VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR
SZOCIALISTA
MUNKÁSPÁRT
ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

3

XVI. ÉVFOLYAM 1961 MÁRCIUS

TARTALOMJEGYZÉK

OVÁRI MIKLOS: A békéért vívott harc új feltételei és lehetőségei 1

KALMÁN ENDRE: A Párizsi Kommün kilencvenedik évfordulójára 15

TAMÁSSY ISTVÁN: A két genetikai irányzat világnézeti tartalmáról — — — — — — — — — — — — — — — — 30

HALÁSZ PÁL: A szocialista jog és erkölcs viszonyának néhány kérdése — — — — — — — — — — — — — — 41

A Moszkvai Nyilatkozat és a német kérdés — — — — — — — 52

ESZMECSERE

Hozzászólások a termelőszövetkezeti munkadíjazás kérdéséhez — — 63

SZEMLE

A kőolaj és a földgáz növekvő szerepe energiagazdálkodásunkban (DR. CSÁGOLY FERENC) — — — — — — — — — 72

A szakszervezetek szerepe a szocialista munkaerkölcs erősítésében (SÓTÉR EDIT) — — — — — — — — — — — — — 82

NEMZETKÖZI SZEMLE

A szovjet mezőgazdaság fejlesztésének távlatai (NAGY JÁNOS) — 91

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Bölöni György: Magyarság — emberség (MÁTÉ GYÖRGY) — — 99

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Szerkesztőség: Budapest, V., Árpád u. 12. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.

Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1961. március 4.

Megjelent 33 800 példányban — Felelős kiadó: Vass Henrik

611737/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVI. ÉVF. 3. SZ. BUDAPEST 1961. MÁRCIUS HÓ

A békéért vívott harc új feltételei és lehetőségei

írta ÓVÁRI MIKLÓS

A nemzetközi kommunista mozgalom születése óta nagy figyelmet szentel a burzsoázia igazságtalan háborúi elleni harcnak. A háború az osztálytársadalmak terméke, a kapitalizmus velejárója, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a munkásosztály a kapitalizmusban semmit sem tehet a háború ellen. Már a múlt század közepének történeti eseményei megtanították a különböző országok munkásait arra a kötelességükre, „hogy behatoljanak a nemzetközi politika titkaiba; hogy figyeljék saját kormányaik diplomáciai tevékenységét; hogy szükség esetén hiúsítsák meg azt minden hatalmukban álló eszközzel". Marx a Nemzetközi Munkásszövetség Alapító Üzenetében rámutatott arra, hogy a burzsoázia rablóháborúi elleni harc „része a munkásosztály felszabadításáért folyó általános küzdelemnek".[1]

Lenin az imperializmus új történelmi viszonyai közt elemezte a háború problémáit. Bebizonyította, hogy a kapitalizmusban az egyes államok gazdasága egyenlőtlenül fejlődik, s az erőviszonyok megváltozása következtében szükségképpen megindul a harc a világ újrafelosztásáért, ami elkerülhetetlenül háborúhoz vezet. „A kapitalizmusban, időnként, a megzavart egyensúly helyreállítására nincs más eszköz, mint a válságok az iparban, a háborúk a politikában."[2] „... Az imperialista háborúk *ilyen* gazdasági alapon, *amíg* a termelési eszközök magántulajdona fennáll, teljesen elkerülhetetlenek"[3]

Lenin e megállapításait a háború elkerülhetetlenségéről gyakran szembeállítják a kommunista pártok békés egymás mellett élést hirdető politikájával. Az imperialista ideológusok ilyen és ehhez hasonló idézetekkel próbálják bebizonyítani, hogy a szo-

[1] Marx–Engels Válogatott Művek, I. Szikra 1949. 362. old.
[2] Lenin Művei 21. k. Szikra 1951. 346. old.
[3] Lenin Művei 22. k. Szikra 1951. 196. old.

cialista országok békés egymás mellett élésre irányuló politikája nem egyéb, mint ideiglenes taktikai húzás. Az imperializmust védelmező ideológusok azonban figyelmen kívül hagyják azt a döntő tényt, hogy amikor Lenin az imperialista háborúk elkerülhetetlenségéről írt, az imperializmus egyedül uralkodott az egész világon, folyt az imperialista háború a világ újrafelosztásáért, majd a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a 14 állam intervenciója a fiatal szovjetköztársaság ellen. Természetes, hogy Lenin ilyen viszonyok közt az imperializmus és a háború összefüggéseit hangsúlyozta.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme új korszakot nyitott meg az emberiség történetében. Ennek az új történeti korszaknak legfőbb jellegzetessége, hogy megdőlt az imperializmus egyeduralma a világon, s egy viszonylag hosszabb időszakon keresztül egymás mellett létezik a szocialista és a kapitalista rendszer, az emberi társadalom fejlődésének fő vonalát e két rendszer harca szabja meg. A szocialista és a kapitalista rendszer egymás mellett létezése történelmileg elkerülhetetlen, törvényszerű jelenség. Lenin a történelmi szükségszerűségből indult ki, amikor az új, szovjet állam külpolitikájának alapelvévé a békés egymás mellett élést tette.

Marx, Engels és Lenin tanításai ma is iránytűként szolgálnak a kommunista pártok számára. De a történelem nem állt meg Lenin halála után, sőt az utóbbi évtizedekben hétmérföldes léptekkel haladt előre. Marx, Engels és Lenin tudományosan előrelátták a kapitalizmus bukását és a szocializmus győzelmét, felfedték a társadalom fejlődését meghatározó törvényeket, de nem jelölték ki és nem is jelölhették ki pontosan azokat a konkrét feladatokat, amelyeket a *ma* emberének kell elvégeznie.

A háború és a béke lehetőségeinek vizsgálatánál sem a tegnapból, hanem a mából kell kiindulni. Nem az jár el Lenin szellemében, aki mechanikusan átvesz egy *más* korra érvényes megállapítást, hanem az, aki helyesen elemzi korunk fő jellemvonásait és ebből helyes következtetéseket von le. „Marx módszere elsősorban abban áll — írta maga Lenin —, hogy számolni kell az adott konkrét időpontban, az adott konkrét helyzetben végbemenő történelmi folyamat *objektív* tartalmával, mindenekelőtt azt kell megérteni, hogy ebben a konkrét helyzetben *melyik* osztály mozgalma a fő rugója a lehetséges haladásnak."[4] Ebben a szellemben járt el a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. és XXI. kongresszusa és ebben a szellemben jártak el a kommunista és munkáspártok képviselői, amikor az 1957. évi és az 1960. évi moszkvai

[4] Lenin Művei 21. k. Szikra 1951. 135. old.

tanácskozáson közös álláspontra jutottak a nemzetközi politika és a nemzetközi munkásmozgalom alapvető kérdéseiben.

*

A kommunista és munkáspártok képviselőinek 1960 novemberi értekezlete behatóan tanulmányozta azokat a változásokat, melyek az elmúlt években következtek be, s a helyzet tudományos elemzése alapján jelölte meg a nemzetközi kommunista mozgalom előtt álló feladatokat. Az értekezleten elfogadott nyilatkozat megállapítja: „Korunk fő jellegzetessége, hogy a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik."

A szocialista tábor országainak eredményei a gazdasági építőmunkában azt mutatják, hogy a szocializmus túlszárnyalja a kapitalizmust az emberi tevékenység legdöntőbb szférájában is, az anyagi javak termelésében. A szocialista világ ipari termelése a háború előtti színvonalhoz képest mintegy hatszorosára nőtt, míg a kapitalista világ ipari termelése ugyanezen idő alatt csak kb. kétszeresére. A Szovjetunióban az ipari termelés növekedésének üteme az elmúlt 6 év átlagát véve kb. 5-ször volt nagyobb, mint az Egyesült Államokban. A szocializmus és a kommunizmus építésének ezek az eredményei gondolkodásra késztetik még az imperializmus legharcosabb védelmezőit is, s növelik a szocializmus vonzóerejét a tőkés országokban. A szocialista világrendszer léte és gyors fejlődése világtörténelmet alakító tényezővé vált.

A gyorsütemű gazdasági fejlődés mellett az elmúlt években fontos változások következtek be a szocialista országok társadalmának fejlődésében is. A Szovjetunió a kommunista társadalom szélesen kibontakozó építésének korszakába lépett; a népi demokratikus országok közül egyesek a szocialista alapok lerakásának befejezésén fáradoznak, mások pedig már a fejlett szocialista társadalom felépítésén munkálkodnak. E feladatok elvégzése során megváltozott a szocializmust építő országok osztályszerkezete, megerősödött a nép erkölcsi-politikai egysége, megszűnt a kapitalizmus visszaállításának társadalmi-gazdasági lehetősége. A szocialista országok belső fejlődésének és nemzetközi összefogásuk állandó erősödésének figyelembevételével joggal állapíthatta meg a Moszkvai Nyilatkozat, hogy „a szocialista világrendszer fejlődésének új szakaszába lépett".

Korunk másik nagy, történelmet formáló tényezője: a gyarmati rendszer széthullása, a nemzeti felszabadító mozgalmak gyors előretörése.

A második világháborút megelőző években az ázsiai és afrikai országok túlnyomó többsége gyarmati vagy félgyarmati hely-

zetben volt, s Japán kivételével még a kevés független államnak sem volt szava a nemzetközi politika kérdéseinek eldöntésében. A második világháború befejezése óta azonban Ázsiában 15, Afrikában több mint 20 ország nyerte el függetlenségét. 1914-ben a föld lakosainak 62 százaléka élt gyarmati, vagy félgyarmati helyzetben, ma már mindössze 7,6 százalékuk. Ezek a számok ékesszólóan bizonyítják, hogy az imperializmus minden kísérlete ellenére a gyarmati rendszer a gyors felbomlás állapotában van.

Az imperialisták, miután nem tudták megakadályozni, hogy az ázsiai és afrikai országok elnyerjék függetlenségüket, megkísérlik, hogy politikai, gazdasági, sőt katonai nyomással biztosítsák befolyásukat ezekben az országokban. Az imperialistáknak ezek a tervei is kudarcra vannak ítélve. A függetlenség védelme és a belső fejlődés érdekében ezeknek az országoknak többsége elveti az imperializmus által hirdetett hidegháborús politikát, s a békés egymás mellett élés elveinek megfelelő külpolitikát folytat.

Az imperialisták gyakran kommunizmussal vádolják az új független államokat. Ezek az országok természetesen nem kommunista és nem szocialista országok. Csupán arról van szó, hogy ezeknek az országoknak törekvései, amelyek a külpolitikában függetlenségüknek és a békének a védelmére, az országon belül gazdaságuk fejlesztésére irányulnak, egybeesnek a kommunisták törekvéseivel. „Azok, akik kommunistáknak igyekeznek beállítani a nemzeti függetlenségi harcosokat, akarva-akaratlanul beismerik, hogy a kommunisták politikája a gyarmati népek érdekeit és törekvéseit tükrözi a függetlenségükért és szabadságukért vívott harcban. Ez nagy megtiszteltetés nekünk, kommunistáknak."[5]

Van még egy összefüggés a szocializmus és a gyarmati rendszer felbomlása közt. A nemzeti függetlenségi mozgalmak ilyen nagyarányú előretörése nem volna lehetséges, ha a szocialista országok nem támogatnák őket, s ha a szocialista világrendszer kialakulásával az erőviszonyok nem változtak volna meg az imperializmus hátrányára. A gyarmati rendszer felbomlása, ha nem is mindig közvetlenül, szintén bizonyítja a szocializmus történelemformáló erejét. Az erőviszonyok eltolódása és a nemzeti függetlenségi mozgalom fellendülése közt az összefüggés kölcsönös. Az erőviszonyok eltolódása, s ezen belül elsősorban a szocialista világrendszer léte és erősödése megkönnyíti a nemzeti függetlenségi mozgalmak fejlődését, de ugyanakkor a nemzeti függetlenségi mozgalmak sikerei maguk is tényezői az erőviszonyok eltolódásának. Történelmileg szükségszerű, feltartóztathatatlan folyamatról van tehát szó, melyet a szocializmus, a demokrácia, a béke erőinek a növekedése és az imperializmus hanyatlása jellemez.

[5] Hruscov, Népszabadság, 1960. szeptember 14.

A szocialista világrendszer kialakulása és a gyarmati rendszer felbomlása következtében az imperializmus hatóköre jelentősen leszűkült. Az imperializmus belső ellentmondásai az elmúlt években tovább mélyültek, a kapitalizmus általános válságának újabb szakaszába érkezett. A kapitalista államok lemaradása, a szocialista táborral folytatott gazdasági versenyben azt bizonyítja, hogy a kapitalista termelési viszonyok akadályozzák a termelőerők ésszerű fejlesztését, a tudomány és a technika korszerű vívmányainak felhasználását a társadalom érdekében. Az imperialista hatalmak fegyverkezési versenye nemzeti jövedelmük növekvő részét emészti fel. A gazdasági konjunktúra, amely több kapitalista országban ma még kétségkívül megvan, ingatag talajon áll. A dolgozó tömegek elemi gazdasági és politikai érdekei és a monopóliumok növekvő hatalma közt kibékíthetetlen ellentmondás van, s ez az osztályharc éleződéséhez vezet. A dolgozók millióí nyomorognak még a legfejlettebb tőkés országokban is. Az imperializmus központjának, az Egyesült Államoknak új elnöke, Kennedy a közelmúltban állapította meg kongresszusi üzenetében, hogy az amerikai gazdasági élet bajban van: „A gazdasági élet jelenlegi állapota erősen nyugtalanító. Hivatalbalépésünket a gazdasági hanyatlás hét hónapja, a pangás három és fél éve, a gazdasági fejlődés csökkent ütemének hét éve és a mezőgazdasági jövedelem apadásának kilenc éve előzte meg. Az üzleti életben bejelentett csődök száma a legmagasabb szintet érte el a nagy gazdasági depresszió óta. 1951 óta a gazdálkodók jövedelme 25 százalékkal csökkent. A munkanélküliség mértéke — az 1958. évi rövid időszakot kivéve — elérte az eddig tapasztalt maximumot."

Már ma is szembetűnő az a különbség, amelyet a kapitalizmus nyújtotta perspektívával szemben a kommunizmus építésének perspektívája ad a szocialista országok népei számára. Természetesen illúzió volna azt hinni, hogy a kapitalizmus belső ellentmondásainak éleződése önmagától, automatikusan kifejleszti a szocialista tudatot a kapitalista országok népeiben. Kapitalista viszonyok közt nem könnyű feladat megszabadítani a dolgozókat a burzsoá ideológia hatásától. De a történelem malmai őrölnek és — isten malmaival ellentétben — sokszor nem is lassan. Ezt bizonyítja a kommunista mozgalom gyors fejlődése több kapitalista országban, mint például Franciaországban, Olaszországban, Finnországban, Indonéziában, s a kommunista eszmék terjedése olyan területeken, ahol korábban korlátlan úr volt az imperializmus, mint Latin-Amerikában és Afrikában. A dolgozó tömegek öntudatra ébresztésében szerepet játszanak azok a mozgalmak is, amelyek sokszor távol állanak ugyan a kommunizmustól, de a demokrácia védelmét és fejlesztését tűzik ki céljukul, elítélik az imperialista hidegháborús politikát, s aktív harcot folytatnak a békéért. A kom-

munisták számolnak ezekkel az erőkkel is, együttműködnek velük az imperializmus ellen a békéért és a demokráciáért folytatott harcban, természetesen anélkül, hogy feladnák saját elveiket és a következetlenségek bírálatának jogát.

*

A szocialista világrendszer gyors fejlődése, a nemzeti felszabadító mozgalmak sikerei, a kapitalizmus általános válságának elmélyülése, a kommunista és a haladó mozgalmak erősödése új, a korábbinál kedvezőbb feltételeket teremt a békéért folytatott harc számára. E tényezők figyelembe vételével állapította meg a kommunista és munkáspártok Moszkvai Értekezlete: „Elérkezett az az idő, amikor meg lehet hiúsítani az imperialista agresszorok azon kísérletét, hogy világháborút robbantsanak ki."

A kommunista pártok természetesen tudják, hogy amíg az imperializmus létezik, addig megmarad az agresszív háború talaja is. Tudják, hogy a világháború veszélye ma még nem szűnt meg. De ugyanakkor állítják és vallják, hogy már jelenleg is megvan a *lehetőség* a háború elhárítására, mert a szocialista világrendszer, a békeszerető nem-szocialista országok, az emberiség túlnyomó többségének békeakarata nagyobb erő, mint a háborúra törő imperializmusé.

Az imperialisták látják, hogy a béke a szocializmus gyors fejlődését segíti, s a hidegháború, a háborús szakadék szélén táncolás politikájával, gazdasági nyomással, politikai, sőt katonai provokációkkal és esetenként helyi háborúk kirobbantásával is igyekeznek fékezni vagy megállítani ezt a folyamatot. De az imperialisták is — akár akarják, akár nem — kénytelenek számolni azzal, hogy egy esetleges harmadik világháború kirobbantása saját pusztulásukkal járhat. A béke nem kedvez az imperializmusnak, de még kevésbé kedvezne egy harmadik világháború. Még a legagresszívabb amerikai imperialista körök is kénytelenek figyelembe venni, hogy a harmadik világháborút nem nézhetnék végig „páholyból", mint az első és a második világháborút. Tudják, hogy egy ilyen háború nemcsak gyáraikat és profitjaikat fenyegeti pusztulással, hanem saját magukat is. Ezért mondhatjuk, hogy bár az imperialisták szándékait illetően nincsenek illúzióink, mégis, a béke erői már olyan hatalmasak, hogy gondolkodásra és meghátrálásra kényszeríthetik az imperializmust, s megvan már *ma* is a *lehetőség* a háború elkerülésére. Hogy ez a lehetőség *valósággá válik-e*, ez elsősorban a népek békeharcától függ.

A háború gazdasági okainak vizsgálatánál nem állhatunk meg, hanem figyelembe kell venni olyan fontos politikai tényezőket, mint a szocialista országok és a háborúban nem érdekelt más ország-

gok befolyásának jelentős megnövekedése a nemzetközi politikában, valamint az a kétségtelen tény, hogy korunkban úgyszólván az egész emberiség érdekelt a háború elhárításában.

Lenin igen nagy figyelmet szentelt nemcsak a háborúk gazdasági alapjainak vizsgálatára, hanem politikai okok elemzésére is. „Elméletileg teljesen hibás volna megfeledkezni arról, hogy minden háború csak a politika folytatása — más eszközökkel; a mostani imperialista háború két nagyhatalmi csoport imperialista politikájának folytatása, s ezt a politikát az imperialista korszak viszonyainak összessége szülte és táplálja. De ugyanennek a korszaknak szükségszerűen meg kell szülnie és táplálnia kell mind a nemzeti elnyomás elleni harcnak, mind a proletariátus részéről a burzsoázia ellen folytatott harcnak politikáját s ennélfogva először, a nemzeti forradalmi felkelések és háborúk, másodszor, a proletariátus részéről a burzsoázia *ellen* folytatott háborúk és felkelések, harmadszor, e kétfajta forradalmi háború stb. egybeolvadásának lehetőségét és elkerülhetetlenségét."[6] Lenin tehát arra figyelmeztet, hogy a háború nemcsak gazdasági, hanem politikai jelenség is, a politika vizsgálatánál pedig „a korszak viszonyainak összességét" kell tanulmányozni. Nem szabad megfeledkezni éppen azoknak az *új* tényezőknek szükségszerű jelentkezéséről, amelyekre Lenin már 1916-ban utalt, s amelyek a mi korunkban már erőteljesen kibontakoztak: a proletariátusnak a burzsoázia ellen vívott harcáról, amelynek eredménye ma a szocialista világrendszer létében öltött testet, a gyarmati, félgyarmati népek nemzeti felszabadító harcáról, amely ma a gyarmati rendszer felbomlásában, egy nem-szocialista, de antiimperialista békeövezet létrejöttében jelenkezik, s végül, a kétféle forradalmi harc összeolvadásának lehetőségéről és szükségességéről.

Az imperializmus agresszivitásából nem következik a háború elkerülhetetlensége. Igaz az, hogy az imperializmusnak velejárója a háború, de ez csak féligazság. Éppen így igaz az is, hogy a szocializmusnak velejárója a béke. Napjainkban két rendszer létezik a földön. Hogy a háború vagy a béke erői kerekednek-e felül, ezt a kérdést csak az erőviszonyok mérlegelése döntheti el. Minél erősebbek a szocializmus, a demokrácia, a béke erői, annál inkább tudják korlátozni az imperializmus agresszivitásának érvényesülését.

Az imperializmus létéből tehát ma már nem lehet ugyanazokat a következtetéseket levonni, mint ötven vagy húsz évvel ezelőtt. A világpolitika fő kérdéseit ma már nem lehet pusztán az imperializmus létéből kiindulva megmagyarázni. Az egyoldalú,

[6] Lenin Művei, 23. k. Szikra 1961. 78–79. old.

dogmatikus szemléletmód idegen a marxizmus szellemétől, s káros gyakorlati következtetések levonására vezet.

Amikor a háború és a béke kérdéseiben jelentkező dogmatikus nézeteket bíráljuk, egyúttal élesen szembefordulunk az ugyanezekben a kérdésekben jelentkező revizionista nézetekkel is. A revizionisták a háború és a béke kérdéseinek vizsgálatánál nem osztályszempontból, nem meghatározott osztályok politikájából indulnak ki, figyelmen kívül hagyják azt az alapvető marxista—leninista tanítást, hogy „a háborút az határozza meg, hogy melyik osztály viseli."[7] „A háború osztályjellege: ez az alapvető kérdés, amely felvetődik a szocialista előtt (ha nem renegát)."[8] „A háború jellege (reakciós-e vagy forradalmi a háború?) nem attól függ, hogy ki támadott és hogy kinek az országában van benn az »ellenség«, hanem *attól, hogy melyik osztály* folytatja a háborút, hogy milyen politika folytatását jelenti a szóban forgó háború."[9] Így tette fel a kérdést Lenin, s hozzáfűzte: „Ezt az *abc*-t »felejtette« el a renegát Kautsky." Ezt az abc-t „felejtik" el a modern revizionisták is — tehetjük hozzá mi.

Az osztályszemlélet teljes hiánya figyelhető meg pl. Kardelj: „Szocializmus és háború" c. könyvében, amelyben a szerző a következő megállapításra jut: „Elvontan szemlélve, a háború elkerülhetetlensége sohasem volt abszolút, fatális. Mindenkor az erőviszonyoktól függött." Kardelj a háborút nem az osztálytársadalmak velejárójának tekinti, hanem a mindenkori erőviszonyok függvényének. Az a tény, hogy az osztálytársadalmakban sem viselnek *állandóan* háborút, még nem jelenti azt, hogy a háború az osztálytársadalmakban el is kerülhető. A háború az csztálytársadalmak szükségszerű velejárója. Kardelj nem tagadja, hogy az erőviszonyok ma a béke hívei számára kedvezőek, mellőzi azonban annak a kérdésnek az elemzését, hogy mi az erőviszonyok eltolódásának konkrét *osztálytartalma.* Az erőviszonyok megváltozása azért teszi lehetővé a háború elkerülését, mert e folyamat leglényegesebb eleme *a szocialista világrendszer léte és ereje.*

A revinizonisták és a reformisták minden eszközt megragadnak, hogy megszépítsék az imperializmus rút arcát és illúziókat keltsenek a népekben az imperializmus természetét illetően. Kardelj például a háborúról szóló terjedelmes könyvében elmulasztja, hogy konkrétan leleplezze az imperializmus agresszív természetét. Jogosan felmerül a kérdés: lehet-e ma a háború kérdéseiről írni anélkül, hogy élesen rá ne világítanánk az imperialisták békeellenes cselekedeteire, nevén ne neveznénk azokat az imperialista erőket, amelyek a mai háborús veszély fő hordozói? Mi más ez,

[7] Lenin Művei 25. k. Szikra 1952. 13. old.
[8] Lenin Művei 28. k. Szikra 1952. 292. old.
[9] Lenin Művei 28. k. Szikra 1952. 293. old.

mint az osztályszemlélet teljes feladása? A béke harcos védelme az imperializmusnak még kétségkívül meglevő agresszív erőivel szemben — a revizionistáknál jámbor óhajjá szelídül. Az imperializmus természetének megszépítése nem mozgósít, hanem leszerel a háború elleni harcban. Az imperializmus konkrét bírálatától való félelem, a meghunyászkodás nem a béke ügyét szolgálja, hanem az agresszornak kedvez. A kommunista pártok nem ezt az utat járják: a béke védelmére irányuló konkrét erőfeszítéseiket mindenkor összekötik a béke ellenségeinek leleplezésével.

Az osztályszemlélet feladása még nyilvánvalóbbá válik, ha figyelembe vesszük azt is, hogy ugyanaz a Kardelj, aki csak igen homályos, elvont fogalmazásban emel szót az imperializmus ellen, durván rágalmazza a szocialista országok külpolitikáját. Nemcsak megismétli azokat a korábbi vádakat, hogy a szocialista országokban nemzeti önzés, hegemóniára, ideológiai monopóliumra való törekvés jelentkezhet, hanem tovább is „fejleszti" ezeket a megállapításokat. Könyvében ismételten visszatér az a gondolat, hogy szocialista ország is indíthat igazságtalan háborút. Ezt a megállapítást Kardelj semmivel sem tudja alátámasztani. Kardelj nem tud egyetlen olyan esetet sem felhozni, amikor *bármelyik* szocialista ország agressziót követett volna el más állammal szemben. Mire jó hát ez a szemforgató elmélkedés a szocialista országok részéről feltételezett háborús veszélyről? Kardelj ne tudná, hogy az imperialista hatalmak éppen a szocialista országok részéről állítólag fenyegető veszélyre hivatkozva folytatják a fegyverkezési hajszát, a hidegháborút, és így az általa konstruált mesterkélt „érvek" a háborús uszítók malmára hajtják a vizet?

Kardelj és a hozzá hasonló revizionisták elítélik a háborút, álláspontjuk azonban szükségképpen megreked a kispolgári pacifizmusnál, mert a nemzetközi politika problémáit nem az osztályharc talaján állva vizsgálják, a háború elvetése náluk nem jár együtt az imperializmusnak, mint a mai háborús veszély *egyetlen* gócpontjának állandó és konkrét leleplezésével, s a szocialista országok egységének, mint a világbéke *legfőbb* bázisának erősítésével.

Lenin joggal jegyezte meg 1922-ben a Szakszervezeti Internacionálé által összehívott hágai békekongresszus kapcsán: „Annak elméleti elismerése, hogy a háború bűnös dolog, a háború szocialista számára megengedhetetlen sch. — üres szóbeszédnek bizonyul, mert a kérdés ilyen feltevésében nincs semmi konkrétum."[10] Ez a megállapítás ma is érvényes mindazokra, akik általánosságban sokat beszélnek ugyan a háború elleni harcról, de a határozott, konkrét válaszokkal sokszor adósak maradnak.

[10] Lenin Művei 33. k. Szikra 1953. 448. old.

A kommunisták a békéért folytatott harcban elvetik a pacifista nézeteket. Harcunk a békéért nem akadályozza, sőt megköveteli, hogy segítsük az elnyomottak harcát elnyomóik ellen. Az elnyomottak igazságos háborúinak támogatása nincs ellentétben békepolitikánkkal, hiszen ez a harc éppen a háború hívei ellen folyik. Hruscsov elvtárs az egész világ közvéleménye előtt jelentette ki az ENSZ közgyűlésén, hogy az elnyomottak mindig számíthatnak a szocialista országok erkölcsi, politikai és anyagi támogatására.

A szocialista országokat nem a gyengeség vagy a félelem vezeti békepolitikájukban. Biztosak vagyunk abban, hogy ha az imperialisták egy újabb pusztító háborút robbantanának ki, akkor ebben a háborúban az imperializmus szenvedne vereséget, a népek egyszer s mindenkorra végeznének az imperializmussal. A szocialista országok mégsem ezt az utat akarják járni. Egy világháború a haditechnika mai fejlettségi fokán olyan nagy áldozatokat követelne, hogy ez nem gyorsítaná meg, sőt lassítaná a szocializmus és a kommunizmus felépítését. A szocializmus erejének forrása nem a háború, hanem többek között éppen az, hogy mindenkor helyes álláspontot foglalt el a háború kérdéseiben, s az imperialista háború elleni harc élére áll.

A szocialista országok békepolitikája a szocializmus lényegéből fakad. A szocialista társadalomban nincsenek olyan osztályok, amelyeknek érdekükben állna a háború kirobbantása. A szocializmus megszünteti a háború gazdasági, társadalmi bázisát. A szocializmus a legmagasabbrendű humanizmus képviselője. s ezért céljaiért is humánus eszközökkel harcol. Ha lehetőség van a háború elkerülésére, minden erejét latba veti e cél érdekében. Ha lehetőség van a forradalom győzelmére polgárháború nélkül is, akkor erre a lehetőségre építi fel politikáját. De ugyanez az igazi humanizmus vezérli a kommunistákat akkor is, ha ezek a lehetőségek nem válhatnak valóra, s arra kényszerülnek, hogy fegyverrel harcolják ki népük felszabadítását. Nem félnek a harctól — hiszen nincs még egy mozgalom a történelemben, amelynek annyi mártírja lenne, mint a kommunista mozgalomnak —, de politikájukat nem a fegyveres erőszakra építik. Minden nép kívánja a békét, s mi nem lennénk kommunisták, ha nem harcolnánk azért, hogy a népeknek ez a kívánsága valóra váljon.

Igaz, hogy a szocializmus nagyarányú térhódítása az első és a második világháborúhoz fűződött, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szocialista forradalom nem győzhet háború nélkül. A szocialista forradalom nem a háborúnak, hanem a kapitalista társadalomban jelentkező belső ellentmondásoknak a következménye. A

békéért és a szocializmusért folyó harc nem zárja ki egymást, a béke és a szocializmus édestestvérek.

A revizionisták elválasztják a béke védelmét a szocializmusért folyó harctól, tagadják, hogy a béke védelméért folytatott harc főereje a szocialista világrendszer, „féltik" a békét az imperializmus ellen folytatott harctól. A dogmatikusok szektás szűkkeblűséggel kezelik a békemozgalmat és a szocializmust „féltik" a békemozgalom nem-szocialista elemeitől. A békéért és a szocializmusért folyó harc mindkét fajta szembeállítása gyökerében hamis, árt mind a béke, mind a szocializmus ügyének. Nem véletlen, hogy az imperializmus politikájában összefonódik a béke, a demokrácia és a szocializmus elleni harc, amint a kommunista mozgalom politikájában is egy áradatban egyesül a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért folyó küzdelem.

*

A béke megőrzésének leghatásosabb eszköze a háború viselésére alkalmas fegyverzet megsemmisítése, az általános és teljes leszerelés. A Szovjetuniónak és a szocialista országoknak az általános és teljes leszerelésért folytatott következetes harca logikusan következik a szocialista tábor békepolitikájából. Egyetlen szocialista országnak sincsenek támadó szándékai, a kapitalizmus és a szocializmus történelmi harcát nem a háború eszközeivel akarjuk megvívni. A Szovjetunió és a szocialista országok erejük tudatában teszik meg javaslataikat az általános és teljes leszerelésre. Ma már nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió is rendelkezik a legmodernebb fegyverekkel, s a legkorszerűbb fegyverzet, a rakéták területén alaposan megelőzte az Egyesült Államokat. A Szovjetunió azonban nem akar visszaélni ezzel az előnnyel. Amikor az Egyesült Államok imperialistái azt hitték, hogy hosszabb időre biztosították a maguk számára az atombomba monopóliumát, nem is gondoltak leszerelésre, hanem rögtön felléptek világuralmi igényeikkel. Így járnak el azok, akik a népek leigázására törnek, s csak a fegyverek erejében bíznak! Amikor kiderült, hogy az erőviszonyok katonai vonatkozásban is a Szovjetunió és a békeszerető népek javára változtak meg, a Szovjetunió ezt a helyzetet rögtön az általános és teljes leszerelés javaslatának megtételére használta fel. Így járnak el azok, akik az emberiség érdekeit, a béke védelmét tartják szem előtt, s nemcsak fegyvereik erejében bíznak, hanem társadalmi rendjük magasabbrendűségében, eszméik igazságában is! Ezért fordulnak szembe a népek az amerikai imperializmus világuralmi terveivel, s ezért támogatják ma egyöntetű lelkesedéssel a Szovjetunió javaslatait.

Az általános és teljes leszerelés megvalósítása egyetlen nép

függetlenségét és szabadságát sem fenyegeti. Az imperialisták gyakran hivatkoznak arra, hogy fenn kell tartaniok „védelmi" erejüket, mert veszély fenyegeti őket a szocialista országok részéről. De ha ez valóban így volna, nem az volna-e logikus, hogy elfogadják a leszerelési javaslatot? Ha az imperialisták valóban a szocialista országok részéről indított támadástól félnének, nem kellene-e két kézzel kapniuk egy olyan javaslat után, amely eleve elvágja minden támadás lehetőségét? Az imperialisták azonban nem akarják a leszerelést, s ez ismét csak azt bizonyítja, hogy haderejüket nem védelmi, hanem támadó célzattal tartják fenn.

Tudjuk, hogy a leszerelésért folytatott harc hosszú és nehéz lesz, de a jelenlegi nem kis nehézségek mégsem tántorítják el a kommunistákat ettől a harctól. A kérdést nem úgy kell feltenni, hogy megoldható-e azonnal az általános és teljes leszerelés, hanem úgy, hogy meg kell-e kezdeni a harcot e célok eléréséért, vagy sem. Nyilvánvaló, hogy a kommunista pártok nem ülhetnek karbatett kézzel, mikor az egész emberiséget foglalkoztató problémák megoldásáról van szó. A kommunisták tisztában vannak a feladat nehézségeivel, mégis vállalják ezt a harcot, mert bíznak a békére vágyó tömegek erejében, s hűen képviselik a világ népeinek akaratát. A Szovjetunió javaslata az általános és teljes leszerelésre nagy mozgósító erő, s éppen azért, mert nagy tömegeket mozgósít, nem szabad eleve kilátástalannak tekinteni ezt a harcot.

A háború és a béke közt nincs harmadik lehetőség. A hidegháború, a „sem béke, sem háború" állapota állandó fenyegetés a béke számára. De a hidegháborúval lehetetlen végezni anélkül, hogy meg ne szüntetnénk a fegyverkezési versenyt. A szocialista országok harca az általános és teljes leszerelésért nem egyszerűen része, hanem egyik kiindulópontja a hidegháború ellen és a békés egymás mellett élésért folytatott harcnak.

Az imperializmus ideológusainak és politikusainak értelmezése szerint a békés egymás mellett élés összeegyeztethetetlen az osztályharccal. A békés egymás mellett élés „ára" az ő felfogásuk szerint az, hogy a kommunisták mondjanak le a szocializmusért folytatott harcról. A békés egymás mellett élésnek ez a felfogása nemcsak történelmi és politikai képtelenség, hanem önmagának is ellentmond, hiszen a békés egymás mellett élés kiindulópontja éppen az a felismerés, hogy a mai világban egymás mellett léteznek szocialista és kapitalista társadalmi berendezkedésű országok. E tény figyelembe vétele nélkül értelmetlenség békés egymás mellett élésről beszélni. A szocializmus vagy a kapitalizmus felszámolása nem lehet a békés egymás mellett élés feltétele. Éppen így nem lehet a békés egymás mellett élés feltétele a két rendszer között folyó nemzetközi méretű osztályharc megszüntetése, hiszen

sem a kapitalizmus, sem a szocializmus hívei nem mondanak le önként társadalmi rendszerükről. A szocialista országok és a kommunista pártok a békés egymás mellett élésre irányuló politikájukat annak a megkerülhetetlen történelmi ténynek a figyelembevételével dolgozták ki, hogy korunk történelmének fő jellemvonása a szocializmus és a kapitalizmus harca.

A békés egymás mellett élés nem szünteti meg a két különböző társadalmi rendszer közötti antagonisztikus ellentmondásokat, s így nem szüntetheti meg a két rendszer harcát sem, hanem azt célozza, hogy a szocializmus és a kapitalizmus harca ne világháború útján oldódjék meg, hanem az osztályharc egyéb formáinak alkalmazásával, a gazdasági verseny, a politikai és az ideológiai harc útján. A békés egymás mellett élés elveinek valóra válása lehetővé teszi, hogy az emberiség elkerüljön egy pusztító világháborút, a szocializmus és a kapitalizmus harcát pedig az dönti el, hogy melyik rendszer biztosítja a népek számára az anyagi javak nagyobb mennyiségét, a kultúra magasabb fokát és a szabadabb életet.

A békés egymás mellett élés politikája tehát magában foglalja mind a háború elkerüléséért folytatott harcot, mind pedig a két rendszer harcát a gazdaság, a politika, az ideológia területén, s ebben az értelemben mondhatjuk, hogy a békés egymás mellett élés a szocializmus és a kapitalizmus között folyó világméretű osztályharc legfontosabb mai formája.

A békés egymás mellett élésnek ez a felfogása gyökeresen különbözik a modern revizionisták „aktív koegzisztenciát" hirdető álláspontjától. A revizionisták a békés egymás mellett élést nem mint osztályharcot fogják fel, hanem mint az országok közötti együttműködés fejlesztését, a „tömbök közötti válaszfalak fokozatos eltűnését." A szocialista országok is akarják a különböző társadalmi rendszerű országok közötti kapcsolatok fejlesztését, de a kapcsolatok fejlesztése elvonatkoztatva az osztályharc realitásától, nem egyéb hiú ábrándnál. Ráolvasással nem lehet megváltoztatni az imperializmus természetét, nem lehet rávenni arra, hogy tiszteletben tartsa az országok közötti kapcsolatok legelemibb szabályait. A békés egymás mellett élés tehát egyúttal harc is, harc a koegzisztencia ellenségei, a háborús uszítók, az imperializmus agresszív törekvései ellen, harc a szocializmusért, mint a béke fenntartásának legfőbb biztosítékáért.

A békés egymás mellett élés politikája ugyanakkor magában foglalja nemcsak az imperializmus elleni harc elemeit, hanem a tárgyalások, a megegyezések, a kompromisszumok lehetőségét és szükségességét is. Vannak, akik azt hiszik, hogy a nemzetközi forradalom érdekei megtiltanak minden tárgyalást az imperialisták-

kal. Ezekkel az álbaloldali nézetekkel szemben már Lenin is felvette a harcot. „Olyan receptet, vagy olyan általános szabályt (‚semmiféle kompromisszumot'!) kidolgozni, amely minden esetre érvényes lenne, badarság. Az embernek a saját fejével kell gondolkoznia, hogy minden egyes esetben el tudjon igazodni."[11] A kérdés lényege nem az, hogy szabad-e tárgyalni, szabad-e kompromisszumot kötni az imperialistákkal, hanem az, hogy a tárgyalások, az esetleges megegyezések és kompromisszumok a béke, a szocializmus ügyét szolgálják-e, vagy a háború, az imperializmus törekvéseit segítik.

A kommunista pártok a lenini tanításokhoz híven, nagy történelmi tapasztalatok birtokában, helyesen kombinálják a harc és a tárgyalások módszerét. Senki sem tagadhatja, hogy Hruscsov elvtárs külföldi látogatásai, a szovjet küldöttségeknek és más szocialista országok küldöttjeinek a részvétele a legkülönfélébb nemzetközi szervezetek munkájában, s nem utolsó sorban az Egyesült Nemzetek Szervezetében, a béke és a szocializmus ügyét szolgálják. De éppen így a béke és a szocializmus ügyét szolgálta az is, hogy múlt év májusában Hruscsov elvtárs Párizsban nem ment bele olyan kompromisszumba, amely az agresszort bátorította volna fel, s a szocialista országok küldöttségei megszakították a leszerelési tárgyalásokat a tizes bizottságban, miután kiderült, hogy az imperialisták ezeket a tárgyalásokat csak a népek becsapására akarták felhasználni.

A békéért és a szocializmusért folyó harcban történelmi jelentőségű érdemeket szerzett a Szovjetunió Kommunista Pártja, kormánya, és személyesen Hruscsov elvtárs is. A bátor, sokszor kemény kiállás az imperialisták agresszív politikájával szemben éppenúgy a szocializmus nagy ügyét szolgálta, mint a messzemenő rugalmasság a tárgyalásokon; ezért találkozott mindkettő a tömegek általános helyeslésével, s a nemzetközi kommunista mozgalom támogatásával. Ezért támogatja tiszta szívből és őszinte kommunista meggyőződéssel a mi pártunk és a mi népünk is ezt a harcot.

[11] Lenin Művei 31. k. Szikra 1951. 57. old.

A Párizsi Kommün kilencvenedik évfordulójára

Írta KÁLMÁN ENDRE

Kilenc évtized telt el a Párizsi Kommün kikiáltása óta — a munkásmozgalom és az egész emberiség történetének sorsfordulókban gazdag kilenc évtizede. A Kommün szereplői között még ott voltak az 1848-as forradalmak részvevői, s a Kommün harcosainak küzdelmét az új évszázad, 1905 nemzedéke folytatta. Ők 1917—19 nagy generációjának nyújtották át fegyverüket, ezek helyébe 1945—49 hatalmas csatáinak hősei léptek, s őmellettük itt sorakozik már a szocializmus győzelmének új, fiatal serege. Nemzedékek váltják egymást, de a harc szakadatlanul folyik, s bármenynyi munkásvér ömlik is el, a kommünárok csapata nem fogy, hanem egyre gyarapszik.

A Párizsi Kommün 72 napja egyik legdicsőbb lapja a munkásmozgalom történetének. Tanulságait Marx, Engels és Lenin gondosan és minden vonatkozásukban elemezte, s belőlük olyan általános érvényű elvi megállapításokat szűrt le, amelyek a marxista—leninista elmélet további fejlődésének szilárd alapjaivá váltak. Ily módon a Kommün tapasztalatai ma is utat mutatnak a proletár osztályharc gyakorlatának.

A Párizsi Kommün nem klasszikus példája, de első, *ősformája* a munkásosztály hatalmának. Megvolt benne az újtípusú, proletár állam néhány általános jellemző vonása, de keveredett ez esetleges, egyedi vonásokkal, amelyek részben szükségszerűen következtek az adott helyzet sajátosságaiból, részben egyáltalán nem szükségszerű hibákból fakadtak.

*

„A munkásosztály nem veheti egyszerűen birtokába a kész államgépezetet, hogy azt saját céljaira működésbe hozza"[1] — ez

1 Marx: A polgárháború Franciaországban (1871) — Marx—Engels: Válogatott Művek, I. köt. 498. old.

az a legfőbb általános érvényű tanulság, amelyet Marx a Párizsi Kommünből levont, s amellyel a Kommunista Kiáltványt is szükségesnek tartotta kiegészíteni. A Kommün tevékenységének legfontosabb része az volt, hogy szétzúzta a régi, bürokratikus-militarista államapparátust, s helyébe új, eddig ismeretlen fajtájú közhatalmat teremtett: a munkásosztály hatalmát. Egyik legelső határozatával megszüntette a nagyrészt monarchista tisztek vezette állandó hadsereget, s helyette az egész nép, mindenekelőtt a munkásosztály felfegyverzésére támaszkodott. Szakított a burzsoá parlamentarizmussal és helyette olyan közigazgatási testületet alkotott, amely egyesíti a törvényhozó és a végrehajtó hatalmat. Kimondotta, hogy az összes köztisztség-viselők — beleértve az ügyészeket és bírákat is — a nép által választandók, neki felelősek és általa bármikor elmozdíthatók; nem főnökösködő hivatalnokok tehát, hanem az állam *munkásai*, akik munkásnak járó bérért dolgoznak. Hogy megtörje a szellemi elnyomó hatalmat és biztosítsa a teljes lelkiismereti szabadságot, a Kommün elrendelte az egyház és az állam szétválasztását, az állam vallási kiadásainak törlését, s a vallási testületek vagyonának nemzeti tulajdonná nyilvánítását; ezzel együtt világivá és ingyenessé tette az elemi iskolai oktatást.

A Párizsi Kommün tanulságait elemezve ezek az intézkedések álltak Marx, Engels és Lenin figyelmének középpontjában; ezekre támaszkodva küzdöttek egyrészt az anarchisták ellen, akik *mindenféle* állam azonnali, teljes megsemmisítését követelték, másrészt a reformisták ellen, akik tagadták a burzsoá államapparátus összetörésének és a proletárdiktatúrának a szükségességét. E tanulságok felhasználásával fejtette ki Lenin „Állam és forradalom" című művében a marxista—leninista államelmélet alapvető tételeit.

Mindenki tudja, hogy az állam és az egyház különválasztása voltaképpen polgári-demokratikus jellegű intézkedés. De az állandó hadseregnek népfelfegyverzéssel való helyettesítése, a köztisztviselők választhatóvá tétele szintén olyan rendszabályok, amelyek semmiképpen sincsenek ellentétben a polgári értelemben vett demokrácia *elveivel*. S mégis: ezek az intézkedések *együttvéve*, és különösen akkor, amikor a reakciós burzsoázia ellenállásával *szemben* kellett őket végrehajtani — már nem polgári jellegűek, hanem a proletárdemokrácia megvalósításával egyértelműek voltak.

„A Kommün ... az összetört államgépezetet látszólag »csak« teljesebb demokráciával pótolta ... A valóságban azonban ez a »csak« annyit jelent, hogy bizonyos fajtájú intézményeket óriási mértékben felváltottak elvileg másfajta intézményekkel. Éppen itt figyelhetünk meg egy olyan esetet, amikor »a mennyiség minőségbe csap át«: a demokrácia, amelyet az elképzelhető legnagyobb

tökéletességgel és következetességgel hajtanak végre, burzsoá demokráciából proletárdemokráciává változik át" — mondja Lenin, majd így folytatja: „Ezek... az egyszerű és »magától értetődő« demokratikus rendszabályok, amelyek teljesen összekapcsolják a munkásoknak és a parasztok többségének érdekeit, egyben hidat vernek a kapitalizmustól a szocializmushoz."[2]

Néhány lappal ezután Lenin azt mondja: van egy határ, „ahol a következetes demokrácia egyrészt szocializmusba *csap át,* másrészt *megköveteli* a szocializmust."[3] Párizsban a következetes demokrácia kialakítása *megkövetelte* a munkáshatalmat.

A következetesen végigvitt demokrácia azért válhatik proletárdemokráciává, mert proletárdemokrácia és burzsoá demokrácia között nemcsak ellentét van — osztálytartalmuknál fogva —, hanem benső összefüggés is, mint a demokratizmus alacsonyabb és magasabb foka között. A polgári szabadságjogok védelméért és folyamatos kiterjesztéséért vívott harc ezért elvezethet a szocializmushoz, a proletárdemokráciához, amely összehasonlíthatatlanul következetesebb, magasabbrendű, egyetemesebb érvényű, azt mondhatjuk: demokratikusabb, mint a burzsoá demokrácia, még akkor is, ha ezt „tiszta demokráciá"-nak keresztelik el.

A Kommün demokráciája nem „tiszta demokrácia", hanem proletárdemokrácia volt. Lenin éles vitát folytatott Kautskyval, aki a Kommünt a „tiszta demokrácia" és a szocializmusba való „békés belenövés" példájává igyekezett áthamisítani. Nem mintha klasszikusaink tagadták volna, hogy békés úton is el lehet jutni a szocializmusba. De Kautsky és a reformisták a békés átmenetet olyan feladatnak tartották, amelyet a munkásosztály a forradalmi tömegharc sutba dobásával, kizárólag legális, parlamentáris eszközökkel mindenütt megvalósíthat; Marx, Engels és Lenin viszont kimutatta, hogy a szocializmusba való békés átmenet lehetősége meghatározott feltételekhez van kötve.

Engels azt írta: „Elképzelhető, hogy a régi társadalom békésen belenőhet az újba olyan országokban, ahol a népképviselet *minden hatalmat a saját kezében összpontosít,* ahol, mihelyt a nép többsége mögöttünk áll, *alkotmányosan tehetünk meg mindent, amit akarunk.*"[4] S Lenin éppen az „Állam és forradalom"-ban, éppen a Párizsi Kommün tanulságairól szóló fejtegetéseinek folytatásaképpen hivatkozik Engelsnek ezekre a szavaira, aláhúzva azt, hogy a szocializmusba vezető békés fejlődés *csak „elképzelhető"*, de nem feltétlenül, nem akárhol következik be.

Nem lehet békés a fejlődés ott, ahol a burzsoázia tartja a mar-

2 Lenin: Állam és forradalom (1917 aug.—szept.) — Lenin Művei, 25 k 449. és 451. old.

3 U. o. 485. old.

4 Engels: Az erfurti programtervezet bírálata (1891). — Szikra, 1954., 20. old. — K. E. kiemelése.

kában az egész elnyomó gépezetet: a hadsereget, a rendőrséget, a hivatalnoki kart és a burzsoá parlamentet, amelyet arra használ fel, hogy az elnyomást kendőzze, a népet becsapja vele. A Kommün legnagyobb történelmi érdeme éppen az, hogy szétzúzta a néptől elkülönült, a népet elnyomó állam apparátusát, s megkezdte — egyelőre csak egy városban — egy újtípusú állam, egy újtípusú demokrácia felépítését, olyan államét, amely egy a néppel. Igazi népképviseletet teremtett, nem fecsegő, henem *dolgozó* testületet, amely *minden politikai hatalmat* a kezében tart, s ura az államgépezetnek és a fegyveres testületeknek is. Az *ilyen* népképviselet azonban — mint Engels rámutatott — nemcsak eredménye, hanem kiindulópontja is lehet a szocializmusba való fejlődésnek.

A szovjethatalom és a mi népi államhatalmunk is Kommüntípusú hatalom. De a történelem felülmúlhatatlanul leleményes újabb meg újabb politikai formák létrehozásában; ezért nem láthatjuk előre, hogy a jövőben a Kommün-típusú hatalomnak milyen más formáit fogja még kialakítani. Ezek egyben-másban eltérnek majd a meglevő formáktól, de mint igazi néphatalmak, büszkén vállalhatják ősükül a Párizsi Kommünt.

•

A legnagyobb dolog, amelyet a Kommün a párizsi nép és az egész emberiség számára, alkotott — a munkáshatalom volt. „A Kommün nagy szociális rendszabálya saját működő léte volt — mondja Marx. — Különleges intézkedései csak az irányt jelezhették, amerre egy a nép akaratából létrejött népi kormány halad."[5] Csak az irányt jelezhették, mert a Kommünnek amúgy is rövid élete négyötödében szinte minden erejét a burzsoá ellenforradalommal vívott véres polgárháborúra kellett fordítania; békés munkára mindössze két hete volt. Nem tehetett tehát nagyon sokat a dolgozó népért és számos intézkedése nem is juthatott el a gyakorlati megvalósulásig.

S mégis igaza van Lissagaray-nak, a Kommün harcosának és történetírójának, mikor azt mondja: „Ha a március 18-i forradalomnak semmi mást nem köszönhetnénk, mint a Munkaügyi Bizottság felállítását, akkor is többet tett volna a munkásért, mint Franciaország valamennyi burzsoá nemzetgyűlése 1789. május 5-e [a rendi országgyűlés összeülése —K. E.] óta."[6] A Kommün legtöbb szociális intézkedése ugyanis a Munka- és Kereskedelemügyi Bizottságtól indult ki, s büszkék vagyunk arra, hogy ennek a bizottságnak az élén delegátusként (lényegében a Kommün miniszteréként) magyar ember állott: Frankel Leó.

5 A polgárháború Franciaországban, 510. old.
6 Lissagaray: Geschichte der Kommune von 1871. (1878.) — Rütten & Loening, Berlin, 1956. 199. old.

A Kommün összes szociális intézkedései a párizsi munkásosztály és a vele szövetséges kispolgárság legéletbevágóbb követeléseit valósították meg. Jórészük olyan intézkedés, amelyet egy valóban demokratikus polgári kormány is végrehajthatott volna, s egyik-másik mai szemlélő talán sokallja is azt az áldozatot, amelyet a kommünárok e látszólag csekély eredményekért hoztak. A valóság azonban az, hogy nagyrészt éppen a Kommün hatalmas áldozatai tették ezeket a vívmányokat ilyen maguktól értetődőkké, viszonylag könnyen elérhetőkké a mai kapitalista társadalom kizsákmányoltjai számára.

A reakciós-monarchista nemzetgyűlés néhány nappal a Kommün kikiáltása előtt kétségbeejtő helyzetbe döntötte azt a két-háromszázezer párizsi munkást, kiskereskedőt és iparost, aki az állandó gazdasági válság következtében lakbérét vagy esedékes váltóját nem tudta kifizetni. A Kommün legelőször is ezeknek sietett segítségükre: elengedte lakbértartozásukat és haladékot adott a további lakbérfizetésre; a váltótartozásokat is három évre prolongálta. Így megmentette az eladósodott embereket a kilakoltatástól, a kiskereskedőket és kisvállalkozókat a teljes tönkremenéstől, s ezekkel az első intézkedéseivel egycsapásra népszerűvé lett a nép legszélesebb rétegei előtt. A városi zálogházban megszüntették az elzálogosított tárgyak elárverezését, majd elrendelték a 20 frankon aluli értékű zálogtárgyak ingyenes visszaadását. Rendeletet dolgoztak ki a zálogház megszüntetéséről, s ebben kimondták: „A zálogház megszüntetését követnie kell egy olyan szociális intézmény felállításának, mely a munkásoknak igazi biztosítékot és segítséget nyújt munkanélküliségük esetére. A Kommün létrejötte új, jobb intézményeket kíván meg, melyek megvédik a munkást a tőke kizsákmányolásától."[7] Néhány üzemben meg is kezdődött az új biztosítási rendszer kiépítése.

A Kommün számos egyéb munkásvédő intézkedést is tett. Megtiltotta, hogy a munkás béréből a munkaadó büntetés címén vagy más ürüggyel bármilyen levonást eszközöljön. Felemelte a legalacsonyabb munkabéreket, megtiltotta az éjjeli munkát a pékségekben, s egyes üzemekben rendeletileg szabályozta a minimális órabéreket és a munkaidőt; ez utóbbit napi tíz órában állapította meg (Frankel a nyolcórás munkanapért szállt síkra). Ugyanakkor a munkásokat is figyelmeztették, hogy felelősek a termelésért, a gépekért és a nyersanyag felhasználásáért. A nagyszámú munkanélküli érdekében a kerületi elöljáróságok mellett hivatalos munkaközvetítő irodákat nyitottak, s megszüntették a második császárság munkaközvetítőit, amelyeket a rendőrség által kinevezett munkásnyúzók vezettek.

7 Lissagaray, 198—199. old

Egyes nagyüzemekben a Kommün bevezette az állami és munkásellenőrzés bizonyos formáit. Különösen nagy figyelmet fordított a *munkások termelőszövetkezeteire*. Minthogy a katonai szállításokon a burzsoá vállalkozók meggazdagodtak, miközben munkásaik éheztek, a Kommün rendeletben kimondta, hogy a Hadbiztosságnak versenytárgyalások alapján kell kiadnia a munkákat. Megrendelést csak olyan üzem kaphat, amelyben betartanak bizonyos, a munkásoknak fizetendő minimális bérre, maximális munkaidőre és megfelelő munkakörülményekre vonatkozó feltételeket. A munka kiadásánál a munkások termelőszövetkezeteit előnyben kell részesíteni a magánvállalkozókkal szemben. A munkások termelőszövetkezetei a tulajdonosok által otthagyott üzemekben alakultak. Számos tőkés ugyanis Versailles-ba szökött az ellenforradalmárok bandájához, mások Párizsban maradtak ugyan, de leállították gyárukat. Ezeket az üzemeket a Kommün jegyzékbe vette — minden bennük található termelőeszközzel együtt —, s átadta az üzem munkásaiból alakított szövetkezetnek, hogy az indítsa meg és vezesse tovább a munkát. A viszatérő tőkés kártérítést kapott volna, később meghatározandó összegben.

A Kommünnek ez az intézkedése már a kapitalista rend húsába vágott, annál is inkább, mert része volt egy nagyon messzemenő és nagy horderejű elgondolásnak. Egyik cikkében Frankel Leó megírja: „A Kommün a termelőeszközöket, amelyek a kevesek kezében csak a munkások rabszolgává tételének és kizsákmányolásának eszközei, egyszerűen a termelőszövetkezetek szerszámaivá akarta tenni. Már készen volt a terv a termelőszövetkezetekről, amelyek a húsz párizsi kerület szerint felosztva, de szolidárisan és egymással összeköttetésben működtek volna, s — legalábbis eleinte — a munkaügyi minisztérium delegátusának felügyelete alatt álltak volna."[8] Ebben az elgondolásban nem a felemásságot, a rajta határozottan felismerhető proudhonizmust kell elsősorban észrevennünk (amely már akkor is hibás volt), hanem azt, amibe benne előremutat a jövő, a társadalmasított termelőeszközök egységes központi irányítása, a szocialista államosítás felé. Így értékelte Engels is: „A Kommün kiemelkedően legfontosabb határozata — mondta — a nagyipar, sőt a manufaktúra olyan megszervezését rendelte el, amely nemcsak a munkások minden egyes gyárban megvalósított szövetkezésén alapult volna, hanem egyesítette volna mindezeket a szövetkezeteket egy nagy szövetségben — tehát olyan megszervezését, amelynek ... végeredményben a kommunizmushoz ... kellett vezetnie."[9]

[8] Frankel: Március 18. (németül) — Arbeiter Wochen-Chronik, Budapest, 1871. március 18.

[9] Engels: Bevezetés Marx „A polgárháború Franciaországban" c. művéhez (1891.) Marx—Engels: Vál. Művek, I. k. 463. old

Ez a cél korántsem állt kezdettől fogva világosan a kommünárok előtt, sőt nyugodtan mondhatjuk, hogy kevés forradalomban volt annyi az *ösztönös* vonás, mint az 1871. március 18-iban. „A Kommün — mondta Lenin — spontán keletkezett, senki sem készítette elő tudatosan és tervszerűen."[10] Itt az utolsó két szón van a hangsúly: a tudatosságon és a tervszerűségen. A „Kommün" harci jelszava ugyanis már hónapokkal március előtt felmerült, de inkább a szó eredeti értelmében, mint *városi önkormányzat*. Eleinte legfeljebb az 1848-as februári forradalom ködös értelmű jelszavával, a „Szociális Köztársaság"-gal asszociálták; a *kommunizmus* eszméje csak később kapcsolódott hozzá szorosan. Az I. Internacionálé párizsi szekcióinak 1871. március 23-i kiáltványa a Kommüntől olyan „társadalmi szerződést" vár, amelynek tételei „kiküszöbölik az osztályellentéteket és biztosítják a társadalmi egyenlőséget." S a követelések is meglehetősen homályosak: követelik „a hitel, a kereskedelem, a szövetkezés átszervezését, hogy a dolgozónak biztosíthassuk munkája teljes értékét; ingyenes, világi (állami) és kötelező népoktatást; gyülekezési és szervezkedési szabadságot, sajtószabadságot és állampolgári szabadságjogokat; a rendőrség, a katonaság, a közegészségügy, a közigazgatás átszervezését és községi kezelésbe való átadását."[11] Maga a Kommün — ezt joggal kifogásolja Lissagaray — semmiféle programot nem adott.

A Kommünnek sok kiváló, nagy alakja volt, de egyikükre sem mondhatjuk, hogy ő volt *a kiemelkedő vezetője* a forradalomnak. Arnould, a Kommün egyik harcosa és történetírója lelkesen állapítja meg, hogy a hatalom első birtokosa, a párizsi nemzetőrség Központi Bizottsága csupa olyan emberből állott, akit munkahelyén vagy lakóhelyén kívül senki sem ismer. A helyükbe lépő Kommün-tagok általában már ismertebb emberek voltak Párizsban — hiszen nevük szerint, nem pedig programjuk alapján választották meg őket —, de legjobbjaik is inkább csak ösztönös forradalmárok, akik maguk is vezetésre szorulnak. Londoni emigrációjából Marx igen nagy segítséget nyújtott nekik, de értékes tanácsai és információi természetesen nem pótolhatták jelenlétét. Blanqui pedig a versailles-iak foglya volt, s az is kérdés, hogy részvétele segített volna-e a Kommünnek.

Leginkább azonban azt sínylette meg a Kommün, hogy nem volt olyan felkészült, tapasztalt, képzett pártja, amely világosan látta volna a helyzetet, mindig helyesen tudta volna megszabni a feladatokat és teljesítésük módját. A blanquisták, ezek az elszánt összeesküvők, a kisebbség keménykezű diktatúrájának hívei voltak, de sem a proletárdiktatúra lényegét, sem a nép érdekében

[10] Lenin: A Kommün emlékére (1911.) — Lenin Művei, 17 k. 122 old.
[11] Aranyossi Magda: Frankel Leó — Szikra, 1952. 246–247. old.

teendő szociális és gazdasági intézkedések jelentőségét nem értették meg. Ők alkották a Kommün többségét, a kispolgári-demokrata „új jakobinusok"-kal együtt, akik csak a nagytőke korlátozását követelték. A Kommün kisebbségét Proudhonnak, a kispolgári- utópista szocializmus e képviselőjének követői alkották, akik ellenezték a proletárdiktatúrát, sőt jobbszárnyuk általában a politikai harcot is. A baloldali proudhonistákhoz tartozott az Internacionálé párizsi tagjainak nagy része is.

De a Kommün intézkedései mégis helyes, proletárjellegű intézkedések voltak — mert a gyakorlatban mind a blanquisták, mind a proudhonisták pontosan az ellenkezőjét tették annak, amit elméleteik szerint tenniök kellett volna. „Legnagyobb becsületére válik a Kommünnek — mondotta Engels —, hogy »eleven hajtóerejét« valamennyi gazdasági intézkedésnél nem valaminő elvek adták, hanem — az egyszerű gyakorlati szükséglet."[12]

Hogyan kell értenünk Engelsnek ezeket a szavait? Vajon általában az *elvszerűséget* ítéli-e el? Semmi esetre sem! Elítéli mindenekelőtt a *hamis* elveket, a blanquisták és a proudhonisták egymástól eltérő, de egyformán kispolgári elméleteit. De elítéli ezen felül *általában a doktrinerséget* is; elveti azt, hogy a forradalmárok elméletileg kikövetkeztetett tételekhez igazítsák cselekedeteiket (még ha helyesek is e tételek), ne pedig a reális helyzet diktálta követelményekből induljanak ki. Lenin is hangsúlyozza, hogy a Kommün mennyire mentes volt minden doktrinerségtől, s a Kommünt állítja példaként a szovjetek elé, mikor lelkükre köti, hogy ne vezessenek be *„semmiféle* olyan újítást, amely nem érett meg teljesen mind a gazdasági valóságban, mind a nép túlnyomó többségének tudatában."[13]

A doktrinerség helyett nem az elvtelenséget választotta a Kommün, hanem a munkásosztály forradalmi alkotóerejére és kezdeményezésére való bátor támaszkodást. Ez a titka annak, hogy forradalmi munkáspárt nélkül is helyes intézkedéseket tett. Frankel például a párizsi kerületek küldötteiből és egyes szakszervezetek megbízottaiból Kezdeményező Bizottságot alakított, amely állandóan eljuttatta a lakosság észrevételeit és javaslatait a Munka- és Kereskedelemügyi Bizottságnak. A Kommün valóban azon igyekezett, hogy a munkástömegeket bevonja a kormányzásba. „A Párizsi Kommün — mondotta Lenin — nagyszerű példát mutatott arra, hogyan kell egybekapcsolni a kezdeményezést, az önállóságot, a mozgási szabadságot, az alulról jövő lendület erejét — és az önkéntes, sablontól mentes centralizmust."[14]

12 Engels: A lakáskérdéshez (1873) — Marx—Engels, Vál. Művek, I k. 594. old
13 Lenin: A proletariátus feladatai forradalmunkban (1917. ápr.) — Lenin Művei, 24 k. 54. old.
14 Lenin: Hogyan szervezzük meg a versenyt? (1919) — Lenin Művei, 26. k. 428. old.

Az igazi forradalmár sem a tömegek ösztönös cselekvése mögött nem kulloghat, sem az élettől elszakadt elméletek után nem futhat. Többet ér az, ha hallgat a forradalmi tömegmozgalom hangjára (de nem tőle vár minden kezdeményezést), mint ha íróasztal mellett kispekulált program szerint cselekszik. Legtöbbet pedig az ér, ha olyan programot valósít meg, amely a marxista—leninista tudományos előrelátáson *és egyben* a dolgozó nép széleskörű kezdeményezésén alapszik, s amely még jobban növeli a tömegek harci kedvét és alkotókészségét. Ilyen programot azonban csak forradalmi marxista—leninista munkáspárt adhat, s a Párizsi Kommünben ilyen párt nem létezett.

A Kommün — bár nem vezette forradalmi munkáspárt — kétségtelenül munkáshatalom, a proletariátus diktatúrája volt. A róla szóló értékelések közül talán Marx e meghatározása a legismertebb: „Lényegében *a munkásosztály kormánya* volt, a termelő osztálynak a kisajátító osztály ellen vívott harcának a terméke, az a végre felfedezett politikai forma, amely mellett a munka gazdasági felszabadítása végbemehetett."[15] Másutt a Párizsi Kommünről szólva *„népi* kormány"-ról, *„népi* forradalom"-ról beszél Marx. A „népi" szó akkoriban még nem tartozott a marxizmus szótárába, mert ez a kifejezés eltakarja a munkásosztály és a többi dolgozó réteg közötti különbséget. De Marx éppen *ezért* használja: azért, mert az 1871-es Franciaországban, amely főleg a kispolgárság (kézművesek, kiskereskedők, parasztok stb.) országa volt, a forradalomnak a kispolgárság és mindenekelőtt a parasztság tömegeit is magával kellett ragadnia, a közös célokért szövetkeznie kellett velük, s *népi forradalommá* kellett válnia. Ilyen osztályszövetségre törekedett a Kommün is.

Magában Párizsban létrejött az osztályszövetség egyfelől a munkásság, másfelől a kispolgárság és az értelmiség között. „Ez volt az első forradalom — írja Marx —, amelyben a munkásosztályt nyíltan elismerték, mint az egyetlen osztályt, amely társadalmi kezdeményezésre képes, elismerte még a párizsi középosztály nagy tömege is — kiskereskedők, iparosok, kereskedők — egyedül a nagytőkések kivételével."[16] Ezt a Kommün összetétele is kifejezte; 85 tagja közül több mint 30 volt a munkás és mintegy 50 a kézműves, alkalmazott és értelmiségi. (A burzsoázia 21 küldöttje lemondott.)

A parasztsággal és egyáltalán a vidékkel való szövetséget azonban nem sikerült megteremteni, mert Párizst teljesen körülzárta az ellenség. De szabad érintkezés esetén sem lett volna könnyű a Kommün mellé állítani a parasztságot, amelynek bonapartista illú-

15 A polgárháború Franciaországban, 505. old.
16 U. o. 507. old.

ziói akkor még nem foszlottak teljesen szét, s a Kommün maga sem tett meg mindent a számára létfontosságú munkás-paraszt szövetség kiépítéséért. Érdemes azonban idézni néhány mondatot az egyik röpiratból, amelyet léggömbök vittek fel a levegőbe, hogy vidéken lehullassák: „Testvér, becsapnak téged! Érdekeink azonosak. Amit én szeretnék, azt akarod te is; a felszabadulás, amelyet én követelek, a te felszabadulásod is... Párizs nem akar mást, mint azt, hogy a *paraszté legyen a föld, s a munkásé a szerszám.*"[17] A Kommün szava azonban alig jutott el a faluhoz, a vidéki városok forradalmi mozgalmait pedig, amelyek megmenthették volna Párizst, a burzsoázia gyorsan leverte.

S mégis: a párizsi munkáshatalom elszigetelve is, magárahagyottan is *népi* hatalom volt, az *egész* francia nép, minden dolgozó osztály érdekét képviselte. Legfontosabb rendszabályai a parasztot is megszabadították volna a vérét szívó állami bürokráciától, a csendőruralomtól és a papi butítástól. Későbbi intézkedései megmenthették volna a súlyos adóktól, a parcelláját terhelő adósságoktól, a proletarizálódás állandóan fenyegető veszélyétől is. Nem utolsó sorban éppen ezért fordult a burzsoázia olyan veszett dühvel a Kommün ellen.

*

Aki a Kommün történetének lapjait forgatja, azt lenyűgözi az a hatalmas erkölcsi erő, amely e történet minden lapjáról felé sugárzik. Az ellenség által megszállt Franciaország fővárosában, amelyet nyugatról és délről a versaillesi, keletről és északról a porosz csapatok zártak körül, talpraállottak a munkások, munkanélküliek, kispolgárok, értelmiségiek, akik hónapok óta nélkülöztek, dögh**ú**son és patkányon éltek, s héthetes polgárháborúban, majd nyolcnapos elkeseredett utcai harcban, égő házak között az utolsó golyóig harcolva védték barikádjaikat, s bátran haltak meg a Kommünért. A párizsi nők semmiben sem maradtak el a férfiak mögött, s még a serdülő gyerekek is segítettek a harcosoknak. Nem lehet megindultság nélkül olvasni Lissagaray könyvében annak a gárdistának a levelét, akinek három fia már a nemzetőrség soraiban harcolt, s azt kérte, hogy a negyediket is — aki még nincs tizenhat éves — vegyék fel valamelyik zászlóaljba, mert ez a fiú is védeni akarja a fiatal Köztársaságot a versaillesi hóhérokkal szemben.

A Kommün megmutatta, a munkásosztály erkölcsi tisztaságát és nagyságát. „Valóban csodálatos volt az a változás, amit a Kommün Párizsban végbevitt! — írja Marx. — Nyoma sem maradt a második császárság parázna Párizsának!... Nem voltak többé hullák a morgue-ban, sem éjjeli betörések, és lopások is alig fordultak elő; 1848 februárja óta először voltak valóban biztonságosak Párizs

17 Lissagaray, 194. old. — K. E. kiemelése.

utcái, méghozzá minden rendőrség nélkül... A kokottok követték pártfogóiknak ... a nyomát. Helyettük újra Párizs igazi asszonyai kerültek a felszínre — hősiesek, nemeslelkűek és önfeláldozók, mint az ókor asszonyai. A dolgozó, gondolkodó, harcoló, vérző Párizs, amely egy új társadalom megteremtésére törekedve majdnem megfeledkezett a kapui előtt álló kannibálokról, sugárzott történelmi kezdeményezésén fellobogó lelkesedésében!"[18]

A másik oldal: a burzsoázia, lakájaival, prostituáltjaival és mindennemű kiszolgálóival együtt (köztük a „szocialista" Louis Blanc-kal) Versailles-ba szorult, s ott folytatta naplopó életét. Amikor pedig pribékjeik leverték a kommünárok hősi ellenállását, egyszerre megjelentek Párizsban, ahová addig csak felbérelt ügynökeiket küldözték. Kedvteléssel nézegették a kivégzéseket, s az utcákra, amelyeken még álltak a hullahegyek, kihallatszott pezsgős mulatozásaik ricsaja. Két osztály — kétféle erkölcs!

„Micsoda rugalmasság, mennyi történelmi kezdeményező erő, mennyi áldozatkészség van ezekben a párizsiakban! — írta Marx. — ... Hasonló nagyságra nincs példa a történelemben! Ha elbuknak, nem tehet róla senki, csak a maguk »jóhiszeműsége«."[19] Valóban, a Kommün minden hibája, az egyszerű munkások és kézművesek „jóhiszeműségéből" fakadt — de azt is mondhatjuk, hogy a forradalomban megengedhetetlen lágyszívűségükből és határozatlanságukból, amely persze összefüggött világnézeti bizonytalanságukkal.

Rögtön az első napon eltűrték, hogy az ellenforradalom csapatai, tüzérségükkel, málhájukkal együtt kisétáljanak a város kapuin. Ahelyett, hogy azonnal Versailles elleni támadásra indították volna a nemzetőrséget, megvárták az ellenség offenzíváját — mert nem akartak „polgárháborút kezdeni". Mintha Thiersnek és hordájának áruló cselekedetei nem Párizsnak szóló hadüzenet lettek volna! Erkölcsi skrupulusok miatt nem sajátították ki a Francia Bank pénzkészletét; a bankban őrzött csaknem 3 milliárd frankból a Kommün alig 17 milliót kapott — a versaillesi banda viszont csaknem 258 milliót. Értékes időt vesztettek „alkotmányos" aggályoskodásaik miatt is, azzal, hogy a nemzetőrség Központi Bizottsága túl korán adta át a hatalmat a Kommünnek, s így választásokkal, szervezgetéssel foglalkoztak, amikor annyi lett volna a sürgősebb tennivaló. Nem léptek fel elég erélyesen a kémekkel, az árulókkal, a merénylőkkel szemben, s bár szedtek túszokat, csak akkor végeztek ki hatvannégyet közülük, amikor az ellenség már behatolt a városba. Csak az utolsó időkben til-

[18] A polgárháború Franciaországban, 512. old.
[19] Marx levele Kugelmannhoz, 1871. ápr. 12 — Marx—Engels: Vál Művek II. k. Szikra, 1949. 462. old.

tották be a Kommünnel szemben nyíltan ellenséges sajtót, s akkor is némely reggel betiltott lap este újra megjelent. Maguk viszont nem hozták nyilvánosságra a burzsoázia titkos iratait, amelyek a kezükben voltak, és amelyek világosan megmutatták volna a népnek az első császárság, a júliusi monarchia, a második császárság és az ún. „nemzetvédelmi kormány" minden szennyét. A forradalomnak lehet és sokszor kell is kompromisszumot kötnie — s például a Francia Bank kisajátításával a Kommün előnyös kompromisszumot csikarhatott volna ki —, de sohasem szabad indokolatlan „nagylelkűségből" egyoldalú engedményeket tennie.

Bezzeg a „törpe torzszülött" Thiersnek és társainak nem remegett a kezük (igaz, hogy ezek a kezek edzettek voltak mindenféle piszkos manipulációban). Nem volt semmiféle aggályuk azzal szemben, hogy a német hódítókkal szövetkezzenek a párizsi munkások ellen; szemrebbenés nélkül gyilkoltatták le a kezükbe került kommünárokat, és — sokszoros ígéretüket megszegve — a legnagyobb lelki nyugalommal ágyúztatták, bombáztatták, gyújtogatták Párizst, hogy azután véres diadalukat még véresebb megtorlással tetőzzék be. A legyőzött forradalom sohasem várhat kíméletet a győztes reakciótól, de igaza van Frankelnek: „legyőzöttekkel még sohasem bántak el ilyen dühvel és ilyen állati kegyetlenséggel".[20] Tízezreket kínoztak meg és lőttek agyon bírósági ítélet nélkül, tízezreket küldtek halálba, börtönbe, deportálásba a bíróságok. A külföldre menekültekkel együtt Párizs legalább százezer legjobb harcosát vesztette el; a város egyes munkáslakta részei valósággal elnéptelenedtek.

A párizsi barikádok védői nemcsak magukat, nemcsak Párizst, nemcsak Franciaországot védték. „Mi az emberiségért állunk itt!" — mondották, s a Szociális Világköztársaság harcosainak érezték magukat. A Kommün, mikor Frankel megválasztását jóváhagyta, azzal indokolta ezt, „hogy a Kommün zászlaja a Világköztársaság zászlaja is".[21] Ezért volt ott a Kommün tagjai között a belga Ostyn, az olasz Garibaldi (bár nem tartózkodott Párizsban), s legjobb harcosai között a lengyel Dąbrowski és Wróblewski, az orosz Dmitrijeva és Lavrov, s annyi más külföldi. A Kommün ledöntötte a Vendôme-oszlopot, mint a sovinizmusnak, a militarizmusnak, az idegen népek elnyomásának szégyenletes jelképét.[22] A kommünárok a népek békéjét és testvériségét hirdették, s ügyüket Európa országaiban a magukénak érezték a nép legjobbjai, bár erkölcsi támogatásnál többet nem nyújthattak neki. A Kommün — mint Engels mondta — „szellemileg feltétlenül az Inter-

[20] Aranyossi, 259. old.
[21] U. o. 39. old.
[22] Ezt a munkát magyar ember irányította: Györök Leó, a párizsi nemzetőrség őrnagya. (Lásd: Élet és Tudomány, 1955. márc. 9.)

nacionálé gyermeke" volt,[23] az Internacionálé tagjai vezető szerepet játszottak benne, s állandó kapcsolatban álltak Marx-szal.

A proletariátus nemzetközi szolidaritása volt ez, s vele szemben a versaillesiak „nemzetközisége" — a rabszolgatartók összeesküvése. Bismarck, a német junker a francia burzsoázia segítségére sietett; Párizs leveréséhez átadott neki 100 000 fogságba esett francia katonát, s nemcsak blokád alá helyezte a várost, hanem szabad utat is adott a versaillesiak orvtámadásainak. Titkon a párizsi amerikai követ is összejátszott a versaillesiakkal. 1871 megmutatta — mint Marx mondja — az osztályuralom nemzetközi jellegét.

*

A Párizsi Kommün hatalmas nemzetközi jelentőségű esemény, amely új korszakot nyit meg az emberiség történetében. A Kommün mérte az első nagy csapást a burzsoá rendre és a burzsoá államra, s mutatta meg először, hogy a munkásosztály érett a hatalom átvételére. Jelentősége, amelyet Marx azonnal felismert, akkor bontakozott ki igazán, mikor 1917 novemberében egy olyan hatalmas országban, mint Oroszország, győzött a proletárforradalom, majd a második világháború után a munkásosztály az országok egész sorában — köztük Kínában — meghódította a hatalmat. Ekkor széles tömegek előtt világossá vált, hogy a Kommün, amely — Marx szavai szerint — „csupán egyetlen városnak rendkívüli körülmények közötti felkelése volt",[24] mégsem puszta történelmi véletlen.

A maga korában sokak előtt még valóban véletlen jelenségnek tűnhetett fel a párizsi munkáshatalom. Hiszen akkor még a szocialista forradalom győzelmének két fő feltétele közül egyik sem volt meg: sem a termelőerők nem voltak eléggé fejlettek, sem a munkásosztály nem volt eléggé felkészült. A munkáshatalom kivívását valóban csak a „rendkívüli körülmények" tették lehetővé; elsősorban az, hogy a porosz—francia háború következtében a burzsoázia politikai válságba került, s a munkásosztály fel volt fegyverezve.

Kilencven esztendő alatt gyökeresen megváltoztak a szocializmus győzelmének feltételei. A kapitalizmus imperializmussá, állami monopolkapitalizmussá lett; a termelőerők rendkívüli mértékben megnövekedtek, és a kapitalizmus általános válságának mai szakaszában már egyre nehezebben szoríthatók a tőkés termelési viszonyok keretei közé. Hatalmas mértékben megnőtt a munkásosztály öntudata és szervezettsége is; a marxizmus szá-

[23] Engels levele F. A. Sorgé-hoz, 1874. szept. 12—17. — Marx—Engels: Válogatott levelek, 341. old.
[24] Marx levele F. Domela-Nieuwenhuishoz, 1881. febr. 22. — u. o. 403. old.

milliók tudatába hatolt be. A forradalmi munkáspárt — amelynek hiánya a Párizsi Kommünben annyira érezhető volt — ma már olyan országokban is politikai tényezővé lett, amelyek akkor még nem is léteztek. Az 1960-as Moszkvai Nyilatkozat büszkén állapítja meg, hogy ma a világ 87 országában működnek kommunista pártok, s tagjaik száma meghaladja a 36 milliót.

A kommünároknak egy egész ellenséges világgal kellett megharcolniuk, a külső támogatás minden kilátása nélkül; még természetes belső szövetségeseiket sem sorakoztathatták fel maguk mellé. Mint reménytelen kisebbség sem engedményre, sem elnézésre nem számíthattak a burzsoázia részéről; demokratikus vívmányaikat is csak fegyverrel küzdhették ki, s harcuk az erőviszonyok következtében *szükségszerűen* vált olyan véressé. Kevés reményük volt a győzelemre, a szocializmus békés megvalósítására pedig teljesen hiányzott minden lehetőségük.

A szocializmusba való békés átmenet lehetőségei, amelyek 1871-ben a párizsi munkásság számára még nem voltak meg, azóta összehasonlíthatatlanul megnőttek, bár természetesen ma is országonként különbözők, aszerint, hogy a nép széles tömegeinek mennyi beleszólásuk van az államügyek vitelébe, a bürokratikus és katonai apparátus irányításába. Ennek megfelelően különféleképpen mehet végbe a régi államapparátusnak újjal való felcserélése is. A Párizsi Kommün tanulságainak marxista—leninista elemzését nem azok a betűrágó dogmatikusok értelmezik helyesen, akik csak arra emlékeznek belőle, hogy a régi államapparátust erőszakkal szét kell törni; nem is a mai revizionisták, akik a proletárdiktatúra szükségtelenségének, a szocializmusba való spontán módon való békés belenövésnek régi és káros reformista illúzióját terjesztik, s ugyanakkor — mint az anarchisták — az állam elhalásának jelszavát idő előtt és demagóg módon hangoztatják. Marx, Engels és Lenin megállapításait az 1960 decemberi Moszkvai Nyilatkozat fejleszti tovább, amely — az SZKP XX. és XXI. kongresszusának álláspontját megerősítve — kimondja: „A jelenlegi körülmények között a munkásosztálynak több tőkés országban megvan az a lehetősége, hogy élcsapata vezetésével, munkásfront, népfront, vagy a különböző pártok és társadalmi szervezetek megegyezése és politikai együttműködése más lehetséges formái alapján egyesítse a nép többségét, polgárháború nélkül megszerezze a hatalmat és biztosítsa az alapvető termelési eszközök átkerülését a nép kezébe."

Mi teszi ezt lehetővé? Először is: az, hogy több tőkés országban a hatalmat ma a monopoltőke gyakorolja, amely a lakosság legszélesebb rétegeinek létérdekeit lábbal tiporja. Az ellene való harcban a munkásosztály, amely e harcot vezeti, a szövetségesek

sokkal szélesebb rétegeinek támogatására számíthat, mint eddig bármikor. Másodszor: a haladásért, a demokráciáért, a szocializmusért harcoló népek ma már nem állnak elszigetelten egy egységes kapitalista világgal szemben. Ma már létezik és egyre erősödik a szocialista országok tábora; a kapitalista tábor pedig — saját belső ellentmondásai miatt, s főleg gyarmati rendszerének felbomlása miatt, a gyarmati és a függő helyzetben levő népek nemzeti felszabadulási harcának sikerei következtében — napról napra gyengül. Egyre kevesebb az a segítség, amelyet a mai „versaillesiak" az új Bismarckoktól várhatnak.

A Kommün óta megváltozott a világ arca, új korszakába lépett az emberi társadalom. „Az 1789-től 1871-ig terjedő időszak — mondotta Lenin — a haladó kapitalizmus kora volt, amikor a történelem napirendjén a feudalizmus, az abszolutizmus megdöntése, az idegen uralom alóli felszabadulás állott."[25] Az akkor még haladó kapitalizmus azóta eljátszotta történelmi szerepét. A mi korunk már — mint a Moszkvai Nyilatkozat megállapítja — „a szocializmus és a kommunizmus világméretű diadalának korszaka", amelynek fő jellegzetessége az, hogy *„a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik"*.

De azok a különbségek, amelyek korszakunkat a Kommün időszakától elválasztják, csak még jobban megmutatják az egész világ proletariátusának az úttörő elődök nagyságát, azokét, akiknek történelmi tette, tanulságaival együtt, jelentős tényezője volt a fejlődésnek. A (Marx szavai szerint) „egeket ostromló" párizsi munkások Kommünje — előfutára a szovjethatalomnak, amely napjainkban *meghódítja* az eget és a világűrt is, s a „Szociális Világköztársaság" ábrándja mint reális és nagyhatóerejű valóság kezd testet ölteni a szocialista világrendszerben.

Az I. Internacionálé párizsi szekciói azt mondták kiáltványukban: „A Kommün forradalma ... megszünteti azokat az okokat, amelyek a jövőben háborút idéznének elő."[26] Merész volt ez a jóslat, de igaz. Igaz, mert a Kommün forradalma — ha 1871-ben el is bukott — a nemzetközi munkásosztálynak a békéért és a szocializmusért folytatott harcában tovább él, s hisszük, hogy valóra váltja azt, amit Marx a francia—porosz háború kitörésekor mondott: „A világ munkásosztályainak az összefogása végül mégis ki fogja irtani a háborút."[27]

[25] Lenin: Az opportunizmus és a II. Internacionálé csődje (1916). — Lenin Művei, 23 k. 107. old.
[26] Aranyossi, 246. old.
[27] A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának első üzenete a francia—porosz háborúról (1870) — Marx—Engels: Válogatott Művek, I. k. 471 old

A két genetikai irányzat világnézeti tartalmáról*

Írta TAMÁSSY ISTVÁN

A mezőgazdaság szocialista átszervezése és a termelés egyidejű továbbfejlesztése sok új kérdést vet fel, melynek megoldásában nagy feladat vár a biológiai és a mezőgazdasági kutatásra. A biológiai alapkutatásoknak szerves összefüggésben kell lenniök a mezőgazdasági kutatás célkitűzéseivel. Csak az elmélet és a gyakorlat szerves kapcsolata teszi lehetővé a biológia és az agrártudomány alkotó fejlődését, a haladó szemlélet térhódítását az elavult nézetekkel szemben.

A biológia alkotó fejlődése még jobban ráirányitja a figyelmet egy sor általános elvi, módszertani kérdésre, amelyeket a biológiai tudomány az élő természet fejlődése általános törvényszerűségeinek feltárásában és magyarázásában, a gyakorlati feladatok megoldásában *nem kerülhet meg*. E kérdések felfogására a biológiában is a materializmus és az idealizmus, a dialektika és a metafizika harca nyomja rá a bélyegét.

Ez tükröződik a micsurini és a morganista genetika közötti harcban is, amely az utóbbi években csak formáját változtatta, de nem szűnt meg. Közvetlenül az ellenforradalom után a morganizmus hazai képviselői léptek fel támadólag. Ekkor gyakran felhasználták a Botanicseszkij Zsurnal egyes cikkeit is, amelyek Liszenkót és társait támadták. Azóta megváltozott a helyzet. A micsurini genetika hazai képviselői mind több konkrét kísérleti eredménynyel rendelkeznek, amelyek alátámasztják a micsurini tanitások igazát és így a morganizmus hívei a nyílt tudományos vitáktól visszavonulva egyre inkább azt a látszatot próbálják kelteni, hogy Magyarországon ma már idealista alapon álló morganisták nincsenek és a még fennálló tudományos ellentét a két irányzat között

* **Folyóiratunk a természettudományok filozófiai problémáinak marxista—leninista szemléletű tisztázása, az alkotó vita előmozdítása érdekében teret ad a materialista természettudósok és a marxista filozófusok állásfoglalásainak, véleményeinek a természettudományok filozófiai problémáiról.**

világviszonylatban is mindinkább elmosódik. Ugyanakkor azonban tudományos értekezéseikben — a micsurinisták hazai eredményeit ignorálva — idealista, morganista alapon vonnak le elvi következtetéseket és ami még veszélyesebb, a fiatal kutatókat is közvetve vagy közvetlenül erre az útra akarják vonni.

Ezért feltétlenül szükséges, hogy a megindult konkrét genetikai kísérleti munka folytatása mellett nyílt ideológiai vitában tisztázzuk itthon is a két biológiai irányzat világnézeti tartalmát, s nyíltan mutassunk rá a hazai morganista megnyilvánulások megjelenési formáira.

Lenin mindig igen nagy jelentőséget tulajdonított a természettudományok filozófiai vonatkozásainak. Együttműködésre szólította fel a természettudomány és a marxista filozófia művelőit a természettudomány filozófiai kérdéseinek kidolgozása érdekében: „... komoly filozófiai megalapozottság nélkül semmiféle természettudomány, semmiféle materializmus nem állhatja meg a helyét a burzsoá eszmék támadása és a burzsoá világszemlélet visszaállítása ellen folytatott harcban. A természettudósnak, hogy ebben a harcban helytállhasson, s ezt a harcot teljes sikerrel vívhassa meg, modern materialistának, a Marx által képviselt materializmus tudatos hívének, vagyis dialektikus materialistának kell lennie."[1]

A természettudományok és a marxista filozófia szövetségének megerősítését célozzák az MSzMP Központi Bizottsága mellett működő Filozófiai Munkaközösség tézisei is.[2] A tézisek kiemelik a marxista filozófia jelentőségét a „természettudományok filozófiai kérdéseinek megoldásában, a „fizikai" idealizmus, a weismannizmus-morganizmus és más, a természettudományok filozófiai problémáira hamis feleletet adó burzsoá-reakciós áramlat elleni harcban." Ez a harc a marxista filozófusok és a materialista természettudósok közös feladata.

•

A micsurini genetika és a morganizmus között az elvi ellentét lényege abban van, hogy az öröklődést az egész élő sejt, élő test tulajdonságaként fogjuk-e fel, avagy úgy, hogy annak valamilyen környezettől független specifikus anyaghordozói vannak, mint például a gének, morganok stb.

A weismannista-morganista genetika a szervezeteket testre és csíraplazmára osztja meg. A morganisták szerint az örökletes-tulajdonságok a kromoszómákban levő génekben vannak lokalizálva. A micsurinisták tagadják mind a szervezetek megoszlását testre és

[1] Lenin Művei. 33. k. Szikra, 1953. 225. old.
[2] Társadalmi Szemle 1960. 8—9. szám.

csíraplazmára, mind a gének létezését. Nem tagadják a kromoszómák szerepét, de kétségbevonják azt, hogy a kromoszómáknak *monopol szerepük* van az örökletes tulajdonságok átadásában, hogy azok az örökletes tulajdonságok egyedüli hordozói. Hogy valóban nemcsak a kromoszómának, hanem a test minden élő anyagának szerepe van — vagy lehet — az öröklődésben, azt a legmeggyőzőbben a vegetatív hibridek támasztják alá.

Az utóbbi időben a „klasszikus genetika" hívei is mind több tényanyagot kaptak kutatásaik során, amelyek kromoszómán kívüli öröklődést mutattak. Ezért számos elméletet alkottak azoknak az eseteknek a magyarázatára, amelyek a génelmélet határain kívül mentek végbe. Ezek közül csak Lindegren elméletét említjük. Szerinte a gén két önreprodukáló egységből áll: kromoszóma egység — chromogén és citoplazmatikus egység — citogén, amely össze van kötve a chromogénnel. A citogén a chromogéntől függetlenül szaporodik.

A morganista kutatók közül Goldschmidt volt az első, aki észrevette, hogy a génelmélet és a morganista genetika által összegyűjtött tényanyag nincs összhangban. Ebből kiindulva bírálja a génelméletet, kétségbevonja a gén, mint öröklődési hordozó létét. Igaz, nem ment messzire a bírálatban, mert a gén helyett olyan hierarchikus rendszert javasol, amelyben gén helyett a kromoszómát tekinti tulajdonsághordozónak.

Mint Dobzhansky megállapítja, Goldschmidt a gén létének tagadásával nagyon meglepte kollégáit. Lassan azonban mind többen csatlakoznak hozzá, köztük olyanok is, mint Demerec, Stadler, s mások. Már a IX. nemzetközi genetikai kongresszuson (1953) világossá vált, hogy a génről alkotott felfogás nem felel meg a kísérleti genetika által kapott tényanyagoknak. Lerner, az amerikai delegáció vezetője megállapította, hogy a IX. genetikai kongresszus legjellemzőbb irányzata, a gén klasszikus értelmezésének, mint kutatási célnak az elvetése volt.

Melyek voltak azok az eredmények, amelyek a régi értelemben vett génelmélet átalakítására vezettek és alapul szolgáltak az új génelmélet kialakításához? Ezek a dezoxiribonuklein sav (DNS) hatására, a baktériumok átformálásával elért eredmények. Ehhez járultak a DNS citokémiai és citofizikai vizsgálatainak eredményei, valamint a DNS molekulájának szerkezetéről kialakult új felfogás.

Avery, Mac Leod és Mc Carty kísérleteiben nemcsak a baktériumok megváltozásának, transzformálásának jelentősége bizonyosodott be, hanem megállapították annak okozóját is, ami szerintük a DNS volt. Több hasonló eredmény után Hotchkiss és Marmar, Müller és mások a DNS-sel elért kísérleti eredmények alapján arra a megállapításra jutnak, hogy mindaz, amit az öröklődésnél a **génnek tulajdonítottak, az tulajdonképpen a DNS-re vonatkozik.**

Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a morganista genetika képviselői feladják a génre, mint kromoszóma-részecskére vonatkozó elveiket, és új álláspontjukon a gént a DNS molekulával helyettesítik. Meg kell jegyezni, hogy a lényeg ugyanaz marad. Korábban a gént tekintették az élet bázisának, most ugyancsak kizárólagossággal a DNS molekulát teszik meg az élet alapjának.

Ezen „új" felfogás szerint az örökletesség anyagi hordozója ma már nem a gén, hanem a dezoxiribonuklein sav (DNS). Felhasznált bizonyítékok: a DNS állandóság mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben, stabilitása olyan értelemben, hogy nem vesz részt az anyagcsere-folyamatokban. Tehát a DNS-re akarják átruházni mindazokat a sajátságokat, amelyeket valamikor a géneknek tulajdonítottak. A biokémia adatai azonban ellentmondanak ennek a felfogásnak. Mindezek ellenére a morganista genetikusok többsége figyelmen kívül hagyja ezeket az adatokat, mert olyan dezoxiribonuklein sav, amely résztvesz az anyagcsere folyamatokban, amely függ a szervezet életfolyamatától, nem felel meg nekik. Igyekeznek bebizonyítani, hogy az élő szervezet bonyolult életfolyamatát a DNS irányítja.

Közelebb jár az igazsághoz a morganista Zamenhof, aki a DNS-sel és RNS-sel (ribonuklein sav) végzett kísérleti adatok elemzése során arra a megállapításra jut, hogy azok az adatok, amelyekkel a tudomány ma rendelkezik, nem adnak alapot annak a széles körben elterjedt nézetnek, hogy a DNS az egyedüli hordozója a sejt genetikai tulajdonságainak.

A kísérleti eredmények szerint a DNS, mint az örökletes anyag hordozója például a növényi vírusokban nem található, noha ezek a vírusok is rendelkeznek örökletességgel. Továbbá a DNS a szervezetek egyedfejlődése során csökken vagy eltűnik, de az örökletességük megmarad.

A DNS tehát nem tekinthető az örökletesség egyedüli kémiai hordozójának. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a DNS-nek nincs szerepe az örökletességben és a változékonyságban. A DNS, mint az élő anyag, élő szervezet lényeges tényezője, igen fontos szerepet játszik az öröklődésben és a tulajdonságok kialakulásában is. De nem egyedül benne van az öröklődés alapja. A morganistáknál pedig erről van szó, amikor a DNS genetikai jelentőségét, szerepét azonosítják a gén szerepével.

A két genetikai irányzat közötti elvi különbség élesen megmutatkozik a szervezet megváltozásának, a szerzett tulajdonságok öröklődésének felfogásában is. A morganisták tagadják a külső környezet befolyását a szervezet megváltozására, tagadják a szerzett tulajdonságok öröklődését. Ebből kifolyólag a morganisták kétségbevonják a vírusok, a mikróbák, a növények, az állatok tulajdonságai celtudatos megváltoztatásának lehetőségét. Az utóbbi idő-

ben azonban a micsurinisták gyakorlati eredményeinek, valamint a saját kísérleti eredményeiknek az ismeretében ma már elismerik a külső tényezők hatását a szervezetek megváltoztatására. De a morganisták szerint *csak* az erős, úgynevezett mutagén tényezők tudják megváltoztatni a növények természetét, míg a micsurinisták feltételezik és kísérleti eredményekkel bizonyítják, hogy az *egyszerű külső környezeti tényezők is megváltoztatják a szervezetek örökletességét.* A micsurinisták szerint, ha megismerjük, hogy az egyes tulajdonságok milyen külső környezeti tényezők hatására alakultak ki a törzsfejlődés során, akkor meg van a lehetősége a tulajdonságok *irányított, céltudatos* megváltoztatásának a külső környezeti tényezők felhasználásával. Tehát, ha a természet külső tényezői megváltoztatják a szervezetek örökletességét, világos, hogy a még erősebb, úgynevezett mutagén tényezők: méreg, röntgensugarak, rádióizotópok stb. is hatással lehetnek a szervezetek megváltoztatására.

Azonban hangsúlyozni kell, hogy teljesen helytelen lenne azokat a kutatókat egyszerűen morganistáknak nevezni, akik mutagén tényezőkkel, azok nagy dózisával hatnak a növényi, állati szervezetre, s ugyancsak helytelen lenne mindenkit egyszerűen micsurinistának nevezni, aki tagadja a mutagén tényezők hatását, azokat nem használja, csak a természetes tényezők felhasználásával kutat. A morganisták és a micsurinisták között nem a tényezők használatában, hanem a kapott tényekhez fűzött indokolásban, magyarázatban, az azokból leszűrt következtetésekben van ellentét.

A micsurini genetika szerint a szervezet és a külső környezet dialektikus egységet alkot. Minden élő az őt körülvevő környezetből keletkezik. Ahhoz, hogy a környezet hasson, a szervezet által asszimilálódnia kell. Az a test, amely idegen elem a sejtben, amely nem tud asszimilálódni és külső környezetből a szervezet belső környezetévé válni, az nem is tud hatni a szervezet változékonyságára. Minden külső tényezőnek asszimilálódnia kell, a szervezet belső összefüggő részévé kell válnia ahhoz, hogy hasson a szervezet változékonyságára, a tulajdonságok kialakulására. Ez a folyamat magában az élő anyagban, mint egészben megy végbe, és nem egyedül a citoplazmában vagy a magban. Ha ez a hatás igen erős, hathat a sejtek fiziológiájára osztódáskor és a kromoszómák számának megváltozásához is vezethet.

A sejtek metabolizmusában (anyagcseréjében) végbemenő változások kihathatnak a kromoszómák számának változására. De ha számuk nem is változik, ez nem jelenti azt, hogy a kromoszómákban nem ment végbe mélyreható változás. Ezért a micsurinisták nem a kromoszómák számának megváltozását tekintik a sejtanyagcsere-megváltozás okának, hiszen a sejtanyagcsere (metabolizmus) megváltozása kihat a kromoszómák számára is.

A micsurini tanítás értelmében az öröklődés, örökletesség: az élő szervezet tulajdonsága, melynél fogva fennmaradásához, fejlődéséhez meghatározott feltételeket igényel és azokra megfelelőképpen reagál. E tulajdonság „anyagi hordozója" maga az élő test, a szervezet. Az örökletesség elszakíthatatlan tulajdonsága, jellemzője az élőnek.

Minden élő testre jellemző a biológiai anyagcsere, az asszimiláció és a disszimiláció. A különböző élő testek anyagcseréje különbözőképpen megy végbe, minden élő testnek megvan a saját típusú anyagcseréje, azaz saját örökletessége. A történelmi fejlődés során az élő szervezet, test az élettelenből keletkezett. Az élettelenből keletkezve az élő fejlődéséhez és növekedéséhez azokat a feltételeket, tényezőket igényli, melyekből a történelmi fejlődés során kialakult.

Minthogy az egész élő test résztvesz az anyagcserében, minden élő testnek saját anyagcsere típusa (örökletessége) van, a micsurini alapelvekben nem is lehet szó az örökletesség külön anyagi hordozóiról, éppúgy, mint ahogy a biológiában nincs és nem is lehet szó az élet anyagi hordozóiról.

A micsurini tanítás értelmében az élő forma saját magát a külső környezet tényezőiből építi. Ebből következik, hogy az életkörülmények irányított megváltoztatásával megváltoztatható az örökletesség. Ennek érdekében likvidálni kell az örökletesség konzervativizmusát, vagyis az anyagcsere *fiziológiai összhangját*, kényszerítve az élő testet új környezeti feltételek asszimilálására, ezzel megváltoztatva magát az élő testet, annak örökletességét. Ebből következik a materialista biológia alapvető következtetése a szerzett tulajdonságok öröklődéséről és azok változékonyságáról.

Az a megállapítás, hogy a szervezetben nincs és nem is lehet az életnek külön szerve, mint ahogy nem lehet az örökletességnek külön szerve, nem zárja ki, hogy a bonyolult, soksejtű szervezetek általában külön szervekkel birjanak az ivari vegetatív szaporodás funkcióinak megvalósítására. Ezeknél a szervezeteknél a nagy differenciáltság következtében nem minden szerv, nem minden sejt lehet kiinduló alapja az új szervezetnek. Ugyanakkor azonban minden sejt meghatározott örökletességgel bir, mivel meghatározott típusú anyagcserét valósít meg, s ha a sejt alkalmas osztódásra, ezt az anyagcseretípust megőrizheti, fenntarthatja mind az anya-, mind a leánysejtben.

A morganisták a régi, legtarthatatlanabb dogmákat újakkal cserélték fel, de továbbra is ignorálják az élő szervezet egységét és az örökletességet bizonyos anyaghordozókkal hozzák összefüggésbe, — *legyen az gén vagy DNS*, — amelyek a testtől, a környezettől függetlenül örökítenek. Az öröklődésről szóló megállapításaik így szükségszerűen sok misztikus vonást tartalmaznak.

Ezek után érthető, hogy az idealista filozófusok régi hívei a weismannizmusnak, morganizmusnak, a morganisták többsége pedig szimpatizál az idealista filozófiával, a vallással. A szövetség a vallással és az idealizmussal sokszor burkolt, leplezett, de olykor nyílt és leplezetlen. Ezekben az esetekben rendszerint ad abszurdum viszik a morganista genetika végső idealista következtetéseit. Ilyen szempontból nagyon érdekes Klotz lelkész tevékenysége. Klotz Illinois állam protestáns egyházának egyik vezető lelkésze, egyben professzor, a filozófia doktora, s disszertációját a genetika tárgyából írta meg. Tagja Illinois állam Tudományos Akadémiájának, a Biológus Tanítók Nemzetközi Szövetségének, a Genetikusok Amerikai Szövetségének, s végül tagja a tudomány haladását(?) elősegítő amerikai egyesülésnek. Klotz „Gének, genezis és evolúció" (1955) című könyvében nyíltan annak bizonyítását tűzte ki célul, hogy evolúció nem létezik.

„A szerző nem *hisz* abban — írja —, hogy az élet, ahogyan mi ismerjük, a fejlődés folyamatos eredménye ... a szerző abban *hisz*, hogy a szervezetek viszonylag állandóak ..." Tekintve, hogy a fajokon belüli gazdag változatosság mellett nem lehet szó nélkül elmenni, a következőket írja: „Ezek a változások, amilyen mértékben érintik a szerves világot, mindig azon kereteken belül vannak, amelyeket a Teremtő a teremtés kezdetén létrehozott."

A szerzett tulajdonságok öröklődésének lehetőségét pedig a következő „tudományos indokok" alapján tagadja. Szó szerint idézem: „Nekünk hálát kell adnunk a Teremtőnek, hogy a szerzett tulajdonságok öröklődése nem létezik. Ha mi csak őseink egyes defektusait örököltük volna, mi valóban az emberiség szerencsétlen képviselői lennénk. Közülünk mindenki talál ősei közül valakit, aki vak, süket, néma volt, vagy elvesztette kezét vagy a lábát. Ime, ezért tette meg a Teremtő bölcsessége azt, hogy mi nem örököljük és nem örökölhetjük ezeket a defektusokat." Mindazok, akik ismerik a szerzett tulajdonságok öröklődésének micsurinista megfogalmazását, érdeme szerint értékelik az ilyen „tudományos érvelést".

Az evolúció elmélete ellen lépett fel XII. Pius pápa is 1953. szeptember 8-án, az I. római orvosi genetikai szimpózium résztvevői előtt tartott beszédében. Az evolúciót teljesen nyíltan nem veti ugyan el, de mint be nem bizonyított hipotézist emlegeti, melyet egyes tudósok állítanak, mások kétségbevonnak. A pápa egyben kiáll a morganista genetika mellett, amelyet szilárd tanításnak tart és Klotzhoz hasonlóan elveti a szerzett tulajdonságok öröklődésének elvét „az orosz genetikusok ellentétes véleménye ellenére is". Természetesen nem minden morganista genetikus lép fel ilyen nyíltan az evolúció ellen, többségük — legalábbis szavakban — nem tagadja az evolúció általánosan elfogadott elméletét. Dobzhansky például XII. Pius pápa említett fellépéséről sajnálkozással állapítja

még, hogy az evolúcióra vonatkozó megállapításokat előzőleg nem vitatta meg a morganisták képviselőivel. Szerinte az egyházat meg kell óvni attól a veszélytől, hogy a tudomány ellenségének tüntessék fel, és ma már senki sem léphet fel a fejlődés elve ellen, ha nem akarja kitenni magát ennek a veszélynek. Ebből az is kiderült, hogy a morganisták egyik vezetője lényegében nem az evolúciós elméletet védi a klerikalizmussal szemben, hanem az a gondja, hogy a vallást mentse meg a tudományellenesség „vádjának" veszélyétől, s ezért akarja rábírni az egyház vezetőjét, ne helyezkedjék szembe az általánosan elfogadott evolúciós elvekkel.

Dobzhansky figyelmezteti XII. Pius pápát másik elkövetett hibájára is. Ugyanis XII. Pius beszédében a korpuszkuláris (morganista) genetikát, mint szilárd tanítást szembeállította az evolúcióról szóló tanítással, mint hipotézissel. Ez a szembeállítás Dobzhansky szerint sem helytálló, hiszen a korpuszkuláris genetikában minden úszik és inog. Még olyan ismert genetikus is, mint Goldschmidt kételkedik a gének létezésében. Bár Goldschmidt kétkedését nem sok kollégája osztja, mégis sok genetikus szerint a génelmélet válságban van. Ezt a beismerést olyan tudós teszi, aki igen sok munkát fektet abba, hogy az evolúciót a génelmélet alapján mutassa be.

*

A genetikai kutatások jelenlegi helyzete nemcsak megcáfolja azt a tarthatatlan felfogást, hogy az *öröklődés* kromoszóma (gén) elmélete a korszerű genetika egyedüli tudományos elmélete, de újabb bizonyítékokat nyújt annak alátámasztására, hogy az öröklődés weismannista-morganista gén-elmélete idealista és metafizikus koncepció a biológiában. Ennek ellenére még mindig szép számmal vannak náluk is olyan kutatók, akik egyaránt tudományosnak tekintik a micsurini genetikát és a morganista genetikát és összeegyeztetésükre törekednek. Ezek a kutatók a két genetikai irányzat között a különbséget csak abban látják, hogy más-más oldalról közelítik meg ugyanazon probléma megoldását. Szerintük a micsurini genetika az öröklődés tanulmányozását a legáltalánosabb ökológiai és fiziológiai szemszögből kezeli, míg a génelmélet a legfőbb figyelmet az öröklődés mechanizmusának megismerésére, valamint a sejten belüli elemek szerkezetének és funkcióinak tanulmányozására fordítja. Ezért szerintük a két irányzatot, ha nem is ma, de a jövőben össze lehet egyeztetni a biokémia segítségével, különösen a DNS és az RNS felfedezése óta.

Vannak olyan kutatók is — például sok gyakorlati növénynemesítő — akik gyakorlati kutatásaik során elismerik a külső környezet tulajdonságot formáló hatását, — mondhatnám, micsurini módszerekkel dolgoznak gyakorlati nemesítő munkájukban —,

s a baj akkor kezdődik, mikor a kapott eredmények elméleti magyarázatára kerül sor. Itt megmutatkozik annak hatása, hogy a főiskolán vagy a továbbképző tanfolyamokon csak a morganista genetikát tanulmányozták elsődleges forrásból, s amikor elméleti magyarázatot kell adni a kapott gyakorlati eredményre, többségük a morganista elméletet használja fel. Ezeknek a kutatóknak *két úton kell segítséget nyújtani a jövőben: lehetővé kell tenni,* hogy a micsurini genetika képviselőinek, elsősorban *Micsurinnak és tanítványainak munkáit elsődleges és ne hatodrangú forrásból tanulmányozzák, s minden segítséget meg kell adni a dialektikus materializmus elsajátításához.*

Beszélni kell azokról a kutatókról is, akik biológiai nézeteikben a morganista genetika alapján állnak, de őszintén tiltakoznak az idealizmus és a metafizika minden vádjával szemben biológiai koncepciójukkal kapcsolatban, hangoztatva, hogy itt nem világnézeti-filozófiai kérdésekről van szó. Lényegében abból indulnak ki, hogy a gondolkodásnak két egymástól független formája van: a tudományos-elméleti és az általános filozófiai. Ezek a természettudósok annak a pozitivista illúziónak az áldozatai, mely szerint a tudomány meg lehet mindenféle filozófia nélkül. Ennek az illúziónak az eredménye, — erre még Engels rámutatott —, hogy az ilyen természettudósok a legveszélyesebb idealista filozófia rabjai lesznek. A micsurini genetika ezzel szemben abból indul ki, hogy a *korszerű tudomány fejlődése csak a dialektikus materialista világnézet talaján mehet végbe,* csak a marxista filozófia segítségével lehet visszaverni a természettudományok problémáinak idealista eltorzítását. Különösen vonatkozik ez a biológiára, amely évszázadok óta a legélesebb világnézeti harcok színtere.

Végül: nem szabad elhallgatni, hogy vannak nálunk olyanok is, akik bizonyos ideig micsurinista álláspontot képviseltek a biológiában, közben egy időben újra átálltak a „klasszikus genetika", tehát a morganizmus oldalára — de mindezideig nem nyilatkoztak, hogy melyik esetben képviselték a helyes nézetet.

Az eddig elért tudományos és gyakorlati eredmények azt bizonyítják, hogy a micsurini tanítás az egyedüli dialektikus materialista irányzat a genetikában, amelyet nem lehet sem helyettesíteni, sem összeegyeztetni a weismannizmussal-morganizmussal. Ugyanakkor meg kell mondani, hogy a micsuristák nem ignorálhatják a morganisták kutatásait sem. A micsurini genetika nem veti el azt a nagy tényanyagot, amelyet a morganisták az elmúlt időszak alatt összegyűjtöttek, nem vethetik el a morganisták által a sejtkutatásban kidolgozott egyes módszereket, ellenkezőleg: törekedni kell azokat *kritikusan* felhasználni az általános következtetések kidolgozásakor. Ez nem mindig történt így, az utóbbi időben azonban mind többen, így a Szovjetunióban Nuzsdin, Platonov, s

mások arra törekszenek, hogy a dialektikus materializmus alapján magyarázzák a morganisták által összegyűjtött tényanyagot is, felhasználva azokat a micsurini tanítás további fejlesztéséhez.

Micsurin tanításai évről-évre nagyobb tért hódítanak, nemcsak a szocialista országokban, de a kapitalista államokban is, elsősorban Franciaországban, Belgiumban és Angliában. Ma már az olyan biológusok sem tudják ignorálni azokat a kísérleti tényeket, amelyeket a micsurini biológia képviselői laboratóriumokban és a gyakorlatban elértek, akik nem is olyan régen még durván támadták Micsurin, Liszenkó és követőik elméleti megállapításait és kísérleti eredményeit. Ezért már nem meglepetés számunkra Gvigui megállapítása az „Atomes" c. morganista lapban: „Micsurin elmélete azért képvisel logikus és egészséges felfogást, mert szerinte az anyagcsere folyamatok megváltozása külső környezet hatására *kihat* a szervezet örökletességére, ugyanakkor a „klasszikus genetika" azt vallja, hogy az örökletességi tényezők rejtve vannak a külső környezet hatása elől, bevehetetlen várfalakkal mint a sejtmag."[3]

Az is igaz, hogy még mindig sokan szeretnék „megjavítani" a morganista genetika elvi alapjait. Ezek a tudósok sokszor nem annyira a megelőző elméleti meggyőződésük miatt nem csatlakoznak a micsurinista irányzathoz, mint inkább a kapitalista államokban uralkodó idealista filozófia és a magatartásukat meghatározó társadalmi — politikai körülmények miatt. *A micsurini genetikától való félelmük oka gyakran éppen az, hogy a micsurini tanítások alapja a marxista filozófia.*

Azonban az élet, a kapott kísérleti eredmények a bátortalanabb tudósokat is mind közelebb hozzák a micsurini genetika alapelveihez. Példa erre Durrant angol genetikus és nemesítő esete. *Két éven* keresztül évről-évre morganista alapon próbálta megmagyarázni értekezéseiben a kapott kísérleti eredményeket, természetesen eredménytelenül. Kísérleti eredményei arra kényszerítették, hogy az örökletesség és a változékonyság magyarázatában évről-évre közelebb kerüljön Micsurin és Liszenko felfogásához bár nézeteit még mindig misztikusan fejti ki.

Nehézségei, véleményünk szerint, onnan adódnak, hogy Durrant, sok hazai morganistához hasonlóan — azt hiszi, ha elfogadja a micsurini genetika alapelveit ez óhatatlanul és automatikusan az összes olyan kísérleti anyag elvetéséhez vezet, amelyet a morganista kutatók a morganista felfogás egyes részeinek kiművelésével összegyűjtöttek. Pedig *egyetlen konkrét kísérleti anyagot sem kell elvetni, csak a dialektikus materializmus alapján kell azt magya-*

[3] Atomes No 2, 1958.

rázni és felhasználni. Amit azonban előbb-utóbb feltétlenül el kell vetni, az a tudománytalan csíraplazma elmélet.

Mindnyájunk előtt világos, hogy a biológiai tudomány általában és részeiben nem fejlődhet eredményesen tudományos viták, a nézetek harca nélkül. De el kell ismerni azt is, hogy a sajtóban és az előadótermekben folytatott viták, — anélkül, hogy a vitás kérdéseket a mezőn, az istállóban, a laboratóriumban, a kísérletekben, a gyakorlatban ellenőriztük volna — önmagukban nem vihetik előre a tudományt. Nagyon találóan állapította meg ezzel kapcsolatban Hruscsov elvtárs: „Azt tartom, hogy elméleti és tudományos vitákat a mezőkön kell megoldani. Jelentse ki egyik vagy másik tudós: elvtársak, az Önök módszere nem megfelelő, az enyém jobb és tudományosan megalapozottabb. Csináljuk ugy, hogy ennyi meg ennyi hektárt bevetünk az Önök, ennyit meg az én módszerem szerint, a döntőbírák pedig a kolhozok, a kolhoztagok lesznek."

Véleményünk szerint az agrobiológiában az egyes tudományos nézetek, javaslatok és elméletek helyességének ez az egyedüli kritériuma. S ma már ott tartunk, hogy a micsurini biológia hazai művelőinek és képviselőinek az érintett kérdésekben, mind több kísérleti tényanyag áll rendelkezésére, így elsősorban a martonvásári Mezőgazdasági Kutatóintézetben (tojásgyümölcs-vegetatív hibridek, a tavaszi búzák ősziesítése stb.), a Kertészet- és Szőlészeti Főiskolán (alma vegetatív hibrid második nemzedéke, fagyálló szőlő hibridek stb.), az Agrártudományi Egyetemen (magas fehérjetartalmú kukorica hibridek) de más gyakorlati nemesítéssel foglalkozó mezőgazdasági kutatóintézetekben is.

Az itt elért eredmények bizonyítják, hogy a micsurinista tanítások elsajátítása és alkalmazása a nemesítő munkában elősegíti a természet törvényszerűségeinek megismerését és lehetővé teszi az ember tudatos beavatkozását a növények tulajdonságainak kialakulásába az ember által kívánt irányban.

Mindezek alapján a micsurini tanítások joggal tekinthetők a mezőgazdasági termékek bőségét elősegítő hathatós eszközöknek a nemesítő munkában.

A szocialista jog és erkölcs viszonyának néhány kérdése

Írta **HALÁSZ PÁL**

A jog és erkölcs lényegének, fogalmának, társadalmi funkciójának meghatározásával több tudományág foglalkozik. A *történelmi materializmus* mindkettőt a marxizmusnak az alapról és a felépítményről adott tanítása keretében, mint a társadalmi tudat formáit tárgyalja. A szocialista *erkölcstan* (etika) az erkölcs eredetéről és fejlődéséről, alapelveiről és fogalmairól, ezeknek az elveknek és szabályoknak az ember egyéni és társadalmi életében betöltött szerepéről szóló tudomány, amely feltárja az erkölcs társadalmi determináltságát, osztályjellegét, egyéb társadalmi tudatformáktól való különbözőségét. A *pedagógia* egyik fő kérdése az erkölcsi nevelés, a *pszichológia* pedig — ebben a vonatkozásban — azokat a lélektani eszközöket kutatja, amelyeknek segítségével az erkölcsi szabályok az ember tudatába rögződnek, az egyéni cselekvés részeivé válnak.[1] A *jogtudomány* vizsgálódása elsősorban a jog lényegének mibenlétére, társadalmi szerepének kutatására irányul; a társadalmi élet jogi formáit tanulmányozza, s a jogot, mint az uralkodó osztály akaratát kifejező, állami kényszerrel érvényesíthető magatartási szabályrendszert elemzi.

Ebben a tanulmányban olyan összefüggést kísérlünk meg elemezni, amely egyaránt tárgya a történelmi materializmusnak, az etikának és a jogtudománynak is: ez pedig a jog és erkölcs viszonyának a kérdése.

A polgári tudomány is feltételez bizonyos összefüggéseket a jog és erkölcs szabályai között, a jogszerű és az erkölcsös, a jogtalan és az erkölcstelen magatartás között. Ezt az összefüggést azonban nem a társadalmi-termelési viszonyokból vezeti le, hanem vagy feltételezi a jog és erkölcs isteni, természeti eredetét, vagy a gondolkodás eleve adott formáinak tartja ezeket, s azt vallja,

[1] Az erkölcstan és a pszichológia viszonya a marxista etika szempontjából még problematikus, tisztázatlan kérdés.

hogy mindkettő az emberi ész sajátos tulajdonsága, az emberi együttélés feltétele.

A jog és erkölcs közötti belső kapcsolat azonban abból fakad, hogy mindkettőt a történelmileg kialakult termelési viszonyok, a gazdaság adott rendje, az alap hozza létre és határozza meg. A marxizmus klasszikusai rávilágítottak arra, hogy a jogi és az erkölcsi nézetek, s a nekik megfelelő magatartási szabályok nem az isteni gondviselés vagy az emberi ész jellemzői, hanem történelmi jellegűek, történelmi kategóriák. Engels az Anti-Dühringben[2] rámutatott arra, hogy a „ne lopj" erkölcsi szabályainak keletkezéséhez a magántulajdoni viszonyok kialakulására volt szükség, s az ilyen erkölcsi szabály mindaddig ésszerűtlen is lett volna, amíg a magántulajdoni viszonyok ennek létrejöttét szükségszerűen meg nem követelték. Sem a jog, vagy az erkölcs szabályai, sem a jogra, vagy az erkölcsre vonatkozó nézetek nem öröktől fogva valók: az antagonisztikus osztálytársadalmak létrejöttével az uralkodó kisebbség emelte ki a neki kedvező szokásokat az ősi közösségi társadalom szokásainak tömegéből. Ezekből a szabályokból némelyek — a legfontosabbak — a jogi törvény rangjára emelkedtek, azaz állami akaratkijelentéssé váltak, vagy megmaradtak ugyan szokásként, de érvényesülésüket az állam közvetlen fizikai kényszer (szankciók) útján biztosította. Mások nem váltak ugyan jogi szabállyá, hanem a helyes vagy a helytelen, az igazságos vagy az igazságtalan, a jó vagy a rossz magatartás megkülönböztetésére szolgáltak, s a társadalom uralkodó felfogása kényszerítette ki ezeknek megtartását. Ez a történelmi fejlődés az ősi közösségi szokások felbomlása alatt már a barbárság felső fokán megkezdődött. A kialakuló állam éppen ennek az időszaknak már a magántulajdoni formák biztosítását kifejező tartalmát változtatta joggá, és főleg a papok — a vallási nézetek felhasználásával és a kettő összeolvasztásával — erkölccsé.

A társadalom történetének tanulmányozása nélkül sem a jog, sem az erkölcs lényegét, társadalmi szerepét, sem egymással való kapcsolatukat nem lehet megérteni. Tarthatatlan tehát a polgári tudományban elterjedt azon felfogás, amely az erkölcsöt *belső*, a jogot *külső*, *hatalmi* normarendszernek tekinti. Mind a jog, mind az erkölcs mögött a társadalom uralkodó nézeteinek kényszerítő fellépése áll. Emellett az uralkodó osztály a jog számára is belső támasztékot keres a társadalom jogi tudatának formálásával, s a társadalmi hatalom kényszerítő ereje az antagonisztikus osztálytársadalmakban az uralkodó morállal való szembenállást súlyos szankciókkal sújtja.

A két normarendszer között a viszonylag szilárd határt azzal

[2] Engels: Anti-Dühring, Szikra, 1948. 90. old.

vonhatjuk meg, hogy *a jogi norma az uralkodó osztálynak legfontosabb érdekeit kifejező, pontosan megfogalmazott olyan akaratkijelentése, amelynek be nem tartása meghatározott, államilag előírt szankciót von maga után.*

Az erkölcsi norma ugyancsak az uralkodó osztály akaratkijelentése, kevésbé meghatározott formában, kifejezési módjában pontatlanul, s a mögötte álló kényszerítő eszköz forrása — a helyesről és a helytelenről alkotott osztály-meggyőződés. A jog tehát az uralkodó osztály szempontjából legfontosabb magatartásokra vonatkozik, az alapvetően fontos viszonyokat védi és az ezekben tanúsítandó magatartást írja elő. Az uralkodó erkölcs is az uralkodó osztály érdekeinek védelmét szolgálja, de az antagonisztikus osztálytársadalmakban vagy kisegítő jellegű, s alátámasztja a jogi követelményeket, vagy kiegészítő jellegű, s akkor szabályozza a követendő magatartást, amikor és ahol nincs jogi szabályozás. Továbbá, a megjelenés formáit tekintve: a jog — akár törvényi, akár szokásjogi szabályozásról van szó — pontos, a fogalmi megismerés körébe vágóan fejezi ki magát; az erkölcs szabályai viszont határozatlanabbak, képszerűbbek, egyéniebbek, nincsenek egzakt szabályokban megfogalmazva. Nem véletlen, hogy az erkölcsi tanulság egy-egy esetből könnyebben vonható le, de nehezebb a jog mércéjén eldönteni egy-egy magatartás jogszerűségét vagy jogellenes voltát, vagy éppen jogellenességének fokát.

A kifejezésbeli eltérésen túl jelentős különbség a jog és az erkölcs között az, hogy *egy társadalmon belül csak egy jogrendszer, de több erkölcsi rendszer is jöhet létre, illetve létezhet,* s a kizsákmányoló osztálytársadalmakra éppen ez a jellemző. A rabszolgatartó társadalom joga, a feudális jog, a burzsoá jog — kizárólagos szabályrendszerek. Az elnyomott, kizsákmányolt osztályoknak is vannak a jogosról és a jogellenesről sajátos elképzeléseik, ezek azonban csak akkor válhatnak joggá, mikor a társadalmi forradalom már szétfeszítette az előző társadalmi rend állami hatalmát. Erkölcsi rendszer a kizsákmányoló társadalomban azonban egyidejűleg több is volt: pl. a rabszolgatartók erkölcse mellett állt a rabszolgák erkölcsi felfogása az igazságosságról, a helyesről, a jóról és a rosszról. Aristoteles a rabszolgtartók erkölcsi világképét festette meg. Aesopusból és más forrásokból összerakhatjuk a rabszolgák erkölcsi felfogásának nem egy elemét. A feudális társadalomban is kialakult a rabló feudális urak moráljával szemben a jobbágyparasztság morálja, sőt erre a történelmi korszakra esik a felfelé törekvő polgárság erkölcsi nézeteinek kifejlődése is.

A burzsoá társadalomban fő vonásait tekintve három erkölcsi típus fedezhető fel: az uralkodó burzsoázia morálja, amely maga mellé állítja a feudalizmus moráljának maradványait, mindenek-

előtt a vallási erkölcs formájában. Mind a kettőnek tagadása a proletárerkölcs, amely a morál nyelvén foglal állást a burzsoázia farkaserkölcsével szemben.[3] A proletariátus morálja, erkölcsi felfogása arról, hogy a burzsoá társadalomban, a tőkés kizsákmányolás viszonyai között mi igazságos és mi igazságtalan, mi helyes és mi helytelen, mi jó és mi rossz — az élet minden területén a kizsákmányoltság és alávetettség megszüntetése és a kölcsönös segítés társadalmának megvalósítása irányában haladt és halad, szemben a kizsákmányoltság és alávetettség viszonyait igazoló polgári és vele szövetséges vallásos erkölccsel.

Előrebocsátjuk már itt — mert a szocialista jog és a szocialista erkölcs közötti kapcsolatban rendkívül fontos ennek megállapítása —, hogy a *szocialista társadalomban fokozatosan megszűnnek az ellentétes erkölcsi rendszerek (pl. a valláserkölcs)* és idővel egységes szecialista erkölcsi rendszer alakul ki. Ez természetes is. Hiszen a kialakuló szocialista társadalomban sokáig és szívósan fennmaradnak a különbségek az egyes emberek és embercsoportok erkölcsi nézetei között. Ez azt jelenti, hogy az erkölcsi fejlődésnek különböző fokozatai vannak. A párt tagjaival, a munkásosztály élcsapatával szemben például magasabb az erkölcsi követelmények színvonala, mint a pártonkívüliekkel szemben. A jog parancsaiban, tilalmaiban, a jog által engedélyezett magatartásokban foglalt követelmény azonban egyaránt vonatkozik mindenkire. A jog és erkölcs mint tudatforma persze egyaránt elmarad a társadalmi fejlődés mögött, és bizonyos értelemben elmarad a politikai-gazdasági fejlődés ütemához képest is, de a jog alkalmazása során sokkal kisebb mértékben vehetjük ezt tudomásul, mint erkölcsi vonatkozásban.

A szocialista építés, a szocialista kultúra fejlődése és a kapitalizmus maradványainak a nép tudatából és a társadalmi viszonyokból való kiküszöbölése folytán ezek a fokozatok is a kiegyenlítődés, a magas szívonalon létrejövő erkölcsi egység irányában haladnak.

Azonban nemcsak a jog és az erkölcs közötti eltéréseket állapíthatjuk meg, hanem azt is, hogy számos erkölcsi és jogszabály tartalmilag hasonlít egymáshoz. Az azonos vonások mindig valamely tételes jog (egy államban, egy társadalomban érvényes, hatályos jog) és az uralkodó osztály erkölcsi nézetei között állnak fenn. A burzsoá tudományban egyesek azt a következtetést vonták le, hogy a jog valami minimális erkölcsi követelménynek a szabatos kifejezése, az erkölcsiségnek a minimuma. Ezt a felfogást a jog és erkölcs időfeletti, történelmietlen és osztályérdekből fakadó

[3] Engels: Anti-Dühring, Szikra, 1948. 90. old.

szemlélete diktálja, mert azt a látszatot akarja kelteni, mintha a burzsoá jogot valamilyen örök erkölcs határozná meg. A jognak erkölcsi minimumként való felfogása mögött tovább az a politikai cél húzódik meg, hogy a burzsoázia a dolgozó tömegek előtt a jogát erkölcsileg is alátámassza és a jogi kötelezettségeket erkölcsi kötelezettségekkel súlyosbítsa.

A burzsoá jog és a burzsoá erkölcs között azonban valójában nincs összhang. Ellenkezőleg, a kettő különválása a jellemző, annak ellenére, hogy gazdasági-társadalmi alapjával szemben mindkettő ugyanazt a szerepet tölti be: napjainkban már csak a konzerváló, védő szerepet. Éppen a kizsákmányolás védelme a jog és az erkölcs legfőbb közös funkciója a polgári társadalomban.

E funkciók betöltése más és más módon történik. A jog funkciójának tekintetében a burzsoá társadalomban a legitimitás elvének hirdetése, a burzsoá jogrend védelme, ha különböző politikai eszközökkel történik is, *mindig egy meghatározott jogrendszerre* vonatkozik. Az erkölcs azonban mindig új és új oldaláról, helyesebben más és más oldaláról fejti ki ezt a funkciót. A modern imperializmus a szelídséget és humanitást prédikáló liberális vagy vallásos erkölcsi felfogás, az „ecclesia militans" (harcos egyház) kíméletlen, lélektipró erkölcsi nézeteinek hangoztatását, de a fasiszta „erkölcsi" nézeteket is felhasználja uralma meghosszabbítására. A burzsoá erkölcs változatos megnyilvánulásai arra szolgálnak, hogy morálisan alátámasszák a kizsákmányolás nemzeti és osztályformáit.

Marx a jog és az erkölcs szembeállását a burzsoá társadalomban még fiatalkori munkájában felismerte és így jellemezte: „A valódi embert csak az *önző* egyén alakjában, az *igazi* embert csak az elvont *citoyen* alakjában ismerik el."[4]

A fiatal Marx fenti megállapítása rávilágít a burzsoá erkölcs és a burzsoá jog, a burzsoá társadalom és a burzsoá állam közötti szakadásra. A jog erkölcsi vonatkozásában ez a szakadék az embernek az emberi méltóságtól való megfosztottságát, a tőkés társadalom farkaserkölcsét fejezi ki. Rávilágít arra, hogy a formális jogegyenlőség az emberi szabadság képmutató megkötése, s hogy a burzsoá erkölcs mást deklarál, mint amit megvalósít. Marx már ebben a fiatalkori munkájában rámutat arra is, hogy az emberiség felszabadulásának az erkölcs és a jog vonatkozásában az a feltétele, hogy a társadalom reális viszonyait — képmutató erkölcsi formulák hangoztatása helyett — emberi viszonyokká kell változtatni: „Csak, ha a valóságos egyéni ember visszafogadja magába az absztrakt állampolgárt és, mint egyéni ember, a maga empirikus életében, a maga egyéni munkájában, a maga egyéni

4 Marx—Engels Művei I. köt. Kossuth, 1957. 370. old.

viszonyai között *az emberi nem lényévé vált*, csak ha az ember a maga „force propre-jait" (tulajdon erőit) *társadalmi* erőkként ismerte fel és szervezte meg, s ennélfogva a társadalmi erőt nem választja el többé magától a *politikai* erő alakjában, csak akkor valósult meg az emberi emancipáció".[5] Ebben a megfogalmazásban Marx még elvontan veti fel a társadalom fejlődésének történelmi perspektíváját. A jogra és erkölcsre vonatkozó későbbi megállapításai, amelyek a proletariátus történelmi szerepének és a proletárdiktatúra szükségességének felismeréséből fakadtak, még inkább aláhúzzák a jog és erkölcs osztálytartalmát, a burzsoá jog és erkölcs között létrejött szakadékot.[6]

II.

A proletárszocialista forradalom a jog és az erkölcs történetében is új fejezetet nyit meg. A jog és az erkölcs, mint a jogosra és jogtalanra, a helyesre és a helytelenre, a jóra és a rosszra stb. vonatkozó nézetek együttese, először válik a társadalom nagy többségének, majd az egész társadalom minden tisztességes tagjának akaratkijelentésévé akkor, amikor állami úton, a jogi, társadalmi úton pedig az erkölcsi szabályokat megformálja. Ebből a meghatározásból is több következtetést vonhatunk le. Mindenekelőtt azt, hogy az erkölcs és a jog szabályai a szocializmus építése idején — szemben a burzsoá jog és erkölcs szabályaival —, *az addig kizsákmányolt, elnyomott osztályok akaratát* fejezik ki, még pedig az e szabályokra jellemző formában: úgy, hogy a jog szabályaiban foglalt osztályakaratot a proletárdiktatúra állama nyilvánítja ki vagy szankcionálja, az erkölcsi szabályokban foglalt akaratkijelentés mögött pedig a társadalom leghaladottabb, legöntudatosabb osztályának, a munkásosztálynak és pártjának morális felfogása áll.

Míg a kizsákmányoló társadalmakban a magatartási szabályok az uralkodó kisebbség érdekét fejezték ki, a proletárszocialista forradalom győzelmének első napjától kezdve a jog és erkölcs szabályai az addig kizsákmányolt nagy többség érdekeinek megvédésére szolgálnak.

A szocialista társadalomban egyre inkább kiszélesedik az az érdekvédő szerep a társadalom tagjainak irányába. A jog és erkölcs fejlődésének vonatkozásában is különbséget kell tennünk ugyanis a szocialista társadalmi viszonyok fejlődését jellemző szakaszok között; az első szakaszban a szocialista jog és a szocialista erkölcs, mint *a társadalom nagy többségét* képviselő norma-

[5] Marx—Engels Művei I. k. Kossuth, 1957 371 old
[6] Marx—Engels: A Kommunista Kiáltvány (I. Burzsoá és proletár).

rendszer jelenik meg; a második főszakaszban, a szocializmus felépítésére már *az egész társadalom minden tisztességes tagjának érdekét fejezi ki és védelmezi.* A szocializmus építésnek s a felépített szocializmus viszonyai között a szocialista jog és a szocialista erkölcs szerepe, fő funkciója abban áll, hogy segíti a kizsákmányolás és az alávetettség társadalmi viszonyainak a kölcsönös segítés és együttműködés viszonyaivá való átalakítását, a kollektív társadalmi viszonyokon felépülő társadalmi rend megszilárdítását, a szocialista együttélést.

A szocialista jog és a szocialista erkölcs fejlődését azonos tényezők segítik elő. A szocialista jog és erkölcs szabályainak megformálása, tudatos alakítása a marxista—leninista párt, a kommunista párt történelmi feladata.

A jogi és erkölcsi építésnek ez a tudatossága nagy mértékben különbözik attól, ami a kizsákmányoló társadalmakban a jogfejlődést és az erkölcsi nézetek alakulását jellemezte.

A jog fejlődése éppúgy, mint az erkölcsi nézetek alakulása nem egyszerűen „a körülményekhez való alkalmazkodás", spontán folyamat, hanem része annak a tervszerű építőmunkának, amelyet a marxista—leninista párt a szocialista építés egész menetében végez.

A marxista—leninista pártok ezt a feladatot is áttételeken keresztül hajtják végre, ezen áttételek segítségével a tömegek politikai, jogi és társadalmi intézmények, szervek útján aktívan vesznek részt szocialista életünk formálása során jogi és erkölcsi tudatuk fejlesztésében.

Ugyanazt a tartalmat kifejező jogi és erkölcsi szabályok létrejöttének és alkalmazásának tehát más és más az útja a szocialista társadalomban is. A jogi szabályozás, törvények, rendeletek és más jogszabályok meghozatala az állami szerveknek a feladata, s ezt a szocialista országok mindegyikében új, szocialista típusú alkotmány szabályozza. Ezek az alkotmányok a szovjet alkotmányfejlődés eredményének figyelembevételével, tanulságainak alkalmazásával nemcsak vezető jogi nézeteket fejeznek ki, nemcsak legfőbb jogi jellegű magatartási szabályok, hanem a szocialista-kommunista erkölcs számos fontos tételét is összefoglalják. *A jog szocialista fejlődése egyfelől számos fontos erkölcsi tételt alakít át jogszabállyá, másfelől a szocialista jog elsősorban éppen azzal tölti be nevelő szerepét, hogy segíti a jogi szabályoknak erkölcsiekké való átalakulását.* Ebből az összefüggésből következik, hogy a szocialista jog jelentős szabályainak nemcsak jogi, hanem alapvetően fontos erkölcsi tartalmuk is van.

Mégsem cserélhetjük fel a szocialista erkölcsi és jogi szabályokat. A tartalmi azonosság, a jogi és erkölcsi egység — amely a szocialista jog és a szocialista erkölcs viszonyában oly szembe-

szökően különbözik attól a hasadástól, amely a burzsoá társadalomban a jog és még az uralkodó osztály erkölcsei között is megvan —, nem jelenti azt, hogy nem maradnak fenn lényeges formai különbségek a jog és erkölcs viszonyában, ezeket a formai különbségeket nem szabad elhanyagolni. Alapvető formai különbség az, hogy a *jogot állami szervek hozzák létre vagy szankcionálják, a jog mögött mindig ott áll végső soron az állam, a népi, a szocialista állam fizikai kényszerítő ereje, az erkölcs érvényesülését pedig a társadalmi befolyásolás és a közvélemény hatása biztosítja.* E két forma természetszerűen rányomja bélyegét a jog és az erkölcs törvényei által szabályozott területekre. A szocialista állam a társadalmi élet fő viszonyait vonja jogi szabályozás alá, viszont társadalmi-emberi életünknek nincs egyetlen területe sem, amely iránt a szocialista-kommunista erkölcs fejlődése közömbös lehetne. A különbség mindjárt nyilvánvalóvá lesz, ha néhány példával világítjuk meg.

Figyelembe véve hazánk viszonyait, megállapíthatjuk, hogy jogrendszerünk szocialista forradalmi átalakulása a társadalmi viszonyok megváltozását követve vagy azt elősegítve, aránylag gyorsan ment végbe, a szocialista jogrendszerünk kiépítése napjainkban még inkább meggyorsult. Az alkotmány életbelépése óta eltelt időszakban országgyűlésünk megalkotta az állami szervezet felépítésére, működésére vonatkozó fontos törvényeinket: a tanácstörvényt, a bíróság szervezeti felépítéséről szóló törvényt, az igazságszolgáltatás működését szabályozó polgári és büntető perrendtartást, az államigazgatási eljárás törvényét. Megalkotta a munka törvénykönyvét, a családjogi kódexet, a polgári törvénykönyvet, s készülőben van egységes büntető törvénykönyvünk is. A jog olyan ágai is kiépültek, amelyek kizárólag a szocialista társadalomra jellemzőek, mint a termelőszövetkezeti mozgalommal kapcsolatos, a termelőszövetkezeti jogviszonyokat szabályozó és fejlesztő jogszabályaink stb. Ezeknek a törvényeknek és a hozzájuk kapcsolódó hatalmas jogszabálytömegnek a létrehozatala azokra az objektív alapokra épült, amelyek a társadalmi viszonyok fejlődéséből következtek, és amelyek érvényre juttatták a dolgozó nép kívánságait, óhajait, *történelmi szükségleteit,* akaratát.

Az erkölcsi fejlődés is gyors ütemű országunkban. Az önző, individualista, atomizált társadalom helyét olyan társadalmi rendszer foglalja el, amelyben már a kölcsönös segítés és mellérendeltség viszonyai lesznek uralkodók. Alapjában véve kialakultak azok a legfőbb erkölcsi normák is, amelyek *a dolgozó emberek tevékenységét a közös cél megvalósításának, a szocializmus-kommunizmus építésének szolgálatába állítják.* Társadalmi viszonyaink átalakulásával megváltozik a dolgozók zömének a szocialista tu-

lajdonhoz való viszonya, más lesz a nemeknek egymáshoz való kapcsolata, megváltoznak a családi, a házassági erkölcsi viszonyok stb.

Mivel azonban hazánk társadalmi, termelési viszonyait a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet vonásai jellemzik, az erkölcsi viszonyok is magukon viselik a régi erkölcsi normarendszerek felbomlásának és az új normarendszer kialakulásának jellegzetességeit. A társadalom új erkölcsi képének kialakulása szoros összefüggésben van a társadalmi élet egészét átható küzdelemmel, amely a régi és az új között folyik. Minden nehézségünk ellenére megállapíthatjuk azt, hogy például a közösség és az egyén kapcsolatában egyre több jele mutatkozik a közérdek szolgálatának, az önző magánérdekek háttérbe szorításának. A termelés vonalán új társadalmi-szervezeti formák jöttek létre, amelyek bizonyítják a szocialista erkölcs terjedését, elősegítik a szocialista munkaerkölcs kialakulását, fokozzák társadalmunk produktivitását és emelik szervezettségét. (Például a szocialista brigádok.) Az erkölcsi normák alakulását és terjedését, a szocialista erkölcsi tudat erősödését azonban korántsem tudjuk olyan pontos mérőeszközökkel követni, amilyeneket a jog és a társadalom viszonyában alkalmazhatunk, bár a szocialista erkölcsi eszmék terjedését éppen arról ismerhetjük fel, hogy *hazánkban lényegesen kisebb a jogsértések száma, mint modern történelmünk során bármikor volt.*

Az erkölcsi szabályok betartásának azonban nem ez az egyetlen mértéke, mert az erkölcsi szabály megsértése nem feltétlenül jogsértés is, az erkölcsileg elítélhető magatartás nem mindig jogellenes. A jognak a társadalmi élet, az erkölcs viszonyainak számos területén nincs meg ez a mérőeszköz szerepe. Társadalmunk fejlődéséről összképet csak ennek az erkölcsi fejlődésnek a társadalmi szervek útján való felmérése adhat. Ifjúsági szervezetünk, szakszervezeteink, nőszervezetünk, ismeretterjesztő szervezetünk, (a pártról nem is szólva), mindennapi gyakorlatunkban mérhetik fel a szocialista erkölcsi elvek behatolását az emberek tudatába és a tudatban megmaradt burzsoá csökevények, vallásos és egyéb nézetek háttérbeszorulását a szocialista erkölcs magasabbrendű elvei elől.

A tudat átalakulásának persze megvan a jogi és erkölcsi oldala is. Ebben a vonatkozásban az eltérés lényegesen kisebb az erkölcs és a jog funkciója között, mint azt a fentiekben vázoltuk. A társadalmi forradalom nem egycsapásra formálja át az emberek tudatát, amely egyes kérdésekben követi a társadalmi formát irányító kommunista tudatot, más kérdésekben elmarad mögötte. A tudat átformálása elsősorban nevelő feladat. *A szocialista jog funkciója az emberi tudat átformálásában* egyes vonatkozásokban hasonlít a szocialista erkölcsnek a tudat átalakulásában betöltött szerepéhez.

A szocialista társadalom tagjainak jogtudata is az osztályok harcában és a szocialista társadalom gazdasági, politikai és ideológiai formálása közben alakul át, az erkölcsi tudata is az osztályharc, s nem utolsó sorban az ideológiai harcban halad előre, alakul szocialista erkölcsi tudattá. Mindkettőnek kialakulásában döntő szerepe van a szocialista építés eredményeinek, a politikai, a gazdasági, az ideológiai építés sikereinek. A szocialista jog, mint új és magasabb történelmi jogtípus, a tudat átformálása terén egyre inkább *nevelő* szerepet tölt be. A közvetlen fizikai kényszer, mint a jog érvényesítésének fő eszköze, már korántsem egyedüli jellemzője a szocialista jognak, mert az erkölcsi tudat szocialista átalakulása és vele együtt a jogszabályok megtartására irányuló nevelés fokozatosan eléri, hogy a társadalom tagjai önként követik a jog szabályait, betartják azokat.

III

Minden jogrendszernek és minden erkölcsi rendszernek van egy objektív, vezető belső törvényszerűsége, amely eszmeileg áthatja a rendszer egészét. *A szocialista jogrendszer belső törvényszerűsége a törvényesség eszméje, a szocialista erkölcs belső törvényszerűsége a kollektivitás, a szolidaritás, a kommunizmus felépítésének eszméje.*[7] A szocialista erkölcs és a szocialista jog kapcsolatában ezek az eszmék át- meg áthatják egymást. Bizonyos vonatkozásban a törvényesség eszméje is erkölcsi, a szolidaritás, a kollektivitás eszméje is jogi eszme, s hatásukban egységesek.

A szocialista törvényesség és a kollektivitás eszmei hatása abban jelentkezik, hogy az állam polgárai a törvények, a jogszabályok szellemében cselekszenek. A követés, a tudatos alkalmazkodás egyaránt jellemző a szocialista jogállapotokra és a szocialista erkölcsre.

Korántsem mondhatjuk azonban, hogy akár a törvényesség, akár a szocialista erkölcs alapvető eszméjéhez való viszonyban az emberek ma már teljesen megfelelnek társadalmi fejlődésünk jelenlegi fokának. Sokan nem érzik át a szocialista jog erkölcsi tartalmát, pusztán állami parancsnak tekintik azt, amelynek megsértésével az erkölcsi szabályokat még nem éri sérelem. A szocialista jognak, mély erkölcsi tartalmának megsértése gyakran abból következik, hogy a társadalmi tudat jogi és erkölcsi formáiban még élnek a múlt maradványai, amikor az erkölcsi és jogi szabályok megsértése a magatartás kétféle megítélését vonhatta maga után.

Ezzel magyarázható az, hogy sokan nem értik és nem érzik át azt az erkölcsi felelősséget, amely a szocialista együttélés jogi for-

[7] Lenin Művei 31. k. 296. old.

máinak megsértéséből fakad. *A társadalom és a szocialista állam rendjének, a társadalmi tulajdonnak, az emberek jogainak a tiszteletben tartása nem egyedül állami akaratkijelentésben foglalt parancs, hanem egyúttal erkölcsi felelősség is.* A szocialista jogviszonyok, azaz a jogilag szabályozott társadalmi viszonyok védelmének fontos eszköze az emberek tudatának alakítása, erkölcsi felelősségvállalásuk növelése, az emberi, erkölcsi kapcsolatoknak szocialista tartalommal való megtöltése.

A SZKP XXI. kongresszusának határozatai nyomán a Szovjetunióban egyre nagyobb mértékben bontakoznak ki azok a szervezetek (társadalmi bíróságok, druzsinák), melyeknek fő feladata, hogy a szocialista együttélés szabályainak betartására neveljenek. Ez a fejlődés azt is jelzi, hogy a szocialista társadalomban a jog és az erkölcs szabályainak követése nemcsak spontán társadalmi fejlődés eredménye, hanem a párt vezetésével végzett *tudatos* társadalomszervező és nevelőmunka következménye is.

Ezek a társadalmi szervezetek olyan normákat hoznak létre, amelyek a mögöttük álló jogi szankciók következtében *jogi* jellegűek is, s ugyanakkor tagjaiknak önkéntes kötelezettségvállalása folytán bizonyos *erkölcsi* normák szabatos megfogalmazásai is. A szovjet jogirodalomban ezeket a normákat *társadalmi normáknak* nevezik, hangsúlyozva közvetítő szerepüket a jogi és az erkölcsi normák között. Érdemes erre a fejlődésre felfigyelni, mert fontos külső megnyilvánulása ez a szocialista társadalom aktivitásának a jogi és erkölcsi egység elvének minél tökéletesebb megvalósítása területén.

A szocialista jog nevelőszerepének és morális tartalma tudatosításának fontos eszközei a szovjet szocialista fejlődésben a *társadalmi bíróságok* és más társadalmi szervezetek is. Ezek a szervezetek törvényi felhatalmazás alapján éppen a szocialista jognak azt a tulajdonságát emelik ki, amelyet *nevelő jellegnek neveztünk, s egyesítik a jogi és erkölcsi szankciót a jogellenes, vagy a szocialista erkölcsöt sértő, tehát a szocialista együttélés legfőbb szabályait semmibe vevő magatartással szemben.*

Hazánk fejlődésének, szocialista társadalmunk építésének mai szakaszában máris számos tanulságot vonhatunk le a szovjet szocialista fejlődés fenti eredményeiből.

Tanácsainkra, mint a legátfogóbb tömegszervezetekre, más állami szerveinkre (pl. a bíróságokra), a társadalmi szervezetekre és mozgalmakra (a szakszervezetekre, az ismeretterjesztő szervezetekre, a népfront-mozgalomra stb.) a szocialista *jogtudat és erkölcsi tudat* kialakításában kiemelkedő szerep vár. Feladatuk e téren egyrészt a jogszabályok ismertetése, megmagyarázása, a jogi ismeretek terjesztése, másrészt a szocialista együttélés szabályainak megtartására való nevelés.

A Moszkvai Nyilatkozat és a német kérdés*

Németország Szocialista Egységpártjának Központi Bizottsága 1960 decemberében, a XI. plenáris ülésen foglalkozott a Moszkvai Értekezlet eredményeivel. A plénum egyhangúlag jóváhagyta Walter Ulbricht elvtársnak, az NSZEP küldöttségének a moszkvai tanácskozáson kifejtett tevékenységét és teljes egyetértését fejezte ki a kommunista és munkáspártok értekezletén elfogadott Nyilatkozattal, valamint a világ népeihez intézett Kiáltvánnyal.

A Központi Bizottságnak a Moszkvai Értekezlet eredményeivel foglalkozó határozata leszögezi: „Az NSZEP magáévá tette az SZKP XX. és XXI. kongresszusának az egész nemzetközi kommunista mozgalom szempontjából iránymutató tanításait, valamint az 1957. évi moszkvai Nyilatkozat elveit, s alkotó módon alkalmazta ezeket a Német Demokratikus Köztársaság és egész Németország bonyolult helyzetére. Az új Nyilatkozat és a világ népeihez intézett Kiáltvány teljes mértékben igazolja az NSZEP V. kongresszusán jóváhagyott fő irányvonal és a párt által azóta folytatott politika helyességét."

Kiindulva a modern kor helyes értékeléséből — amely a két egymással ellentétes társadalmi rendszer harcának, a szocialista forradalmak és a nemzeti felszabadító forradalmak kora, az imperializmus összeomlását és a gyarmati rendszer megszűnését magával hozó, egyre újabb népeket a szocializmus útjára vivő, a szocializmus és a kommunizmus világméretű győzelmét biztosító kor — Németország Szocialista Egységpártjának Központi Bizottsága a XI. plénumon a Nyilatkozat megállapításait valóban alkotó módon alkalmazta a bonyolult németországi viszonyokra.

A Nyilatkozatnak korunk fő folyamatáról adott jellemzése világviszonylatban, s így Németországot illetően is, megjelöli a tör-

* Összeállítás Németország Szocialista Egységpártjának (NSZEP) dokumentumai alapján.

ténelmi fejlődés irányát. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet, amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom indított el, a Szovjetuniónak a második világháborúban aratott győzelme után, majd az NDK-ban lezajlott népi-demokratikus forradalom révén most már Németországot is feltartóztathatatlan erővel magával ragadta.

Németország Szocialista Egységpártjának vezetésével a német munkásosztály Kelet-Németországban megteremtette az első német békeállamot, az NDK-t, kiszabadította a termelőerőket a kapitalista társadalmi rendszer béklyóiból és szocialista német államot rendezett be. Nyugat-Németországban a fejlődés éppen az ellenkező irányban haladt. A nyugatnémet imperialisták az Egyesült Államok monopoltőkéjének támogatásával és vezetésével arra használták ki a nyugatnémet munkásosztály megosztottságát, hogy gátat vessenek a demokratikus átalakulásnak, hogy soha nem látott mértékben fokozzák a tőkekoncentrációt és a dolgozó nép kizsákmányolását, s Európában agresszív imperialista rendszert vezessenek be. Erre való tekintettel, Németország szempontjából különösen nagy jelentőségű a moszkvai Nyilatkozatnak a két ellentétes társadalmi rendszer harcára vonatkozó megállapítása, hiszen itt egyetlen országon, egyazon nemzeten belül bontakozik ki a két társadalmi rendszer harca.

Németország két társadalmi rendszerének, a szocialista Német Demokratikus Köztársaságnak és az imperialista bonni rendszernek ez a harca elkerülhetetlenül és törvényszerűen a legvégsőkig fogja élezni Nyugat-Németországban az alapvető antagonisztikus ellentéteket.

A hallatlan tőkekoncentráció, a megnövekedett kizsákmányolás, óriási összegeknek fegyverkezésre való értelmetlen elherdálása Nyugat-Németországban ki fogja élezni a monopoltőke és a munkásosztály közötti antagonisztikus ellentétet és óhatatlanul fokozza majd az osztályharcot.

A nagyfokú tőkekoncentráció — az üzemek 0,4 százaléka termeli a nemzetgazdaságban forgalomba kerülő javak 60 százalékát! — és a munkásosztálynak ebből fakadó nagyarányú kizsákmányolása, a lakosság minden rétegére nehezedő gazdasági nyomás, valamint a bonni államnak ezekre a célokra való széleskörű kihasználása egyre növeli az ellentéteket a monopóliumok és a lakosság valamennyi rétege között. Míg a nyugatnémet monopolisták osztalékai egyre növekedtek és a háború óta a legmagasabb szintet érték el, a béreknek és a fizetéseknek Nyugat-Németország össztermékéhez viszonyított 37,1 százalékos hányada ma alacsonyabb, mint például az Egyesült Államokban, ahol 56,2 százalékra, vagy Nagy-Britanniában, ahol 59,6 százalékra rúg. A munka in-

tenzitásának szüntelen fokozódása a balesetek rendkívül magas számában és a munkás korai megrokkanásának ijesztő statisztikájában jut kifejezésre. Az 1960. évi adóemelés, amely átlagban mintegy 17 százaléknak felelt meg, a kereseti adót 36 százalékkal növelte.

A milliomosok száma Nyugat-Németországban 1953 óta 3000-ről 8000-re emelkedett, s ezek a milliomosok a nyugatnémet tőkésosztály összvagyonának több mint a negyedét tartják kezükben. Különösen erőteljes a tőkekoncentráció a nyugatnémet mezőgazdaságban, ahol ezt a „zöld terv" alapján különféle állami eszközökkel támogatják, míg a parasztgazdaságok százezreit a tönk szélére taszítják. Nyugat-Németország dolgozó parasztjainak eladósodása jelenleg meghaladja a 12 milliárd márkát!

Mindezt tetézi az, hogy a bonni állam az amerikai imperializmus csatlósává vált. S itt nemcsak a gazdasági életről van szó, amelyben az Egyesült Államok egyre jelentősebb pozíciókat szerez,[1] nem csupán a kultúrának, a nevelésnek, hanem a társadalmi élet valamennyi területének az amerikanizálásáról. Lényeges az is, hogy a revansista nyugatnémet monopolisták és államuk nyílt kapcsolatot tartanak az amerikai monopoltőke agresszív köreivel. A bonni tábornoki klikk atomfegyvereket követel, tudatosan kockára téve a nyugatnémet lakosság jólétét, sőt puszta létét is. Szorosan összefügg ezzel, hogy a gazdaságot és az egész társadalmi életet is egyre fokozottabban militarizálják, hogy — megőrizve az áldemokratikus leplet — mind nagyobb arányokban alkalmaznak fasiszta módszereket, s hogy az ugrásszerűen növekvő fegyverkezési költségvetés javára megszervezik a tömegfogyasztás elkerülhetetlen korlátozását.[2]

Napjainkban a nyugatnémet monopóliumok és kormányuk szemmel láthatóan egyre jobban elszigetelődnek. Expanzionista gazdaságpolitikájuk kiélezi ellentéteiket a többi vezető imperialista ország monopolistáival, s Bonn nyílt atomháborús irányvonala, amely a szocialista és más békeszerető államok határozott ellenállásába ütközik, még a NATO-államok kormányaiban is visszatetszést kelt.

Németország Szocialista Egységpártja Központi Bizottságának a Moszkvai Értekezlet eredményeivel foglalkozó határozata ebből ezt a következtetést vonja le: Kiéleződik az ellentét egyfelől a Német Demokratikus Köztársaság népe és Nyugat-Németország békeszerető lakossága — másfelől az agresszív német mili-

[1] Az Egyesült Államok új tőkebefektetései Nyugat-Németországban 1960-ban a Nyugat-Európába irányított összes tőkeexportjának mintegy a felét alkották, s ez a hányad 1961-ben becslések szerint 60 százalékra emelkedik.

[2] Az NSZK fegyverkezési költségvetése 1955/56-tól 1959/60-ig 5,2 milliárdról 14 milliárdra növekedett és 1961-ben az előirányzat szerint 23 milliárd márka lesz.

tarizmus és imperializmus között; mind kirívóbb az ellentét az egész német nép nemzeti érdekei és a nyugatnémet nagyburzsoázia hazaárulása között; mind élesebbé válik az ellentét egyrészt valamennyi békeszerető nép és másrészt a revansra és a világ újrafelosztására vágyó német imperialisták és neokolonialisták között.

Nem kétséges, hogy a kapitalizmus általános válságának új szakasza minden jellegzetességével együtt Nyugat-Németországban is érezteti hatását. Ezt hellyel-közzel elfátyolozza még az átmeneti csúcskonjunktúra. Ám Nyugat-Németországot sem sikerül majd távol tartani a világtörténelmi fejlődéstől, csak bizonyos sajátos körülményeknek köszönheti, hogy az utóbbi években nem érték oly gyakran gazdasági válságok.

A Nyugat-Németországban ma is tartó konjunktúrát csak a háború utáni években kialakult egész sor sajátos körülményből lehet megérteni. A háború után Nyugat-Németország már a gazdaság helyreállításánál is sokkal kedvezőbb feltételekkel indult, mint például a Német Demokratikus Köztársaság. Ugyanis Németország megmaradt ipari kapacitásainak jelentős része és a legfontosabb nyersanyagtermelő vidékek az ország nyugati részén vannak. A Marshall-terv is serkentette a monopolkapitalista nyugatnémet gazdaság konszolidációját, amely ez által megerősíthette pozícióit a világpiacon a kapitalista konkurrenciával szemben. Közrejátszottak ebben részben még olyan tényezők, mint például az, hogy Nyugat-Németországban később indult meg a fegyverkezés, mint a többi imperialista országban, s hogy így Nyugat-Németország rendkívül nagy összegeket fordíthatott a termelőberendezések korszerűsítésére. Leglényegesebb azonban az volt, hogy itt rendkívül gyors tőkekoncentráció ment végbe és mindmáig igen nagyfokú a munkásosztály kizsákmányolása. A nyugatnémet imperializmus a legexpanzívabb gazdaságpolitikát folytatja, amely a kapitalizmus viszonyai között rendkívül nagynak számító növekedési százalékot ért el, s így fontos területeken az export olyan klasszikus országait is túlszárnyalta, mint például Anglia.

Már ma is világos, hogy ezek a különleges körülmények fokozatosan megszűnnek. Nyugat-Németországot is mindinkább magával ragadja ugyanazoknak az ellentéteknek a sodra, amelyek a többi kapitalista országot marcangolják, amint ezt az alábbi példák is tanúsítják:

Jelenleg még növekszik az NSZK ipari termelése, azonban a növekedés üteme rohamosan csökken. A növekedés százaléka (az előző év megfelelő hónapjaihoz viszonyítva):

1960 júniusában	10 százalék
1960 júliusában	9 „
1960 augusztusában	7,5 „

Ezt a növekedést elsősorban a beruházási javak és részben az alapanyagok termelésének növekedésével érték el, míg a fogyasztási cikkek termelése stagnált vagy viszonylag csekély mértékben emelkedett. 1960 szeptemberében például a termelés 7,5 százalékos átlagos növekedése mellett a fogyasztási cikkek termelése csupán kb. 4,1 százalékkal, az élelmiszereké és élvezeti cikkeké körülbelül ugyanennyivel növekedett.

Ugyanakkor az építőipar fő ágai 1960-ban a következő arányokban fejlődtek (az előző év hasonló időszakához képest):

1. negyedév	+19	százalék
2. negyedév	+ 8,8	„
3. negyedév	+ 1,7	„
szeptember	— 1,7	„

1960 szeptemberében a textilipar termelése is 1,1 százalékkal alacsonyabb volt, mint az előző év azonos időszakában.

Ebben a kapitalizmusra jellemző fejlődésben egyrészt az új beruházásokra fordított profitok mérhetetlen megnövekedése, valamint a monopóliumoknak nyújtott jelentős állami támogatás, másrészt a dolgozók életszínvonala és jogai ellen irányuló egyre erőteljesebb támadások jutnak kifejezésre. A töméntelen sok áremelés, lakbéremelés stb. ahhoz vezet, hogy csökken a dolgozók reális vásárlóereje és így a fogyasztási cikkek iránti kereslet csak kis mértékben növekszik. A lakbérek és a vasúti díjak emelése mellett (a vasútnál is főképpen a bérletek díját emelték, ami gyakorlatilag kizárólag a dolgozókat érinti), az utóbbi hetekben a következő áremelésekre került sor: mosógépek 6 százalékkal, kályhák és tűzhelyek 10, edény és háztartási cikkek 5, bútor 7—8, porcelán 5—10, üvegáru 10—25 százalékkal.

Ugyanígy emelkedett a textiláru, a lábbeli és sok élelmiszer ára is; a vaj 12 pfenniggel kilónkint, a tojás 2 pfenniggel, a sertészsír 30 pfenniggel, az étolaj 15—20 pfenniggel stb. A beruházások gyors fejlődése és a stagnáló fogyasztás között mutatkozó aránytalanság szükségszerűen nagy ellentmondásokhoz vezet.

A kapitalista gazdaság jelenlegi állapotában tapasztalható bizonytalanság az utóbbi hetekben Nyugat-Németországban is a részvények árfolyamának esését idézte elő. 1960. október 14-től 21-ig a részvényárfolyamok 771 pontról 727 pontra estek. Legjelentősebb az árfolyamcsökkenés a fémfeldolgozó iparban és az autóiparban.

Aki ebből a szemszögből nézi a dolgot, azt nem lehet félrevezetni, s az nem fogja a nyugat-német militaristák lázas tevékenységét, a NSZK-ban még megmaradt csekély szabadságjogok elleni támadásokat, az ellenzék elfojtását az erő jeleként felfogni,

hanem meglátja, hogy ez inkább a növekvő bizonytalanságnak a megnyilvánulása.

* * *

A népi harc Nyugat-Németországban még nem öltött olyan méreteket, amilyeneket a militarista és imperialista nyugatnémet rendszer részéről fenyegető veszély megkövetel. Ám a népi erőknek harcukban van egy döntő jelentőségű bázisuk: a Német Demokratikus Köztársaság fennállása és annak eredményei. Ezért korunk alapvető feladatai megkövetelik a szocializmus győzelmes felépítését a Német Demokratikus Köztársaságban, az NDK-nak, a béke németországi bástyájának mindenirányú további erősítését. Ez az alapja és a feltétele annak, hogy a békeszerető haladó erők egész Németországban fölénybe kerüljenek, s így megzabolázzák a nyugat-német militarizmust és imperializmust.

Minthogy a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik, a Német Demokratikus Köztársaság politikai és gazdasági fejlődése, békepolitikája mind nagyobb mértékben befolyásolja az egész német nemzet jövőjét. A német nemzet jövőjére különösen nagy hatással lesz az, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban az 1965-ig terjedő hétéves terv teljesítésével győzelemre jut a szocializmus, és ezzel a nyugat-német imperializmus az emberi tevékenység döntő szférájában, az anyagi termelésben alulmarad. Ezáltal az NDK az egész német nép előtt be fogja bizonyítani, hogy az egész német nép militaristák és imperialisták nélkül, kényszer, elnyomás és kizsákmányolás nélkül magas életszínvonalat érhet el. Minél sikeresebben fejlődik majd a Német Demokratikus Köztársaság, minél hamarább kerekedik felül a nyugat-német állammal folytatott békés gazdasági versenyben, annál vonzóbbá válik a szocializmus Nyugat-Németország dolgozói szemében, s annál erősebben rendülnek majd meg a német militarizmus és imperializmus pozíciói.

Nyugat-Németországban ma a társadalmi életnek nincsen egyetlen olyan területe sem, amelyre ilyen vagy olyan formában ne hatna az NDK szocialista építése. Németország Szocialista Egységpártjának 1958. évi V. kongresszusa óta a gyakorlati életben különösen világosan megmutatkozott, milyen döntő hatást gyakorol az NDK azáltal, hogy Németország konkrét feltételeinek megfelelően szocialista programot dolgozott ki és ezt a programot sikeresen meg is valósítja. Persze bonyolult dolog ezt a hatást pontosan lemérni. A döntő az volt, s továbbra is az, hogy az NDK-ban a gazdasági élet csaknem minden részében kialakultak a szocialista termelési viszonyok és hogy ezáltal számos területen lehetőség nyílott a szocializmus fölényének bebizonyítására. Schleswig-Holstein vasmunkásai például 1957-ben sztrájkba léptek azzal a köve-

teléssel, hogy javítsák meg szociális helyzetüket, biztosítsák számukra azokat a jogokat, amelyeket az NDK-ban szaktársaik már rég élveznek. A munkások jelszavaikban határozottan utaltak is a kelet-német példára. A bonni kormány, ha csak részben is, de kénytelen volt engedni.

Ez történt abban a harcban is, amelyet a nyugat-német munkások a bonni kormánynak a társadalombiztosítást csorbító terve ellen vívtak. A Ruhr-vidéki szénbányaiparban a válság enyhítésére segélyprogramot, másutt béremelést kényszerítettek ki stb.

A nyugat-német monopolisták, látva, hogy a Német Demokratikus Köztársaság él és sikeresen építi a szocializmust, a nagyobbarányú harcok megakadályozására törekedtek, attól való félelmükben, hogy ezekben a harcokban létrejöhet az akcióegység.

Ennek tudható be, hogy Nyugat-Németországban annyit fecsegnek a „tulajdon igazságosabb elosztásáról" (népi részvények) és sürgetik a közoktatási rendszer megreformálását.

Az NDK munkásosztálya és műszaki értelmisége teljes joggal elmondhatja, hogy a szocialista világtábor harcosainak első soraiban halad. Az NDK a szocialista táborban azok közé az országok közé tartozik, amelyekben a legmagasabb az ipari termelés. Az európai országok között az NDK, a Szovjetunió, Anglia, Nyugat-Németország és Franciaország után az 5. helyet foglalja el és világviszonylatban az első tíz ország között van. A népi demokratikus országok közül az NDK-ban a legmagasabb az egy ipari munkásra eső termelés. A Szovjetunió után a Német Demokratikus Köztársaság a szocialista tábor legjelentősebb gépszállítója.

A bonni urak mindent elkövetnek, hogy feltartóztassák a történelmi haladást és megbénítsák a Német Demokratikus Köztársaságnak a nemzet jövőjére gyakorolt hatását. Évek óta rendszeresen tesznek kísérleteket arra, hogy gáncsolják a gazdasági fejlődést és zavarják egész társadalmi életünk átalakulását. A gazdasági és ideológiai harc Németországban mindinkább előtérbe kerül olyan mértékben, ahogy a szocialista tábor rendíthetetlen szolidaritása és az NDK belső megerősödése folytán lassan-lassan illúziónak bizonyulnak a bonni urak ama reményei, hogy sikerül majd a Német Demokratikus Köztársaságot belülről felbomlasztani, a szocialista tábortól elszigetelni vagy egy „kis háborúba" belesodorni.

A közelmúltból frappáns példa erre a hitleri tábornokok emlékiratának szellemében hozott határozat, amellyel a bonni kormány felmondta a két német állam kereskedelmi egyezményét. Ennek az volt a célja, hogy zavart idézzenek elő az NDK gazdasági életében és széttépjék a két német államot összefogó utolsó kötelékeket is. Ugyanez a törekvés diktálja az érvényes kereskedelmi egyezmény keretében tervezett szállítások halogatását is.

Amikor a Szovjetunió kijelentette, hogy vállalja a kieső nyugatnémetországi szállítások pótlását, s a munkások és tudósok hozzáláttak ahhoz, hogy az összes tartalékok kihasználásával keresztülhúzzák a zavarkeltő intézkedéseket, az Adenauer-kormány jobbnak látta, hogy ismét felvegye a kereskedelmi kapcsolatot.

Súlyos veresége volt ez az Adenauer-rezsimnek. Ennek nagy politikai jelentősége is van, mert világosan megmutatja, hogy Németországban is elmúlt már az az idő, amikor a német imperialisták gazdasági potenciáljukra támaszkodva döntő befolyással lehettek a politikai fejlődésre. Ám ez még korántsem volt az utolsó próbálkozás. Következett Straussnak a „Frankfurter Allgemeine Zeitungban" 1961 januárjában megjelent nyilatkozata, amelyben az NDK-ba irányuló acélszállítások beszüntetését sürgeti.

A bonni uralkodó körök ilyen zavarkeltő intézkedései láttán Németország Szocialista Egységpártjának Központi Bizottsága arra törekedett, hogy az NDK-t minden eshetőségre függetlenítse a bonni kormány önkényeskedéseitől és saját erőfeszítései, valamint a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal való szoros együttműködése révén a hétéves terv teljesítése érdekében biztosítsa a folyamatos termelést.

A Német Demokratikus Köztársaságnak ez a tendenciája és ilyen irányú intézkedései nem állnak ellentétben az NDK-nak a két német állam közötti kereskedelmet illető alapelveivel és semmiképpen sem csorbítják a két német állam közötti kereskedelmet. Az NDK támogatja ezt a kereskedelmet, hiszen ez egyike az utolsó kötelékeknek a két német állam között. Sőt, az NDK-ban még óriási lehetőségek kínálkoznak a Nyugat-Németországgal való áruforgalom kibővítésére, tehát semmiképpen sincsen szüksége a volumen csökkentésére.

Az NDK-nak népgazdasága további fejlődésének biztosítására azonban gondoskodnia kell arról, hogy az imperialista hatalmaknak ne legyen semmi módjuk a zavarkeltésre. Ez elengedhetetlen feltétele annak, hogy az NDK nemzeti és nemzetközi tekintélye, egész Németország társadalmi fejlődésére és politikájára gyakorolt hatása továbbra is gyors ütemben növekedjék. Minden segítség, amelyet ebben a testvéri országok az NDK-nak nyújtanak, jelentősen előmozdítja a német imperializmus visszaszorítását.

* * *

A 81 kommunista és munkáspárt Moszkvai Értekezlete sok világtörténelmi jelentőségű kérdést vetett fel és válaszolt meg. Ezek között egy sem tudott olyan gyorsan és mélyen behatolni az emberek szívébe és elméjébe, egy sem ragadta meg annyira az embereket, mint korunk legégetőbb kérdése: háború vagy béke.

„Nem akad közöttünk egy ember sem", — olvasható az „Offenbacher Post" című nyugat-német lap 1960. december 18-i számában, — „kinek kedvére volna, hogy hidrogénbomba-robbanás folytán pillanatok alatt kiadja lelkét." Éppen ezért világszerte megkönnyebbüléssel vették tudomásul az emberek Hruscsov szavait, amelyek szerint az emberiség a jövőben végül is meglehet majd háborúk nélkül.

Ám ezzel még nem kapunk választ arra a kérdésre, hogy ez a cél miképpen is érhető el. A választ a moszkvai dokumentum adja meg, amely teljes programot nyújt a béke megmentéséért folyó harchoz.

Az emberiség történetében még sohasem voltak olyan reális lehetőségek a népek legősibb álmának valóra váltására, a békés élet megteremtésére. Az emberiség történetében ez az első eset, amikor a háború elleni harcot hatalmas, szervezett erők folytatják: a szocialista államok világrendszere, a kommunista pártok vezette nemzetközi munkásmozgalom, az egyre nagyobb számban színre lépő békeszerető és semleges államok, a nemzeti felszabadító mozgalom és a nemzetközi békemozgalom.

Ilyen körülmények között egyre jobban csökkenthető a háború veszélye, ha a népek idejében, egységesen és elszántan sorompóba állnak és áthághatatlan akadályokat gördítenek a háború erőinek útjába. *Európában ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy le kell fogni a Nyugat-Németországban uralkodó militarizmus kezét.*

A 81 kommunista és munkáspárt Nyilatkozata nyomatékosan hangsúlyozza, hogy elejét kell venni a nyugat-német revansisták agresszív mesterkedéseinek, hogy mindkét német állammal meg kell kötni a békeszerződést és normalizálni kell Nyugat-Németország helyzetét.

„A nyugat-német imperializmus részéről egyre nagyobb veszély fenyegeti az európai népek békéjét és biztonságát. A nyugat-német revansisták nyíltan kijelentik, hogy változtatni akarnak a második világháború után megállapított határokon. A nyugat-német militaristák, éppúgy, mint egykor a hitlerista klikk, háborúra készülnek a szocialista országok és a többi európai állam ellen. Saját agresszív terveik megvalósítására törekednek. Nyugat-Berlint a nemzetközi provokációk tűzfészkévé változtatták. A bonni állam lett Európában a békés egymás mellett élésnek, a leszerelésnek és a feszültség enyhítésének fő ellensége."

A német militarizmus megzabolázása ma létkérdés minden európai nép számára. Ez közelebb vinné a megoldáshoz a német kérdést is, amelynek lényege a béke biztosítása. Nyugat-Németország Európában az egyetlen állam, amelynek kormánya revansista követeléseket támaszt és agresszív katonai terveket szövöget. A Német Demokratikus Köztársaság érdeme, hogy a nyugat-német

revansisták terveit sikerült lelepleznie és hogy a nyugat-német állam az ENSZ XV. közgyűlésén a vádlottak padjára került.

Mi is tulajdonképpen Németország Szocialista Egységpártjának és a Német Demokratikus Köztársaság kormányának politikája? Az, hogy Nyugat-Németországban a béke és a szocializmus erői által elfoglalt állások megszilárduljanak, az atomfegyverkezéssel és a revansizmussal szemben tanúsított ellenállás folytán ott is lehetőség nyíljék arra, hogy a békeszerető erők fokozatosan fölénybe kerüljenek.

Ezért mindent el kell követnünk, hogy a Német Demokratikus Köztársaság erősítésével és a békemozgalom legszélesebbkörű kibontakoztatásával a bonni kormányt rábírjuk, sőt rákényszerítsük a helyzet reálisabb felmérésére és a békés egymás mellett élés politikájának elfogadására. A békés egymás mellett élés politikájának Németországban elő kell mozdítania a feszültség enyhülését és a két német állam normális kapcsolatainak helyreállását. A legfontosabb feladat ezen a téren a második világháború következményeinek végleges eltakarítása és a hidegháború beszüntetése.

Az NSZEP Központi Bizottságának XI. plénumán éppen ezért Walter Ulbricht elvtárs azt javasolta, hogy az NDK és Nyugat-Németország kössön először is egy tíz évre szóló békeegyezményt, s erre az időre mondjanak le kölcsönösen mindennemű erőszakos cselekedetről. Állapodjanak meg a fegyverkezés beszüntetésében és tiltsanak meg minden háborús propagandát. Ulbricht elvtárs megismételte az NDK korábbi javaslatát is, amely szerint Németországban 3 szakaszban kellene végrehajtani az általános és teljes leszerelést. Támogatta a Szovjetuniónak azt a kezdeményezését, hogy 1961 tavaszán csúcsértekezleten készítsék elő a két német állammal kötendő békeszerződést és Nyugat-Berlinnek demilitarizált békevárossá való kikiáltásával mozdítsák elő a nyugat-berlini kérdés békés megoldását. Ezekkel a javaslatokkal és kiváltképpen a két német állam konföderációjának ajánlásával az NSZEP a békés egymás mellett élés nagy lenini eszméjét alkotó módon alkalmazta Németország történelmi helyzetére és nemzeti feltételeire. A konföderáció — a szocialista Német Demokratikus Köztársaság és a monopoltőkés Német Szövetségi Köztársaság békés egymás mellett élésének ez a formája — semmiképpen sem jelenti az osztályharc tompulását, sőt, ez még kedvezőbb feltételeket teremtene a munkásosztály sikeres harcához, mert a militarizmus Németország katonai semlegesítése révén háttérbe szorulna.

Ezekkel a javaslatokkal Németország Szocialista Egységpártja és a Német Demokratikus Köztársaság újra megmutatta, hogy élharcosa a német nép hazafias, békeszerető erőinek. Így a gyakorlatban bebizonyosodott, hogy a szocializmusból a német talajon is béke sarjad, hogy a szocialista NDK nem akar háborút, hanem tár-

gyalások útján, a kölcsönös közeledés útján kívánja megoldani a vitás kérdéseket.

Ezek a javaslatok egyszersmind tükrözik a NSZEP-nak azt a meggyőződését, hogy a szocializmus és a kapitalizmus történelmi harca Németországban is megvívható békés eszközökkel.

Adenauer és az őt pórázon vezető nyugat-német monopolista körök azonban megkísérlik, hogy a Bundeswehrnek atomfegyverekkel való felszerelése révén megváltoztassák a világ erőviszonyait, s ennek elérése után világháborút szervezzenek a szocialista államok ellen. A kommunista és munkáspártok Nyilatkozatának az a megállapítása, hogy a nyugat-német militaristák agresszív törekvései elleni harcban az NDK-ra különösen fontos szerep hárul, s hogy minden kommunista és munkáspárt kötelességének tartja megvédelmezni a Német Demokratikus Köztársaságnak, a szocializmus nyugat-európai előőrsének, a német nép által táplált béketörekvések igazi hírnökének sérthetetlenségét, kijózanítólag hatott a nyugat-német vezető klikkre.

A legnagyobb jelentőségű tény itt az, hogy a nyugat-német militaristáknak nem sikerült a nyugat-német munkásosztályt a háború szekerébe fogni. Az össznémet munkáskonferenciáknak, kiváltképpen a XII. konferenciának az eredményei, az a tény, hogy 1960 folyamán a Német Szakszervezeti Szövetség 70 000 funkcionáriusa és tagja látogatott el a Német Demokratikus Köztársaságba eszmecsere céljából, valamint az IG Metall (fémipari szakszervezetek) VI. kongresszusa megmutatta, hogy a nyugat-német munkásosztály ereje szüntelenül nő. Egyre több jel utal arra, hogy Nyugat-Németország osztályöntudatos munkásai kezdenek átlátni a godesbergi program politikáján, a szociáldemokrata párt jobboldali vezéreinek kapituláns politikáján.

A nép „Németország tervének" (Deutschlandplan des Volkes) következetes alkalmazásával Németország Szocialista Egységpártja az egész német munkásosztály egységének helyreállítására törekszik, mert ez az a döntő erő, amely leküzdheti a német militarizmust, megfékezheti az imperializmust és elháríthatja a háború veszélyét.

Ennek alapja a Német Demokratikus Köztársaság. Minél hamarabb sikerül a szocializmus fölényét minden területen bebizonyítania, annál gyorsabban szélesedik majd az akcióegység a kommunisták szüntelen elvi-politikai munkája nyomán.

Németország Szocialista Egységpártja, a Német Demokratikus Köztársaság tudatában van nagy felelősségének és bizonyos benne, hogy a jövőben is élvezi majd valamennyi szocialista ország és békeszerető erő támogatását. A Német Demokratikus Köztársaság dolgozói magabiztosan és felelősségük teljes tudatában teljesítik majd nagy, nemzeti és internacionalista kötelességeiket.

ESZMECSERE

Hozzászólások a termelőszövetkezeti munkadíjazás kérdéséhez

Lapunk februári számában közöltük K. Nagy Sándor elvtárs cikkét a munkaegység alkalmazásának eddigi tpasztalatairól és a továbbfejlesztésével kapcsolatos elgondolásokról. Kérjük olvasóinkat, szóljanak hozzá ehhez a kérdéshez. Az eddig beérkezett hozzászólásokat alább közöljük.

Heves megyei tapasztalatok

Heves megye összes területének 96, szántójának 94, szőlő-területének pedig 89 százalékán már állami gazdaságok és termelőszövetkezetek gazdálkodnak. Termelőszövetkezeteink a tavalyi kedvezőtlen időjárás ellenére is — a szőlő és kukorica kivételével — túlhaladták az előző évek eredményeit. Kenyérgabonából több mint 500 vagonnal többet adtunk az országnak, mint a begyűjtési rendszer idején, 1955—56-ban. Takarmánygabona-értékesítési tervünket 103, tejértékesítési tervünket pedig 117 százalékra teljesítettük. Paradicsomból — amely megyénk egyik fontos terméke — 104, vegyes zöldségből 105, gyümölcsből pedig 115,4 százalékra teljesítettük áruértékesítési tervünket.

A mi eredményeink és tapasztalataink is azt bizonyítják, hogy a szövetkezetekbe tömörült dolgozó parasztság egyre inkább az új nagyüzemek gazdájának érzi magát, s gondolkozásában az „enyém" fogalma lassanként azonosul a „miénk" fogalmával. Az 1960-as zárszámadásra például már nem a minden áron való osztás, a „mindent kiosztani" jelszó volt a jellemző, hanem sokkal inkább a személyes és a közös érdek helyes összeegyeztetésére való törekvés. Heves megye termelőszövetkezetei 1960-ban összesen 51 millió forintot ruháztak be saját erőforrásokból. Ez a tekintélyes összeg megyei átlagban a szövetkezeti tagok részesedésének több mint 17 százalékát teszi ki.

Megyénkben is van néhány olyan szövetkezet, amelyben a közös gazdaság fejlesztésére még nem tesznek annyit, amennyi saját erejükből már futná. Egyes termelőszövetkezetek azonban az ellenkező véglet hibájába estek. A tiszanánai Új Élet Tsz. például tavaly annyi beruházást eszközölt, amennyi részesedést a tagoknak kiosztott: a nagyarányú beruházás miatt kedvezőtlenül alakult a részesedés és különböző nehézségek támadtak. Szövetkezeteinknek el kell kerülniük az ilyen hibákat.

Szerintem helyes, hogy a szövetkezeti alap évi növelésének alsó

határát a jelenlegi rendelkezések a kioszthatá részesedés 10 százalékának megfelelő összegben jelölik meg. A felső határt azonban ne jelöljük meg előre százalékszámokkal — mint K. Nagy elvtárs tette ezt cikkében —, mert ez kedvezőtlenül befolyásolhatja a jól gazdálkodó tsz-ek helyes irányú törekvéseit, s a megadott számoknál többet azok sem fektetnek be, akiknek az erejéből pedig futná. Megyénkben a tiszanánai Vörös Csillag Tsz. tavaly a kioszthatá részesedés 29 százalékával, a gyöngyösi Mátragyöngye Tsz. pedig 25 százalékkal növelte a fel nem osztható alapját, anélkül, hogy ez károsan befolyásolta volna a tagok jövedelmét és munkakedvét. Szerintem a tsz-ek saját erőből történő beruházásának mértékét — természetesen a minimálisan kötelező 10 százalékot meghaladó befektetésekről van szó — mindig a tagokkal egyetértésben, aszerint kell megállapítani, hogy az ne vesse vissza a szövetkezeti tagoknak az előző években már elért életszínvonalát, sőt anyagilag ösztönözze őket több és jobb munkára.

Megyénkben általános a munkaegység alkalmazása, de legtöbb termelőszövetkezet a terv teljesítésétől függő, illetve (egyes munkaigényes növényeknél) az összes termés bizonyos százalékában meghatározott prémiummal és célprémiummal kombinálja azt. Tavaly a párt megyei végrehajtó bizottsága azt javasolta a tsz-eknek, hogy a kapások, a zöldség, a dohány, a szőlő és a szőlőoltványok területét ne csak brigádokra és munkacsapatokra, hanem azon belül családokra is osszák fel. Állapítsák meg, hogy az előző három év átlagtermése alapján milyen hozamot kell elérni, s az ehhez szükséges munka elvégzéséért mennyi munkaegység jár. Az így megállapított termésátlagon felül elért eredmény 25—50 százalékát természetben vagy pénzben adják ki a területet megművelő tagnak. A tsz-ek vezetői a vállalásokról és az ezek teljesítéséhez szükséges feltételekről kössenek írásos megállapodást a tagokkal, a családokkal.

Némelyek aggályoskodtak és problémákat vetettek fel, sőt vetnek fel ma is ezzel a módszerrel szemben. Ezeknek csak egyet mondhatunk: azt, hogy az élettől elszakadt sablonosság, a megváltozott körülmények figyelmen kívül hagyása nagyon veszélyes. Ha ezzel a módszerrel többet termelhetünk, akkor alkalmazása eredményes és szükséges a szocializmus és a tsz-ek fejlődése szempontjából. Az a jó módszer, amely az országnak, a tsz-nek és a szövetkezeti tagnak egyaránt javára válik, amely a termelés növelésével együtt erősíti szövetkezeteink szocialista jellegét.

Kiszámítottuk, hogy Heves megyében tavaly csak a zöldség, a szőlő, a szőlőoltvány és a szántóföldi kapások területének megműveléséhez az összes tsz-tagok munkájára szükség lett volna. A kalászosok és a takarmány megtermelésére, az állattenyésztésbe és fogatosnak nem is jutott volna tsz-tag, ha a szokásos brigádrendszerrel csak a munkaegység alapján, nem pedig a fent leírt módon szerveztük volna meg a munkát.

Sokan azt mondhatják: a parasztok eddig is megművelték a területet, az utóbbi években pedig már több gép is dolgozik a mezőgazdaságban — hogyan lehetséges hát, hogy mégis problémák vannak a

munkaerővel? Igen, vannak problémák, mert amikor a dolgozó paraszt egyénileg gazdálkodott, akkor az egész család (gyermek, asszony, nagyszülő stb.) részt vett a termelésben, a föld megművelésében. Ma azonban a tsz-be belépett családokból csak átlagosan egy-két tag dolgozik a közösben. Az előbb említett besegítő munkaerő többségére a brigád nem számíthat, mert azok nem tudnak egész nap, egész héten, vagy az egész idényben rendszeresen részt venni a munkában. Ha viszont a területet családokra osztjuk ki, akkor a csak besegítő családtagok is részt vehetnek a tsz munkáiban. Különösen fontos ez olyan belterjes kultúráknál, mint például a szőlő, a zöldség, a szántóföldi kapások stb., amelyeket a gépesítés jelenlegi színvonalán túlnyomórészt még kézzel művelnek meg.

Termelőszövetkezeteink többsége a párt megyei végrehajtó bizottságának javaslata alapján helyesen járt el. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy azok a termelőszövetkezetek, amelyek a brigádon és munkacsapaton belül a területet családokra osztották ki — idejében elvégezték az összes munkát, s ezeken a helyeken a prémium kifizetése után is jóval több haszna lett a közösnek, mint ahol ezt nem tették meg.

Az eddig említetteken kívül más módszereket is alkalmaztak tsz-eink. Néhány szövetkezetben az úgynevezett „eredményességi munkaegység"-gel is próbálkoztak.

Tapasztalataink szerint a szövetkezeti tagok több és jobb munkára való ösztönzését, a munkafegyelem megszilárdítását legjobban elősegíti a rendszeres havonkénti (vagy ha ez nem lehetséges, legalább negyedévenkénti) pénzelőleg-osztás. Észrevehető volt, hogy jobb kedvvel megy a munka ott, ahol nagyobb kampányok idején, illetve azok megkezdése előtt munkaegység-előleget osztanak. 1960 tavaszán például a gyöngyösi tsz-ekben vontatottan indult meg a munka, az előlegezés hatására azonban később meggyorsult. Az előleg év elején kevesebb legyen, nyáron és ősszel pedig, ahogy torlódnak a munkák, egyre több. Ez a módszer jobb. Ne forduljon elő az, amire egyes helyeken volt példa, hogy áprilisban—májusban nagy előlegeket osztottak, szeptember—októberben pedig már alig tudtak valamit adni.

A legtöbb termelőszövetkezetünk úgy határozott, hogy havonta, de legalább kampányok előtt 10—20 forint előleget oszt, aszerint, hogy az idei terv teljesítése mennyit enged meg. Valamennyiünk előtt világos, hogy amint erősödnek tsz-eink, úgy válhatik egyre rendszeresebbé, sőt előre garantálttá a pénz-előleg. Ez azt is jelenti, hogy a mai viszonyok közt kialakult és bevált elosztási, díjazási formákat a feltételek változásával tovább kell majd fejlesztenünk.

Úgy látom, hogy K. Nagy Sándor elvtársnak erről a kérdésről közölt cikke helyesen általánosítja az eddigi tapasztalatokat és nagy segítséget nyújt a szövetkezeti vezetőknek. Megállapításai jól tükrözik a mi tapasztalatainkat is. Tanácsait, javaslatait jól tudjuk használni.

TAMÁS LÁSZLÓ,
az MSZMP Heves megyei Bizottsága
Mezőgazdasági Osztályának vezetője

Mi így csináljuk

Termelőszövetkezeteink általában munkaegységgel mérik és értékelik a tagok által elvégzett munkát. Ez a rendszer igen jól bevált, főleg azokban a szövetkezetekben, amelyek ezt valóban helyesen, a termelés növelése érdekében alkalmazzák. Vannak azonban olyan szövetkezetek is, ahol nem az elvégzett munka szerint, hanem napokra, vagy bizonyos időre adják a munkaegységet. Ez helytelen. Az ilyen gyakorlat nagyon eltérhet az igazságtól, a munka szerinti elosztástól, s eleve magában hordja a munkaegység hígításának lehetőségét is.

A kisbér-battyánpusztai Virágzó Tsz. már tizenkét éve gazdálkodik. Szövetkezetünkben elejétől fogva a munkaegység-rendszert alkalmaztuk, a lehető legszabályosabb formák között, s tapasztalataink alapján évről évre tovább fejlesztettük azt.

Saját szövetkezetünk, de más szövetkezetek vizsgálata is azt mutatja, hogy a kezdő szövetkezet tagsága — és néha vezetősége is — rendszerint igen könnyelműen bánik a munkaegységgel. Ahogy a szövetkezet erősödni kezd, úgy fedezik fel a tagok a munkaegység értékét, s ha nincs kellő ellenőrzés, megindul a hajsza a munkaegységek jogtalan szaporításáért. Ez sok igazságtalanságot szül és sok idegességet, ellentétet okoz a tagok között.

Előfordult már, hogy többéves erős szövetkezetben egyik évről a másikra nagyon lecsökkent a munkaegység szerinti részesedés. Ennek az okát kutatva a legtöbbször arra a megállapításra jutottam, hogy gazdálkodási eredményük jó volt, de munkaegység-felhasználásuk nem állt arányban a tényleges munkabefektetéssel, a tagok el nem végzett munkáért is jócskán írattak be maguknak munkaegységet. Az ilyen jelenségek arra figyelmeztettek bennünket, hogy nagyon tervszerűen és takarékosan gazdálkodjunk a munkaegységgel, nehogy mi is úgy járjunk, mint ezek a szövetkezetek. Sikerült is elérnünk, hogy a munkaegység-részesedés rendszeresen növekedjék.

A munkaegység szervezett és ésszerű felhasználása azonban újabb problémákat okozott. Az egy munkaegységre jutó részesedés növekedése azt eredményezte, hogy egyes tagok a nyári szép időben megszereztek 200—250 munkaegységet, utána pedig nem vettek részt a további közös munkában. Úgy számoltak, hogy ha 50—60 forinttal számítják a munkaegységet — azelőtt ugyanis már ennyit fizettünk —, akkor az addig ledolgozott munkaegységeik szerint is megkapnak 12—15 000 forintot, s ez elég nekik. A tervek viszont úgy készültek, hogy minden emberünkre számítottunk, s így a kiesés kedvezőtlenül befolyásolta egész gazdálkodásunkat. Azok a tagok pedig, akik rendesen kivették részüket minden munkából, ilyenkor rendszerint azt hangoztatták a vezetőség előtt, hogy ha a Pista bácsi nem megy ki répát szedni, akkor másnap ők sem mennek.

Az ilyen esetekből nagy kára származhatik a szövetkezeti közösségnek, de államunknak is. Ha a terményt idejében nem tudjuk betakarítani, akkor kárba vész egész évi munkánk, kevesebb lesz a

részesedés, és egyesek hanyagságára a becsületesen dolgozók fizetnek rá legjobban.

Ezek játszottak közre abban, hogy 1957-ben ezzel a javaslattal léptem közgyűlésünk elé: a betervezett egy munkaegységre jutó részesedést úgy szedjük szét, hogy munkaegységenként 30 forintot havonta kifizetünk belőle, a fennmaradó részt pedig zárszámadáskor adjuk ki. Kötelezzük azonban a szövetkezet férfi tagjait, hogy évente 350, a nőket pedig, hogy évi 200 munkaegységet teljesítsenek. Aki ezt saját hibájából nem éri el, az a zárszámadáskor már nem részesül további osztalékban. Őket a munkaegységekre havonta felvett 30 forinttal kifizettük, többet nem kaphatnak. A fennmaradó és még szétosztható jövedelem azoknak a tagoknak jár, akik minden munkában részt vettek.

Közgyűlésünk a javaslatot elfogadta és egyben azt is megszavazta, hogy semmiféle természetbeni osztalékot nem adunk, csak pénzben fogunk elszámolni, illetve fizetni. A tagok természetbeni szükségleteiket állami felvásárlási áron, készpénzfizetés ellenében megvásárolhatják a termelőszövetkezettől.

Ez a módszer jó hatást tett, szövetkezetünk megerősödését szolgálta. Azelőtt ugyanis, a természetbeni osztalék idején, az olyan családnak, ahol 2—3 fő is dolgozott, 30—40 mázsa búza osztalék jutott, holott a család szükséglete legfeljebb 12 mázsa volt. A felesleges mennyiséggel a tag nyilván piacozni kezdett. De ehhez fogat is kellett, s a tsz-tag maga is elment a piacra. Az is előfordult, hogy az első alkalommal nem tudta eladni terményét és akkor ez többször is megismétlődött. Így kimaradtak a közös munkából a fogatok, a fogatosok, de az árut értékesítő tagok is. Ez jövedelem-kieséssel járt a tag számára, de kárt okozott a szövetkezetnek is.

Mivel az 1957-ben elfogadott határozatunk szerint a tagokat pénzben fizettük ki és ők a család fogyasztásához szükséges termékeket pénzért vásárolták meg, így a szövetkezet több terményt értékesíthetett, a cséplőgéptől közvetlenül a Terményforgalmi Vállalat magtárába szállíthatta a gabonát, és sok fölösleges fuvartól is megszabadult. A tagok munkakiesése megszűnt, több munkaegységet szerezhettek, s ez nekik is hasznos, a szövetkezetnek is, sőt az egész országnak is. Amióta így dolgozunk, több vagon kenyérgabonára szerződtünk le, mint addig, s mázsánként jóval magasabb árat tudunk elérni. Nálunk 215 forint a búza alapára, 20 forint a nagyüzemi felár, 10 forint a szerződéses felár és még mázsánként 7 forint minőségi felárat is kapunk, vagyis egy mázsa búzáért 252 forintos árat érünk el. Még más előnyünk is származik abból, hogy több árut adhatunk el az államnak. Noha elég magas árutermelési mutatót kaptunk: holdanként 2500 forintot, ezt 3600 forintra teljesítettük, tehát 44 százalékkal túlteljesítettük; ennek eredményeként a Magyar Nemzeti Bank évi esedékes hiteltörlesztésünkből nagyon komoly összeget elengedett. Ezenkívül — mivel természetbeni osztalékot nem adtunk — még adókedvezményben is részesültünk.

Sokszor halljuk, olvassuk, hogy az állam támogatja a termelő-

szövetkezeteket. A fenti példából tisztán látható, hogy államunk segítsége ott a leghatékonyabb, ahol a szövetkezet tagjai és vezetői is sokat tesznek a termelés fellendítéséért, gazdálkodásuk fejlesztéséért.

Az eddig elmondottakból jól kitűnik, hogy ha a tagok a tsz-től csak a szükségleteik kielégítését szolgáló természetbenit igénylik, vagyis, ha a munkaegységre csak pénzt osztunk, sokkal több áru nagybani értékesítésére tudunk leszerződni. A leszerződött áru értékének 60 százalékát a Magyar Nemzeti Bank meghitelezi. Ez azt jelenti, hogy a jól gazdálkodó tsz annyi pénzhez juthat, amiből jó beosztással — az üzemviteli kiadások fedezésével egy időben — havonta rendszeresen pénzelőleget is adhat tagjainak. A rendszeres pénzelőleg fizetése azért is rendkívül fontos, mert csak ezzel a módszerrel tudjuk megtartani a fiatalokat a szövetkezetben. De nem árt az előleg az idősebbeknek sem.

1957-től 1961-ig kizárólag a pénzbeni osztalék módszerével dolgoztunk. Ez volt tízéves tsz-életünk második fejlődési szakasza. Ez a módszer jelentős mértékben hozzájárult eredményeinkhez: szövetkezetünkben tovább szilárdult a belső fegyelem, javultak a gazdálkodás eredményei, az egy tagra jutó évi átlagkereset 26 360 forintot ért el, s a közös vagyont saját erőnkből holdanként évi 1022 forinttal gyarapítottuk, ami igen jónak mondható.

De közben újabb problémák születtek. Észrevettük, hogy a tagok átlagjövedelmének emelkedésével az asszonyok kimaradnak a munkából. Ha szólítottuk őket, hogy jöjjenek aratni, kévét hordani, vagy ha más munka szorított bennünket, azt felelték: „Kimegyünk, ha mindjárt kifizetik a munkaegységet!" A válaszunk az volt, hogy ezt nem tehetjük, mert akkor a többi tag is követelné. Ők azt felelték: „Jól van, hát fizessenek 10 forinttal kevesebbet egy munkaegységre, de fizessék ki!" „És miért olyan sürgős?" — kérdeztük. — „Azért, mert kötényt (vagy ruhát) akarok venni magamnak. Az elszámolás, ugye, csak jövő januárban lesz meg, nekem meg most kell a kötény."

Olyan problémánk is volt, hogy a rendszeresen dolgozó tagjaink között elharapódzott a munkaegység jogtalan szerzése. Ez sok vitára, veszekedésre adott okot, mégsem tudtuk ezt a hibát teljesen megszüntetni. A legtöbb tag nagyon becsületesen dolgozott, az ő rovásukra szereztek egyesek jogtalanul munkaegységet.

Ez és még sok egyéb tapasztalat arra ösztönzött, hogy egy újabb lépéssel a belső rendet még szervezettebbé, a gazdálkodást még eredményesebbé tegyük.

Az új lépés megtétele előtt már tanulmányoztuk hazánk kiváló szövetkezeteinek különféle jövedelemelosztási módszereit, a testvéri szocialista országok erre vonatkozó tapasztalatait, valamint a Földművelésügyi Minisztérium Szövetkezetpolitikai Főosztályának javaslatait és a Tudományos Akadémia Mezőgazdasági Üzemtani Intézetének tanácsait is. Jól átgondolt felkészülés után elhatároztuk, hogy 1961 január elsejével a munkaegység alkalmazásáról áttérünk a közvetlen pénzdíjazásra, vagyis forintosítjuk a teljesítménynormákat. De ez nem volt olyan egyszerű dolog. Tagjaink 11 év alatt kifogástalanul

megtanulták a munkaegység-számítást (egyesek túl jól is), s bizony — a szokás hatalommá válik. Emlékszem, hogy 11 évvel ezelőtt menynyire szidtuk még a kitalálóját is a munkaegység-rendszernek, mondván: „Mire jó ez, miért nem lehet közvetlenül pénzben számolni?" S lám, most már odajutottunk. De mégis milyen nehéz, még nekünk, vezetőknek is! Tele vagyunk aggodalommal: ugyan jobb lesz-e?

Hogyan kezdtünk hozzá a havonkénti közvetlen pénzdíjazás alkalmazásához?

Nem volt még gyakorlatunk abban, hogy a munkákat közvetlenül pénzben tervezzük meg, s ezért a tervet a régi, megszokott módszerrel, a munkaegység segítségével készítettük. Úgy döntöttünk, hogy az év folyamán az egy munkaegységre jutó részesedés értékének — az 50 forintnak — csak 70 százalékát fizetjük ki havonta, ezért a munkaegységkönyv normáit 35 forinttal szoroztuk meg; így az egy munkaegységre eső 50 forint helyett 35 forinttal számoltunk. De a munkaegységet már csak a számítás során használjuk; a tagokkal azt közöljük, hogy bizonyos munkáért négyszögölenként vagy mázsánként hány fillér jár, és ők már ennek alapján számolnak. (Természetesen ennél a módszernél minden mérhető teljesítményt mérni kell.) Így a tagok menetközben is könnyen kiszámíthatják, hogy mennyit kerestek. Ez a kereset biztos és állandó, nem úgy, mint a munkaegység-részesedés értéke, amely egészen a zárszámadásig bizonytalan volt. Ennek a módszernek nagy előnye, hogy a tag estefelé, amikor abba akarja hagyni a munkát, számolni kezd és rájön: ha még egy-két órát dolgozik, 8—10 forinttal többet tud aznap keresni. Ennek ösztönző hatásáról nem is kell itt írnom.

Ennél a módszernél nem alkalmazunk csapatvezetőket. Például: Egy tábla kukorica kapálásánál a brigádvezető naponta csak a munkában ténylegesen részt vevő tagok nevét jegyzi fel, de nem tartja külön nyilván azt, hogy hány holdat kapáltak meg egy nap. Mikor a tábla kukorica kapálása befejeződött, akkor a brigádvezető írásban bejelenti a brigádírnoknak, hogy a 18-as tábla kukoricá első kapálását rendben átvette. A brigádírnok asztalán ott fekszik a tsz egész gazdaságának a térképe, táblák szerint pontosan bejegyezve, hogy melyik tábla hány hold és mivel van bevetve. A brigádírnok megnézi, hogy a 18-as tábla hány hold, ezt a ledolgozott munkanapok arányában felosztja a kapálásban részt vett tagok között, s így megkapja, hogy például Kovács Istvánra, aki 6 napon át vett részt a kapálásban, az egész területből 4800 négyszögöl esik. Egy négyszögöl kukorica első kapálásáért 5,5 fillér jár, a 4800 ölért tehát összesen 264 forint. Akkor a brigádírnok Kovács István munkakönyvébe és a brigádvezető naplójában megjelölt napokra — a jelen esetben 6 napra — bejegyzi egyenként napi 800 öl kukorica kapálását és az érte járó pénz összegét, napi 44 forintot.

Egy másik példa: vontatóval trágyát hordunk, két rakodóval; ők rakják fel is, le is a trágyát. Ezért a munkáért a rakodók mázsánként 60 fillért, kilométerenként pedig 36 fillért kapnak. Egy fordulóra kiviszneK 30 mázsát, ötöt fordulnak egy nap, ez 150 mázsa, vagyis 90

forint. A trágyát két kilométerre szállítják, tehát megtettek az öt forduló alatt oda-vissza összesen 20 kilométert, ezért kapnak még 7,20 forintot. Így fejenként és naponta 48,60 Ft-ot keresnek.

A hónap végén a könyvelés összesíti a tagok könyvében a forintokat, és megkapjuk, hogy a tag abban a hónapban mennyit keresett. Az összesítés után a tagok könyvében mutatkozó összegeket teljes egészükben kifizetjük. Jelenleg a tagok átlag havi 1200 forintot keresnek.

Mi kényszerített bennünket erre a módszerre?

Elsősorban az, hogy a fiataloknak biztos keresetet nyújtsunk. Másrészt az, hogy a családból kimozdítsuk a rejtett munkaerő-tartalékot és így a termelés fellendítésével még többet tegyünk magunk és egész dolgozó népünk javára. Harmadszor, hogy a munkaegységhígítás lehetőségét megnyugtatóan és véglegesen kizárjuk, tagjainkat az előre biztosított és könnyen kiszámítható jövedelemmel még több és jobb munkára serkentsük, vagyis még eredményesebben és jövedelmezőbben gazdálkodjunk.

Régi tapasztalat az, hogy minden újnak a bevezetése újabb problémákat szül. Így az új fizetési módszernél át kellett alakítanunk a múltban évekig bevált házi alapszabályunkat is, az előbb már ismertetett évi kötelező munkaegységet forintban kellett kifejezni. Az új rendszer szerint nálunk egy év alatt egy férfi szövetkezeti tagnak 12 000, egy leánynak 7000 forint keresetet kell elérnie ahhoz, hogy zárszámadáskor még a további osztalékból is részesülhessen.

Tudom, hogy több olvasónak volna kérdezni valója, de nem térhetek ki részletesen a mikéntekre és a miértekre. Év végén, a zárszámadáskor a még felosztható pénzt munkaegység helyett 100 forint keresetre számítva osztjuk szét. Ha tervünket 100 százalékra teljesítjük, akkor zárszámadáskor minden 100 forint keresetre még 30 forintot fizetünk.

Még egy kérdés van: hogyan tudjuk a rendszeres pénzdíjazáshoz szükséges összegeket előteremteni? Az lett volna a jó, ha már tavaly az év végén tartalékolhattunk volna erre a célra. Sajnos, a szövetkezetünket ért elemi csapások miatt tavalyi jövedelmünkből erre már nem futotta. Más megoldáshoz kellett folyamodnunk.

Ismeretes, hogy a Magyar Nemzeti Bank a tsz-ek által szerződésben lekötött termelvények értékének 60 százalékára rövidlejáratú hitelt ad. Csak az volt a dolgunk, hogy kikeressük, melyek azok az áruk, amelyeket gyorsan, nagy tömegben, nagy értékben és biztonságosan tudnánk termelni. Ezért az Állatforgalmi Vállalattal annyi saját nevelésű hízósertésre szerződtünk le, ahány hold a szántóterületünk; a Terményforgalmi Vállalattal pedig összterületünk minden holdjáról 200 kg búzára kötöttünk szerződést. Ez a két szerződés már egymagában is fedezi terveinket, pedig van még más szerződésünk is, például dohányra, mákra, cukorrépára, napraforgóra stb. A nagytömegű árunak kizárólag az állam részére való értékesítését az teszi lehetővé, hogy a tagok az egyes termékekből csak a fogyasz-

tási szükségletüknek megfelelő mennyiséget vásárolják meg, és így termelvényeink tetemes részét nagyban értékesíthetjük.

Termelőszövetkezetünk egy évtizedes szervezési, munkadíjazási próbálkozásait igyekeztem őszintén, de szűk keretben elmondani, de nem állíthatom, hogy ez a módszer feltétlenül követendő. Új és fiatal szövetkezeteinknek inkább azt ajánlom, hogy a munkaegység-rendszert alkalmazzák, minél kevesebb természetbeni osztalékkal. Így biztosítani tudják a havi rendszeres előlegfizetést. Kezdjék ezzel, s ahogy erősödnek, úgy fejlesszék tovább módszereiket. A teljesítménynormák forintban való értékelését és elszámolását csak olyan tsz-eknek ajánlhatom, ahol a vezetőknek már nagy gyakorlatuk és tapasztalatuk, jó szervezőképességük van.

HODEK JÓZSEF.

a kisbér—battyánpusztai Virágzó tsz elnöke

SZEMLE

A kőolaj és a földgáz növekvő szerepe energiagazdálkodásunkban

Az energiatermelés színvonala, a termelőmunka energiaellátottsága minden ország gazdasági fejlettségének fontos jellemzője. Az energiatermelés a növekedés ütemét tekintve a gépi ipar kialakulása óta az élvonalban halad. Méltán, mert az energiatermelés gyors üteme az egész gazdaság fejlődését gyorsítja, míg az energiahiány visszatartja, gátolja az előrehaladást. A korszerű iparfejlesztés, a nagyüzemi mezőgazdaság, a gépesítés — egyaránt az energiafelhasználás szakadatlan növekedését igényli. A munkatermelékenység növekedése — következésképpen a nemzeti jövedelem és az életszínvonal emelkedése is — szorosan összefügg az energiaprobléma sikeres megoldásával.

Az elmúlt száz esztendőben a a világon felhasznált valamennyi energiahordozó figyelembevételével készített számítások szerint, az összesen termelt energia és az egy főre eső energia-fogyasztás a következőképpen alakult:[1]

Az emberiség egyre növekvő energiaszükségletét döntően ás-

Évek	A világon kitermelt összes energia mennyisége (milliárd tonna egyezményes kőszén egyenértékében)[2]	A Föld egy lakosára eső energiafogyasztás (egyezményes kőszén egyenérték tonnában)
1860	0,4	0,4
1900	1,0	0,6
1913	1,5	0,9
1929	1,9	1,0
1940	2,2	1,1
1953	3,3	1,3
1960	4,4	1,5
1965	5,4	1,7

[1] A kitermelt energiamennyiségre vonatkozó 1860—1953. évi adatokat Sz. Feld: „A népgazdaság energiamérlegéről" című cikke (Voproszi Ekonomiki 1960. 3. sz. — 1. és 2. sz. táblázat) alapján számítottuk úgy, hogy az ott nem szerepeltetett földgáz és vízienergiatermelést is beszámítottuk. A lakosságra vonatkozó adatokat statisztikák alapján számítottuk. Az 1960. és 1965. évre vonatkozó értékek becslések a szakirodalomban található adatok alapján.

[2] Az egyezményes kőszén egyenérték kg-ként 7000 kalóriás tüzelőanyagnak felel meg.

ványi tüzelőanyagokból: kőszénből, lignitből, olajpalából, kőolajból, földgázból fedezi, ezeken kívül még a vizienergia és a tüzifa szerepe említésre méltó. Egyéb energiaforrások sem magyar, sem világviszonylatban nem számottevőek — beleértve ma még a magenergiát is, amely gazdaságossági megfontolások miatt előreláthatólag csak mintegy 5—10 év múlva kezd jelentősebb szerepet játszani az energiaellátásban.

A fejlődés folyamán nemcsak az emberiség rendelkezésére álló energiák mennyisége, hanem az energiahordozók fajtái, felhasználásuk aránya is jelentősen változott. A változás fő irányát jól mutatja a következő táblázat:

AZ EGYES ENERGIAHORDOZÓK RÉSZESEDÉSE A FÖLD ÖSSZES ALAPENERGIAHORDOZÓJÁNAK TERMELÉSÉBEN/%-ban/[3]

Év	Szénféleségek	Kőolaj	Földgáz	Fa és egyéb	Vízienergia
1860	31,2	—	—	68,6	0,2
1900	69,7	2,6	0,9	26,6	0,2
1913	78,2	4,4	1,4	15,7	0,3
1929	71,3	14,2	3,9	9,8	0,8
1940	68,8	18,3	5,1	6,7	1,1
1945	61,8	22,8	8,4	5,5	1,5
1953	54,6	29,3	11,6	2,7	1,8
1960	48,0	34,0	14,0	2,0	2,0
1965	42,0	39,0	16,0	1,0	2,0

Az energiahordozók fejlődésének történelmi útja nagy vonásokban a következő: a XIX. századig szinte egyeduralkodó volt a fa. A gőzgépkorszaknak, az ipari forradalom korának legjellegzetesebb tüzelőanyaga a szén lett, amely a fát az energiagazdaságban mindinkább maga mögé szorította olyannyira, hogy az a XX. század elején már kétharmad — háromnegyed részben szenekre épült. *A szenek növekvő szerepe azonban csak az első világháború idejéig tartott.* Részarányuk azóta a kőolaj és földgáz — más szóval: a szénhidrogének — térhódításával összefüggésben állandóan csökken, annak ellenére, hogy a hőerőművek villamosenergia termelése nagyrészt, az acéltermeléshez nélkülözhetetlen koksz termelése pedig kizárólag szénre épül. A kőolaj és a földgáz aránya jelenleg a Föld energiagazdaságában már 50 százalék körül mozog, s perspektívában még tovább nő.

A szenek nem azért szorultak vissza, mintha a szénkészletek nem lennének elégségesek, vagy esetleg a szénhidrogénkészletek nagyobbak lennének. A szénkészletek az ismert szénhidrogénkészleteknél mintegy százszorta nagyobbak. *Az energiaszerkezetben bekövetkezett változásnak műszaki-gazdasági, gazdaságossági okai vannak.* A szénhidrogének a szenekhez képest számos gazdasági előnyt nyújtanak, ami végsősoron abban jut kifejezésre, hogy a kőolaj és a földgáz termelése és felhasználása a társa-

[3] Az 1860—1953. évi adatok Sz. Feld idézett cikke, az 1960—65. évi adatok a szakirodalomban található becslések és tervek alapján számítva.

dalom számára lényegesen gazdaságosabb, mint a szeneké. A gazdaságossági különbségek az alábbi fő tényezőkre vezethetők vissza:

1. *A kőolaj és földgáz kitermelésének fajlagos költségei általában sokkal alacsonyabbak, mint széntermelésé.* A kőolaj- és földgázbányászatban nincs szükség például földalatti fejtésre, földalatti rakodásra, a kibányászott anyagok mechanikus úton (csillével, kaparószalagon, stb.) történő szállítására. A termeléshez nem szükséges az embereknek és a gépeknek a bányába való lejuttatása és felhozása, szellőzőberendezések, vízkiemelő-művek létesítése és a vágatok állandó biztosítása sem. A kőolaj és a gáz a rétegek nyomása következtében áramlik a legkedvezőbb ponton megnyitott szakasz felé és jut a felszínre, anélkül, hogy emberi kéznek, vagy gépnek érintenie kellene azokat. A „leművelés" előrehaladtával csak arra kell ügyelni, hogy a telep csökkenő saját nyomását gáz, illetve víz benyomásával mesterségesen fenntartsák és elvégezzék az időnként szükségessé váló technológiai változtatásokat, valamint a kutak és a rétegek kezelését. Ezek a műveletek azonban korántsem igényelnek annyi munkaráfordítást, mint a széntermelés technológiája, — annak ellenére, hogy a szénhidrogén készletek felkutatásához szükséges ráfordítások az egyes telepek nagyobb mélysége miatt jóval magasabbak, mint a szénbányászatban. Mivel a szénhidrogének fűtőértéke a szénféleségekhez képest lényegesen kedvezőbb, kisebbek az azonos fűtőérték kitermelésére eső költségek is.

2. Minthogy az energiahordozókat zömükben rendszerint nem a kitermelés helyszínén használják fel, nagy jelentőségű *a szállítási költségek alakulása.* A kőolajnak és a földgáznak e tekintetben is döntő előnyei vannak, mert: a) koncentráltabb energiaféleségek, mint a szén. Azonos súlyegységre eső fűtőértékük kétszerese (Magyarországon háromszorosa) az átlagos minőségű szeneknek; — *azonos kalóriaérték szállításánál tehát fele akkora (nálunk egyharmad annyi) anyagmennyiséget kell megmozgatni.* Ezenkívül a be- és kirakodás is magas termelékenységgel, szivattyúval, emberi kéz érintése nélkül történik. b) A cseppfolyós, illetve gáznemű halmazállapot lehetővé teszi a csővezetéken való szállítást. Ebben az esetben tulajdonképpen *nincs szükség a szó szoros értelmében vett szállítóeszközökre,* járműre, mert ezt a szerepet maga a szállítópálya (a csővezeték) tölti be. Elmarad tehát a be- és kirakodási munka is, ezenfelül megtakarítható még a szállítóeszköz beruházási költsége, valamint holt súlyának mozgatására és az üres járművek visszaszállításához szükséges üzemeltetési költségráfordítás is.

3. A kőolaj és földgáz *salak- és hamumentes, tetszőleges egységekben adagolható, magas hőértékű tüzelőanyag,* amely gyorsan — bizonyos körülmények között robbanásszerűen — égethető; gyulladási pontja alacsony. Megfelelő berendezésekben sokkal jobb hatásfokkal hasznosítható, mint a szilárd tüzelőanyagok, vagyis a fajlagos költségek e téren is lényegesen alacsonyabbak. Így például a vasúti vontatásnál a gőzmozdony által felhasznált egy tonna szén helyett a diesel-

mozdonyban nem a fűtőérték különbségének megfelelően egyharmadannyi gázolaj szükséges, hanem csak tizenötödannyi: a felhasználási hatásfokkülönbség miatt ugyanis mindössze 60—70 kg gázolaj szolgáltat azonos értékű vonóerőt. Ugyanez a jelenség — bár különböző mértékben — az energetika más területein is tapasztalható.

Az üzemeltetési költségek csökkenésén kívül a szénhidrogének alkalmazásával komoly megtakarítások érhetők el a *beruházások létesítési költségeiben is*, elsősorban azért, mert egyes melléküzemek, pl. a szénelőkészítés, őrlés, salakozás, stb. elmaradnak, — illetve funkciójuk lényegesen kisebb költségekkel valósítható meg.

A szénhidrogének kedvező kémiai felépítésük következtében az eddig használt nyersanyagoknál jóval *gazdaságosabban, előnyösebben hasznosíthatók a vegyiparban is.* A kőolajat és földgázt hasznosító vegyipar, az úgynevezett petrokémia és a petrokémiai technológiák szerepe ezért az egész világon rohamosan fokozódik. A szénhidrogének alkalmazásának döntő gazdasági előnyei ezen a területen is kétféle módon: a beruházási költségeknél elérhető megtakarításokban és a folyamatos üzemeltetés költségcsökkenésében jelentkeznek.

Mint már mondottuk, a termelőmunka világszerte növekvő mennyiségben igényli az energiát. Ugyanez az irányzat tapasztalható hazánkban is, sőt a szocialista iparosítás — a termelőerők gyorsított fejlődésének megfelelően — ugrásszerűen növeli az energiaigényt.

Ma már évente körülbelül háromszor annyi szenet termelünk és tízszer annyi kőolajat és földgázt használunk fel, mint a háború előtt. Az *energiaszerkezet progresszív változását jelző, nemzetközileg érvényesülő tendencia Magyarországon szintén megfigyelhető. Nálunk is nőtt és nő a folyékony és gáznemű ásványi tüzelőanyagok szerepe. Az eddig elért eredményekkel azonban nem lehetünk megelégedve, mert energiaszerkezetünk egészében a világátlaghoz képest még nagy lemaradást mutat.* (A világ energiaszerkezete kb. 30 évvel ezelőtt volt hasonlatos jelenlegi energiaszerkezetünkhöz.)

Energiafelhasználásunk összetétele (kalórikus egyenértékben, felhasználási hatásfok különbségek figyelembevétele nélkül) a világátlaghoz, valamint a gazdaságilag legfejlettebb kapitalista és szocialista államhoz képest a következő (az 1965. évi számok előirányzatok):

ENERGIAHORDOZÓK FELHASZNÁLÁSÁNAK ARÁNYA %-BAN

	Szén	Szénhidrogén	Egyéb
Világátlag (1960)	48	48	4
USA (1960)	24	72	4
Szovjetunió (1960)	52	40	8
„ (1965)	43	51	6
Magyarország (1965)	74	23	3
„ (1965)	69	28	3

Bár felhasznált energiahordozóink összetétele a fentiek szerint jelentősen eltér a világon tapasztalható általános helyzettől, összes energiatermelésünk és fogyasztásunk egy főre eső fajlagos értéke a világszínvonalon mozog. Magyarország fajlagos energiatermelésének mennyisége hozzávetőleg eléri a világ egy főre eső átlagát, sőt az energiafogyasztás mintegy 20—30 százalékkal magasabb is annál, ami azt jelenti, hogy energiahiányunk, illetve behozatalunk van.

(1960-ban a világ 1 lakosára eső energiatermelés és felhasználás mintegy 1,5 tonna 7000 kalóriás szén fűtőértékének felel meg. Nálunk az energiahordozók termelése körülbelül ugyanilyen fajlagos értékű, az energiafogyasztás azonban magasabb, mintegy 2 tonna 7000 kalóriás kőszén egyenértékének felel meg.)

Ugyanakkor országunk fűtőanyag készletei a lakosság számához viszonyítva lényegesen kisebbek a világ átlagánál. Energiatermelésünket ennek ellenére azért tudjuk a világátlag színtjén tartani, mert szénkészletünket a világ átlagos széntermelési üteméhez viszonyítva sokkal gyorsabban használjuk ki. A hazai szén „letermelési" üteme 30—40-szer gyorsabb, mint a világátlag. Ennek következtében egy főre eső szénfogyasztásunk a világátlag 3—4-szerese, míg kőolaj- és földgázfogyasztásunk alig több a világátlag felénél.

Ezek a tények egyértelműen a kőolaj- és földgáztermelés, valamint a felhasználás növelésének szükségessége mellett szólnak, többek között azért is, mert *a hazai széntermelés nagyobb mérvű fokozását gazdaságossági megfontolások sem támasztják alá.* Széntermelésünk jelenlegi viszonylag nagy volumene (1960-ban közel 27 millió tonna, 1961-ben 28 millió tonna) csak úgy biztosítható, hogy kevésbé gazdaságosan kitermelhető széntelepeket is fejtés alá vettünk. A természeti tényezők kedvezőtlen voltára mutatnak a szénbányászat munkatermelékenységére vonatkozó adatok is. Az állami iparban az egy főre jutó nettó termelés 1949—1959 között évi átlagban 4,6 százalékkal, a szénbányászatban ugyanakkor mindössze kb. 0,8 százalékkal nőtt. Bár az önköltség összehasonlítások a többszöri árváltozás miatt nem teljesen megbízhatóak, annyi megállapítható, hogy bányáink jó része ma is a világpiaci árszínvonalat jelentősen meghaladó költségekkel, deficitesen termel, annak ellenére, hogy a felszabadulás után számos modern bányát nyitottunk.

A jelentősebb széntermelést folytató baráti államokhoz viszonyítva széntermelésünk helyzetét nagyjából a túloldali táblázat adatai jellemzik (részben tájékoztató jellegű adatok).

Szénbányászatunk termelékenysége tehát hozzávetőleg mindössze a fele-harmada a szomszédos baráti országokénak. Pedig bányászaink munkaszeretete közismert, a szakszerű vezetés és korszerű szervezési módszerek, a gépesítés és a modern technika sem hiányzik, mert szénbányászatunk egyike az elmúlt időszakban leginkább fejlesztett és technikával viszonylag jól felszerelt iparágainknak. Tehá. a termelékenységi színvonal elmaradását a többi országhoz képest főleg a kedvezőtlenebb természeti tényezők, többek között a szén-

	1960. évi széntermelés (millió to)	A szénkészlet hány évre biztosítja az 1960. évi termelés szintjét (év)	Összteljesítmény (to/műszak)[4]	Fűtőérték (kcal/kg)[4]	Egy műszak alatt termelt kalóriamennyiség (millió kcal)
Szovjetunió	510	3000	1,64	5000	8,2
NDK	220	200	5,30	2000	10,6
Lengyelország	110	900	1,21	5500	6,7
Csehszlovákia	80	200	1,81	4300	7.8
Magyarország	27	80	0,97	3400	3,3

kincs alacsony kalóriatartalma okozza.

Ezért van az, hogy a népgazdaságunk fejlesztésére vonatkozó elképzelések szerint 1965-re az 1960. évihez viszonyítva széntermelésünknek az energiaigények növekedésénél lényegesen kisebb mértékű növelését irányozzuk elő. (Hosszabb távra szóló elképzelések szerint is hasonló a helyzet: széntermelésünk az elkövetkező 20 év átlagában előreláthatóan évente átlagosan *legfeljebb* 1—2 százalékkal növekszik.) Figyelembe véve tehát az energiatermelés és a fogyasztás növekedésének ennél jóval gyorsabb ütemét, gyakorlatilag energiamérlegünkben csökkenni fog a szén aránya. Méltán fordul tehát mind nagyobb figyelem a hazai kőolaj- és földgáztermelés növelése felé.

*

Országunkban a rendszeres, ipari méretű kőolaj- és földgáztermelés 24 évvel ezelőtt indult meg. Azóta, 1960. végéig, 16,2 millió tonna kőolajat, 8,4 milliárd köbméter földgázt, 0,8 millió tonna értékes könnyűpárlatot (propán-bután-gázt és gazolint) termeltünk, amelyek fűtőértéke együttesen 75 millió tonna szénnek felelne meg, ha nem vennénk figyelembe a hasznosítási hatásfok-különbséget.

Kőolaj- és földgáztermelésünk fejlődése nem volt töretlen. Felfutások, gyors fejlődések, nagy visszaesések követték egymást. Sokan lebecsülték, és akadnak, akik ma is alábecsülik a hazai termelésű olaj és földgáz energetikai jelentőségét, arra hivatkozva, hogy országunkban nincsenek számottevő termelésre alkalmas természeti készletek. Így van-e ez valóban?

Kőolajtermelésünk 1937-től rohamléptekkel növekedett és tetőpontját először 1943-ban érte el, 834 ezer tonnával, amikor is a kincstár kezelésében lévő olajmezők a német hadigépezetet szolgálták. Az olajjal együtt termelt rengeteg földgáz nagy részét levegőbe engedték. Ezután a termelés állandóan esett, az 1951. évi félmillió tonnáig, majd ismét rohamos emelkedésnek indult. Négy év alatt több, mint megháromszorozódott és 1955-ben 1,601,145 tonnás csúcseredményt ért el.

Az olajipar azonban ilyen nagy termeléshez műszakilag rosszul volt felszerelve, termelése geológiailag és technológiai szempont-

[4] Czottner S.: A bányászat szerepe és jelentősége (Bányászati Lapok, 1960. 11. sz. 737. oldal) c. cikkből.

ból nem volt kellően megalapozott. Így fordulhatott elő, hogy a műszakilag alá nem támasztott termelés következtében a legnagyobb mezőnk, a nagylengyeli, elvizesedett, termelése visszaesett és össztermelésünk két év alatt 675 ezer tonnára zuhant vissza. A hasznosított földgáztermelés az utóbbi 10 év alatt a felhasználás fejlesztését lehetővé tevő anyagi eszközök hiányában lényegében egy színten maradt.

1957-től kőolajtermelésünk újra emelkedik, éspedig négy év óta átlagosan évi 20 százalékkal. *1961-ben már az 1957. évi termelésnek több mint kétszeresét termeljük, 1,4 millió tonnát, és 1962—1963-ban előreláthatólag elérjük az olajtermelés régi csúcseredményét,* illetve meghaladjuk azt, de úgy, hogy újabb visszaesést kizárva évről-évre biztosítjuk a termelés további növelését. Nyugodtan állíthatjuk, hogy az eddigi jól átgondolt, rendszeres munkák eredményeként olajtermelésünk ma biztos műszaki alapokon nyugszik, ez pedig a kutatáshoz és a termeléshez az olajipar rendelkezésre bocsátott szükséges eszközökkel együtt — a termelés töretlen felfelé ívelésének döntő biztosítéka.

A kőolajtermelés növelését jelenleg nem a kútállomány túlzott megcsapolásával biztosítjuk. Az utóbbi négy évben rendkívüli mértékben kiterjesztettük az olaj- és földgázkutatásokat. 1957—1960 között hozzávetőleg annyi kutatófúrást végeztünk, mint az 1950—1956 közötti hét év alatt. A megnövelt és helyesen irányított kutatások eredményeként *1961. január 1-re az ország ismert olajkészlete közel háromszor akkora volt, mint 1957. januárjában* (bár azóta kitermeltünk 4 millió tonna olajat.) *A jelenleg ismert kitermelhető gázkészletünk pedig tízszer akkora, mint a négy évvel ezelőtti.* Különösen jó eredményeket hozott az 1959—1960. évi kutatómunka. A készletnövekedés szempontjából éppen ez a legutóbbi két év volt a magyar olajipar történetének eddigi legsikeresebb periódusa. Ezeket a nagy eredményeket a geofizikai és geológiai kutatómunkák céltudatosságával, szakszerűségével, kiterjesztésével, megfelelő anyagi és eszközellátásával, jó munkaszervezéssel és a dolgozók megnőtt munkalendületével tudtuk elérni.

Az utóbbi évek sikerei nagy jelentőségűek a szénhidrogénipar fejlesztési perspektíváinak megítélése szempontjából. Ugyanis megcáfolják azokat a véleményeket, amelyek szerint nálunk a negyedszázados kutatómunka után a kőolaj- és gázkészletek további növekedését már nem várhatjuk, vagy, hogy a kitermelés következtében készleteink egyre csökkennek. Ellenkezőleg: a *perspektíva szempontjából nagy fontosságú az a fejlődés, hogy 1940-ben még csak két telepből, 1950-ben 8-ból termeltünk olajat, és 1960-ban már 20 termelőmezőnk volt.* Mindez arra enged következtetni, hogy földünk méhe valószínűleg még bőven rejt magában olajat, földgázt, és megfelelő ütemű feltárási tevékenység mellett remélhetőleg további munkánkat is siker koronázza. (Megjegyzendő, hogy az új olaj- és földgázkészletek feltárása világszerte megelőzi a kitermelés növekedésének ütemét. Huszonöt évvel ezelőtt pl. a világon a mai olajtermelésnek csak negyedré-

szét termelték, az ismert készletek ennek ellenére csak 16 évi termelést fedeztek. Ma négyszer akkora termelés 40 évre van készlettel fedezve, tehát amig a termelés négyszeresére, az ismert készletek értéke tizszeresére emelkedett.)

Az eddigi eredmények egyben azt is bizonyítják, hogy eredményes olaj- és földgázkutatás hazánkban nemcsak lehetséges, hanem rendkívül kifizetődő, gazdaságos tevékenység is. *1950—59-ben 3,6 milliárd forintos ráfordítással 32 milliárd forint értékű kőolaj és földgázkészletnövekedést értünk el.* Ha a második ötéves tervben nem is számítunk ennyire kedvező eredményekre, a rendelkezésünkre álló adatok alapján feltételezhetjük, hogy az öt év alatt kutatásra fordítandó 6,5 milliárd forinttal, 23 milliárd forint értékű olaj- és földgázkinccsel gazdagítjuk hazánkat.

Mivel a második ötéves terv időszakában a hazai olaj- és földgáztermelés az erőteljesen és eredményesen folytatott kutatótevékenység alapján az energiaigény növekedésénél lényegesen gyorsabb ütemben nő, emelkedik a belföldi termelésű olaj- és földgáz szerepe az energiamérlegben is. Az 1965. évi olaj- és gáztermelés kalóriaértéke már *10 millió tonna szénnel lesz egyenértékű,* a hasznosítási hatásfok különbséget nem véve figyelembe. Ha azonban az olaj és földgáz jobb hasznosítási hatásfokát is számításba vesszük, úgy az 1965. évi olaj- és földgáztermelés használati értéke körülbelül mintegy 20 millió tonna hazai szénnek fog megfelelni. 20 millió tonna szén termelési költsége hozzávetőleg 5,5 *milliárd forint lenne,* ugyanakkor az 1965-re előirányzott olaj- és földgáz kitermelése ennek csak mintegy egyharmadába, *1,6—1,7 milliárd forintba kerül,* a kutatási költség ráeső hányadával együtt. Ugyanakkor ezen energiamennyiség termeléséhez nem 70 ezer szénbányász fáradságos munkájára, hanem mindössze 8—9 ezer olajbányász korszerű technikán alapuló munkájára van szükség.

*

Az előzőkben áttekintettük azokat az okokat, amelyeket figyelembevéve második ötéves tervünk 1965-re, az 1959. évi olajtermelés kétszeresét, az értékesített földgáztermelésnek mintegy 15-szörösét irányozza és irányozhatja elő. (Az adott helyzet ismeretében ennél magasabb tervek nem is lennének reálisak.)

Növekvő energiaszükségletünk kielégítéséhez azonban ez sem elegendő. A széntermelés gyorsabb ütemű növelésének nehézségeit és gazdasági problémáit szintén ismertettük. *A népgazdaság és a lakosság megnőtt energiaszükségletének kielégítésében mind nagyobb jelentőségűvé válik tehát a baráti országokkal, mindenekelőtt a Szovjetunióval való gazdasági együttműködésünk.* Döntő fontosságú számunkra például a Szovjetunió kőolaj és kőolajipari gépszállítása. A „Barátság" csővezeték az Uraltól közel métervastag acélcsövön továbbítja az olajat Lengyelországnak, Csehszlovákiának, az NDK-nak és hazánknak. Kőolajfeldolgozó iparunk készül is a fejlődő hazai termelés és a növekvő mennyiségű szovjet import olaj fogadására; 1957-hez képest közel megkétszerezte kapacitását. Újításokkal, a szűk keresztmet-

szetek felszámolásával, kisebb átépítésekkel 1959—60-ban 700 ezer tonnával növelte az éves feldolgozást, ami közel kétszerese az első ötéves tervben létesített új finomítógyárunk eredeti kapacitásának.

A kőolajfeldolgozás feladatai azonban olyan nagyok, hogy a kapacitásbővítésnek ez az útja önmagában nem elégséges. A nagymértékű fejlesztés korszerű új üzemeket is kíván. Befejeződött Szőnyben egy nagykapacitású, a Szovjetunió által szállított krakküzem építése és folyik egy évi 1 millió tonna kapacitású desztillációs torony szerelése. Százhalombattán, a Duna mellett, évi több millió tonnás feldogozó kapacitású vertikális finomítót fogunk létesíteni és üzembe helyezni a második ötéves terv folyamán. Itt új, nagyoktánszámú benzineket, kiváló minőségű kéntelen gázolajokat és korszerű oldószeres eljárással gyártott igen jóminőségű kenőanyagokat előállító nagyteljesítményű üzemeket létesítünk.

Kőolajfeldolgozó iparunk fejlődési üteme a második ötéves tervben évi átlagban megközelíti a 20 százalékot, tehát kb. azonos mértékben fejlődik, mint kőolajbányászatunk, ami azt jelenti, hogy ezek az iparágak az összipari termelés fejlődési ütemét megközelítőleg kétszeresen múlják felül. A földgáztermelés növekedésének tervezett üteme pedig egyenesen kiugró: az értékesített földgáz mennyisége öt év alatt az 1960 évinek 15-szörösére növekszik, tehát a növekedés évente átlagosan háromszor akkora lesz mint az 1960. évi teljes termelés.

A szénhidrogénekre történő fokozottabb áttérés nagyjelentőségű azon az úton, hogy *országunk energiahasznosítási hatásfokát megjavítsuk.* Ma a felhasznált összes energiahordozók potenciális energiaértékének még csak kis hányadát, hozzávetőleg egy ötödét hasznosítjuk. Ennek oka, energiaátalakító berendezéseink hiányosságain kívül, nagyrészt a felhasznált gyenge minőségű tüzelőanyagok kedvezőtlen hasznosítási lehetőségeiben van. (A hazai szén tonnánként 3,3 millió kalóriájával szemben a kőolaj tonnája 10 millió kalóriát képvisel, azonban 3 tonna szén gazdasági hasznossága, a hasznosítási hatásfokkülönbségek miatt, nem éri el egy tonna olaj hasznosságának fokát. Amig pl. a gőzmozdony az eltüzelt fűtőanyag 5—6 százalékát hasznosítja vonóerőben, a benzinmotor, illetve a diesel-mozdony legalább 20—25 százalékot. Hasonló arányok tapasztalhatók az összes kőolajból készült motorhajtóanyagoknál, illetve a motorokban felhasznált földgáznál is. Háztartási felhasználásánál a gáztüzelés hatásfoka a szén- és fatüzelésű tüzelőberendezésekkel szemben például 4—5-szörösen magasabb.)

Az ezekből adódó feladatokkal második ötéves tervünk is számol, amikor az ország legnagyobb erőművét, a Dunai Erőművet, legnagyobb építőanyaggyárát, a Dunai Cement- és Mészművet, és sok más üzemet szénhidrogéntüzelésre rendez be, elsősorban a közlekedés területén dieselesít, és többek között sok új háztartást kapcsol be a gázfogyasztói hálózatba. Az energiafelhasználás hatásfokának növelése nálunk, mint energiahiányban szenvedő országban, különösen fontos. Az energetikai hatásfok jelentősebb mértékben történő megjavítása

ugyanis az energiahordozók iránti mennyiségi igények megfelelő mértékű fajlagos csökkenését tenné lehetővé. Úgy tűnik, hogy ezzel a problémával érdemes az eddigieknél behatóbban foglalkozni.

A fentebb kifejtett problémákhoz és törekvéseinkhez *hasonló meggondolások késztették a Szovjetuniót is arra, hogy energiaszerkezetében alapvető, a mi célkitűzéseinknél sokkal radikálisabb változásokat tervezzen meg hétéves tervében.* Hét év alatt a szén 1958. évi 59,6 százalékos arányát 43,1 százalékra csökkenti, ugyanakkor a kőolaj és földgáz 31,1 százalékos részesedését 50,2 százalékra növeli. Noha az átállítás üteme nálunk lényegesen lassúbb, a pártunk VII. kongresszusán elfogadott irányelvek ezen a téren is határozottan a további fejlődés irányába mutatnak.

Népgazdaságunk termelési színvonalának emelését, munkánk hatékonyságának fokozását szolgálja az eszközök és erők fokozatos átcsoportosítása a legnagyobb gazdasági eredményeket biztosító termelési ágazatokba. Ez történik lényegében a népgazdaság energiaszerkezetének átalakítása esetén is. Persze a kőolaj- és földgázipar erőteljes fejlesztése nemcsak az energiaszerkezet megjavítása, hanem az egész népgazdaság növekvő folyékony üzemanyag szükségleteinek kielégítése, a vegyipar gyors fejlesztése, stb. szempontjából is nagy jelentőségű.

Mindezt szem előtt tartjuk, amikor előirányozzuk a hazai kőolaj- és földgáztermelésnek a műszakilag reális határokon belüli maximális mértékű fejlesztését. Emellett a kőolajipar fejlesztésénél nagyban *támaszkodunk a Szovjetunió tapasztalataira, nyersanyag és gépszállításaira.* A Szovjetunió hatalmas kőolajkészlete lesz az iparág fejlesztésének a belföldi termelés mellett a másik fő támasza. A nemzetközi szocialista munkamegosztás ugyanis lehetővé teszi, hogy ezeket a jó hatásfokú, kedvező gazdasági eredményeket nyújtó energiahordozókat előnyös feltételek mellett, mind nagyobb mértékben szerezzük be a szocialista világpiacról. Ezeket a lehetőségeket meg kell ragadnunk. Ugyanakkor természetesen gondoskodnunk kell nemzetközi árucserekészségünk megfelelő fokozásáról is. Ezzel is hozzájárulunk hazánk gazdasági felemelkedéséhez és a szocialista országoknak a békés gazdasági versenyben való gyorsabb előretöréséhez.

Dr. Cságoly Ferenc

A szakszervezetek szerepe a szocialista munkaerkölcs erősítésében

A szocialista társadalom a dolgozó tömegek tudatos tevékenységére épül. „Az állam akkor erős — tanítja Lenin —, ha a tömegek mindent tudnak, mindenről véleményt tudnak alkotni és mindent tudatosan tesznek."[1] E tudatos cselekvésnek alapja az a felismerés, hogy a termelőeszközök magántulajdonának megszüntetésével az emberek munkája nem a kizsákmányolókat, a tőkéseket gazdagítja, hanem saját államuknak, saját maguknak dolgoznak s minél többet, minél jobban, annál nagyobb lesz az egész társadalom, s benne minden egyes ember jóléte.

Ez a felismerés nem egyik napról a másikra alakult ki az emberekben, hiszen a gondolkodás nem követi automatikusan a tulajdonviszonyokban, a termelési viszonyokban végbement változásokat. Ezért a szocializmus építése megköveteli a kapitalizmusból örökölt nézeteknek, szokásoknak a leküzdését és a szocialista tulajdonnal összhangban levő erkölcsi normák kifejlesztését. A tömegek szocialista öntudata elsősorban annak a gyakorlati harcnak a során alakul ki, amelyet az emberek a kommunista párt vezetésével vívnak a szocialista társadalom felépítéséért. Az erősödő, mindjobban kibontakozó öntudat viszont gyorsítja a szocialista építés, a fejlődés ütemét.

Az emberek gondolkodásának formálásában, szocialista öntudatának és erkölcsének fejlesztésében igen fontos feladat hárul a szakszervezetekre. Mint a munkásosztály legnagyobb, legátfogóbb tömegszervezetei egyesítik magukban a különböző munkásrétegeket, kommunistákat és pártonkívülieket, haladókat és elmaradottakat, azokat, akiket a nagyüzemi munka, az osztályharc megedzett, és azokat is, akik a mezőgazdaságból, a kisiparból, a háztartásból kerültek a szervezett dolgozók soraiba, magukkal hozva eddigi paraszti, kistulajdonosi, kispolgári életmódjuk során beléjük rögződött gondolkodást, szokásokat.

Ám éppen ez az összetétel ad módot és lehetőséget a szakszervezetnek arra, hogy az öntudatos munkások példájával nevelje a hátramaradottakat, erősítse bennük az osztálytudatot, elvezesse őket annak felismeréséhez és megértéséhez, hogy a mai társadalomban ők az üzem, az ország gazdái. A szakszervezet így válik a proletár szervezkedés és nevelés iskolájává, „amelyben a munkásság megtanulja, hogy kell bevonni a dolgozók mind nagyobb tömegeit a szocializmus építésébe, hogyan kell fejleszteni a kultúrát, hogyan kell harcolni a bürokratizmus ellen".[2] Ebben az iskolában, amelyet Lenin a kommunizmus iskolájának nevezett, sajátítják el a tömegek a vezetés, az igazgatás tudományát s válnak a szocialista építés tudatos harcosaivá.

Hazánkban a felszabadulás óta

[1] Lenin Művei 26. k. Szikra, 1952. 255. old.

[2] A Szovjetunió Kommunista Pártja a szakszervezetekről. (Táncsics könyvkiadó. 227. old.)

eltelt másfél évtized eredményei arról tanúskodnak, hogy a magyar szakszervezetek a kommunista párt vezetésével sokat tettek a dolgozó tömegek szocialista öntudatának fejlesztéséért. S bár e tevékenységük nem volt hibamentes, nem mindig éltek megfelelően lehetőségeikkel és sajátos eszközeikkel, éppen a saját hibáik elleni küzdelemben váltak tíz- és százezrek számára a nevelés, a gazdálkodás, a vezetés iskoláivá, amelyek támogatják a párt vezette harcot az emberek átformálásáért.

Maga az a tény, hogy a szakszervezetek soraikba vonták a bérből és fizetésből élők több mint 90 százalékát, már első lépcsője e nevelésnek. A szervezettség, az összefogás szükségességének felismerése, annak megértése, hogy csak az erők egyesítése biztosíthatja az egyén érdekeinek védelmét is, az első csapás az „aki bírja marja", a „ki-ki magáért" — elven nevelődött ember individualista gondolkodásmódjára. A szakszervezet további munkájától függ, hogy az egyéni érdekvédelmet kereső dolgozók százezrei eljussanak az osztály, a közösség érdekeinek megértéséhez, sőt ennél is tovább, egészen addig, hogy a közösség érdekeiben látva saját egyéni érdekeik legteljesebb kifejeződését, minden erejüket, képességüket, a közösség szolgálatának szenteljék. „Mindenki egyért, egy mindenkiért" ezt az elvet állítja a szocializmus a „ki-ki magáért" helyébe, s ennek az elvnek a gyakorlati megvalósítására nevelik az embereket a szakszervezeti munka sajátos eszközei, módszerei.

Első helyen említsük ezek közt a szocialista munkaversenyt, amely az ellenforradalom okozta megtorpanás után széles és lendületes tömegmozgalommá vált hazánkban. A versenynek jelentős szerepe van hároméves tervünk túlteljesítésében, az életszínvonalnak az előirányzottnál is nagyobb növekedésében. Ez a közvetlen tapasztalat, az egyéni és a társadalmi érdek szoros kapcsolatának felismerése ösztönzi a dolgozókat arra, hogy kezdeményezzenek, keressék azokat a jó módszereket, amelyek gyorsítják, tökéletesítik a termelést, tárják fel a termelékenység emelésének tartalékait.

A szakszervezetek a munkaverseny változatos, ötletes formáival segítik a dolgozók kezdeményezéseinek kibontakozását. A kiváló dolgozó címért, az élüzem feltételeinek teljesítéséért, az anyagtakarékosságért, a kiváló minőségért, a nagyobb választékért folyó versenyben egyének és kollektívák mérik össze teljesítményeiket és a legjobbak, az élenjárók az egész közösség megbecsülését élvezik. A munkának ez az értékelése erősíti az élenjárókban azt az érzést, hogy fontos szerepet töltenek be a kollektívában, a társadalomban s még tökéletesebb munkára, még nagyobb teljesítményekre sarkallja őket.

Hosszan lehetne sorolni a példákat, amelyek igazolják, hogy a munkaverseny új viszonyokat teremt a dolgozók között a termelésben; együttműködésre, egymás segítésére, a jó munkamódszerek átadására és elsajátítására ösztönzi őket. Sok öntudatos szakmunkás szabad idejét is feláldozva tanítja kezdő munkatársait, gyakran önként elvállal olyan bonyolult munkát, amelyben a normát teljesíteni nehe-

zebb. A verseny gondolkodást formáló hatását mutatja, hogy például a Kőbányai Gyógyszerárugyár Biológia III. üzemének dolgozói elhatározták: 1961. évi feladataikat 25 százalékkal szorosabb anyagnormával oldják meg. Felhívással fordultak a többi üzemrészhez, hogy kövessék kezdeményezésüket, indítsanak küzdelmet a régi normák ellen, „hiszen a harc a régi és az új, az elhaló és az újjászülető között fejlődésünk alapja".

A munkaverseny nevelő hatásának, s munkásosztályra gyakorolt mély befolyásának tulajdonítható a szocialista brigádmozgalom népszerűsége is. Ez az új, fejlett, nemcsak a munkakedvet, ügyességet, gyakorlottságot, hanem az egész emberi magatartást próbára tevő versenyforma a VII. pártkongresszus tiszteletére kezdeményezett versenyben született. Gyors növekedése elsősorban azzal magyarázható, hogy a tömegek saját tapasztalataikból győződtek meg a párt politikájának helyességéről. A szocialista brigádmozgalom kifejezi a dolgozók egyetértését a párt politikájával, törekvését a tartalmasabb életre, a jobb munkára, azt az elhatározásukat, hogy az önzés és a maradiság ellen küzdve az áldozatkész munka, az önképzés, a művelődés útján fejlesszék, az egész kollektíva javára fordítsák tehetségüket, tudásukat.

A szocialista brigádok három egymással szoros egységet képező területre összpontosítják vállalásaikat: a munkára, az önképzésre, s a közösségi szellem kialakítására. E vállalások egysége és kölcsönhatása viszi mind közelebb a célhoz azokat, akik szocialista módon kívánnak élni. A segítőkészség és a szocialista együttműködés vonzó példáját adta a Dinamó Villamosforgógépgyár egyik szocialista brigádjának vezetője, amikor egy hónapra beosztást cserélt a másik műszak brigádvezetőjével, hogy átadja a saját brigádjában alkalmazott jó termelési és szervezési módszereket. A Goldberger Textilművekben a szocialista brigád tagjai műszakcserével teszik lehetővé, hogy váltótársaik rendszeresen járhassanak középiskolába. A Dunakeszi Járműjavító Jakab-brigádjának tagjai MEO tanfolyamot végeznek, utána maguk ellenőrzik majd munkájuk minőségét. Mivel sohasem késnek, példamutató magatartásukat a gyár vezetősége azzal ismerte el, hogy elengedte a bélyegzőkártya használatát, rájuk bízta a fegyelmi jogkört, hogy esetleges fegyelmi vétségről maguk ítélkezzenek. A Budapesti Konzervgyár szocialista brigádjának tagjai vállalták egyik társuk árván maradt gyermekének a gondozását. A Csepeli Csőgyár brigád-kollektívája szabad idejében segít a brigád egyik tagjának a házát felépíteni. Tömegesen jelentkeznek a szocialista címért küzdő brigádtagok szakmai-politikai képzésre — valósággal rászorítják a vezetőket arra, hogy számos tanfolyamot, előadássorozatot szervezzenek. Megnőtt a dolgozók művelődési igénye, sokkal többet olvasnak, többet járnak színházba, moziba, múzeumba, mint azelőtt, felébredt bennük az érdeklődés a tudomány, a technika vívmányai, a világpolitika kérdései iránt. E jelenségek külön-külön és együttesen új szokások, új erkölcsök születését tanúsítják.

E nagyszerű eredmények mellett szólni kell azokról a hibák-

ról is, amelyek nem egy esetben lerontják a verseny nevelő hatását s a szocialista tudat fejlesztése helyett az individualista vonásokat erősítik az emberek gondolkodásában. Ezekkel a hibákkal, amelyek már évekkel ezelőtt is súlyos károkat okoztak a versenymozgalomnak (hogy csak az egyes helyeken tapasztalható sztár-rendszert említsük) a szakszervezetek még ma sem tudtak véglegesen leszámolni. Más formákban, más körülmények közt igyan, mint régen, de még ma is alálkozni a „mennyiségi szemléet" megnyilvánulásaival, a verseny bürokratikus szervezésével s értékelésével.

Gondoljunk csak például arra az indokolatlan óvatosságra, ami a tavalyi versenyvállalások jelentős részét jellemezte, különösen az önköltségi, termelékenységi mutatóknál. Ennek az volt az alapja, hogy jó néhány vállalat eltitkolta lehetőségeit, tartalékait, hogy az év végére minél tetszetősebb eredménnyel, a tervek minél nagyobb túlteljesítésével állhasson elő. S bár ez az igen helytelen magatartás inkább egyes vezetőknél fordul elő — rossz befolyással van a munkásokra is. Némely üzemben nyílt titok, hogy a vezetés csak a nagy nyereséget hozó gyártmányok termelését szorgalmazza, a népgazdaság számára fontos, de kevésbé jövedelmező termékek gyártását elhanyagolja s ezt a nyereséges gyártmányok terven felüli termelésével igyekszik leplezni. Megfigyelhetjük, hogy ilyen helyen a munkások is jobban válogatnak a „kifizetődő" és a „rosszabb" munkák közt, kevésbé adják át egymásnak jó munkamódszereiket.

Maguk a szakszervezetek sem foglalkoznak mindig kielégítően a jó munkamódszerek, tapasztalatok elterjesztésével; sok helyen elhanyagolják a munkamódszerátadás, a tapasztalatcsere megszervezését. Sok üzemben nem értékelik nyilvánosan az eredményeket, pedig ez lehetővé tenné a verseny kereteinek kiszélesítését, fokozná a dolgozók versenykedvét.

Sokhelyütt akadályozza a verseny fejlődését a szűkkeblüség és elzárkózás, amely már régebben is oly sok kárt okozott azzal, hogy csak a legkiemelkedőbb, legfeltűnőbb eredményeket méltatta. Ma ez úgy jelentkezik, hogy egyes üzemekben csak a szocialista brigádokkal törődnek s elhanyagolják a tömegek versenyét. Ez nagy hiba, tekintve, hogy a szocialista címért harcoló brigádokban egyelőre csupán a dolgozók 13—15 százaléka vesz részt s ezeknek is csupán mintegy 10 százaléka nyerte el a címet. De vannak maguknál a szocialista brigádoknál is hibás nézetek. Előfordul például, hogy vállalásaik között háttérbe szorul a termelés, a termelékenység növelése érdekében végzendő munka, holott ez az elsőrendű követelmény. Másutt tapasztalhatók az elzárkózás jelei: csak kommunistákból, vagy csak a legkiválóbb munkásokból akarják a brigádokat megalakítani, vagy legalábbis olyan szigorú feltételeket szabnak, amelyek eleve kizárják a dolgozók többségének részvételét. Helytelen az is, hogy egyes üzemekben túl sok szocialista brigádot szerveznek, csak mennyiségi eredményekre törekednek, még a követelmények lazítása árán is.

A verseny hibái nem utolsósorban abból fakadnak, hogy az

anyagi ösztönzés formái nem mindig megfelelők, nem mindig hatnak a közösség érdekei irányába. A szocialista verseny az egyéni és a közösségi érdeket szervesen kapcsolja össze, feltételezi a dolgozók személyes anyagi érdekeltségét a termelékenység emelésében. Ez az érdekeltség a szocializmus ama alapelvére épül: „mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája arányában." Az a gyakorlat, amely ezt megfelelő erkölcsi ösztönzőkkel kombinálva érvényesíti, nem ellentétes a szocialista öntudattal, ellenkezőleg, annak erősödéséhez, a társadalmi kötelességtudat fejlődéséhez vezet, hiszen azokat részesíti nagyobb anyagi elismerésben, akik többet nyújtanak a társadalomnak. A szocialista elosztás alapelvét megsértő bérezés viszont — mint például az, amely csupán a munka mennyiségét díjazza s nem veszi figyelembe a munka minőségét — az individualista vonásokat erősíti a dolgozókban és egyben szemben áll a társadalom érdekeivel. Ugyanígy a laza munka- és anyagnormák nemcsak hogy nem ösztönöznek a teljesítmény növelésére, a takarékosabb gazdálkodásra, hanem aláássák, gyengítik is a szocialista munkamorált, hiszen meg nem érdemelt és meg nem dolgozott többletjövedelemhez juttatnak egyes munkásokat és munkáscsoportokat a közösség rovására. A szakszervezetek igen sokat tehetnek azért, hogy a dolgozók jobban megértsék a normák és általában a szocialista bérrendszer szerepét egyrészt a szocialista elosztás megvalósítása szempontjából, másrészt a munka termelékenységének emelésében — ami Lenin szavaival — a legfontosabb a szocializmus győzelme szempontjából, és ami nélkül nem lehet biztosítani a tömegek életszínvonalának állandó emelését sem.

A szocialista munkaverseny szerves része az újító mozgalom. Munkások tízezrei sokszor hetekig, hónapokig kísérleteznek, hogyan lehet ésszerűsíteni a termelést, feltárni a szocializmus építését gyorsító tartalékokat.

Előfordul a kapitalizmusban is, hogy egy-egy kiválóan képzett, tehetséges munkás újít, ésszerűsít, de az már nem képzelhető el, hogy ez a tevékenység tömegmozgalommá és az újítás közkinccsé váljék. A kapitalizmusban az újítót — éppen magárautaltsága, kiszolgáltatottsága kényszeríti arra, hogy találmányát eltitkolja. A szocializmusban az újítók az építő munka első vonalában harcoló emberek, akik a fejlődés még rejtett tartalékait kutatják, s akik példájukkal magukkal ragadják a tömegeket.

Az új, a haladó felismerése és elfogadtatása azonban nem megy mindig simán. Az újítók kezdeményezése nem egyszer közömbösségbe, bürokráciába ütközik. Az élelmezési dolgozók szakszervezete például 50 üzem újítómozgalmának vizsgálatakor kiderítette, hogy a szakmában az utóbbi három-négy év alatt több mint háromezer elfogadott újítás nincs bevezetve. S bár ez aránylag nem sok az ez idő alatt alkalmazott több mint 14 ezer újításhoz viszonyítva, mégis súlyos erkölcsi és anyagi károkat okoz. Az újítóknak több segítséget, több bátorítást s olyan megbecsülést kell kapniok a szakszervezettől, és a társadalomtól, amely az újnak ezeket a lelkes harcosait joggal megilleti.

A dolgozók öntudatának fejlődését, a verseny nevelő hatását mutatja, hogy sokszor maguk a munkások teszik szóvá a munkaverseny, az újítómozgalom, az anyagi ösztönzés rendszerének egyes hibáit. A szakszervezetek rendelkeznek azzal a hatáskörrel, hogy figyelembe véve a dolgozók javaslatait, a gazdasági vezetőkkel együttműködve, azokat is nevelve, kijavítsák a hibákat.

A dolgozók szocialista nevelésének fontos eszköze az üzemi demokrácia is. A termelőeszközök társadalmi tulajdona, az a jelszó, hogy „tiéd az ország, „tiéd a gyár", csak akkor nyer igazán értelmet a munkás gondolkodásában, ha ismeri az üzem, a vállalat problémáit, s ha véleményét, javaslatait az üzem vezetői is meghallgatják és érvényesítik döntéseiknél. Ez az alapja annak, hogy a munkás ne csak a saját munkájáért, hanem az egész kollektíva, az egész üzem tevékenységéért felelősséget érezzen. E felelősségérzet felkeltésére nagyon alkalmas fórum a termelési tanácskozás, ahol a vezetők számot adnak a dolgozóknak az elmúlt tervidőszak eredményeiről, ismertetik az üzem további feladatait. Ezen a fórumon mindenki elmondhatja a véleményét nemcsak a maga munkájáról, hanem társai és a vezetők munkájáról is, számon kérheti a munkaszervezés, az anyagellátás, a szociális gondoskodás fogyatékosságait, kezdeményezheti egy-egy új elgondolás, módszer bevezetését, javaslatokat tehet a különböző problémák megoldására, egyszóval élhet azzal a jogával, hogy részt vegyen a vezetésben.

De ez csupán egyik része a dolognak. A termelési tanácskozás csak akkor tölti be hivatását, akkor szolgálja a dolgozók bevonását a vezetésbe, ha az elhangzott észrevételeket, javaslatokat intézkedések is követik.

Az utóbbi években a szakszervezetek igen sokat tettek azért, hogy a termelési tanácskozások megfeleljenek az irányukban támasztott követelményeknek. Segítették a gazdasági vezetőket abban, hogy konkrét, kevesebb számadatot és több eldöntendő problémát tartalmazó beszámolóval álljanak a dolgozók elé. Nagy súlyt helyeztek a javaslatok nyilvántartására és realizálására. (Jónéhány üzemben valóban példaadóan foglalkoznak a javaslatokkal, közvetlenül a tanácskozás után feldolgozzák a jegyzőkönyveket s az illetékes gazdasági vezetővel válaszoltatják meg 8 napon belül az észrevételeket.) Ennek tulajdonítható, hogy a termelési tanácskozások ma már népszerű események az üzem életében. A dolgozók 65—70 százaléka részt vesz a tanácskozásokon, s a részvevők mintegy 10—12 százaléka hozzá is szól a témákhoz.

A legtöbb üzemben a termelési tanácskozások döntenek a szocialista munkaverseny formáiról, szervezési módszereiről. itt alakítják ki a versenyfelajánlásokat. Ez is hozzájárul a verseny sikeréhez, hiszen nyilvánvaló, hogy a dolgozók jobban helytállnak azért, amit maguk vállaltak, mint azért, amit egyes vezetők nélkülük, helyettük gondoltak ki. Kevésbé sikerült még a termelési tanácskozásokat a verseny értékelésének fórumává tenni. Kevés az olyan üzem, ahol a nyilvánosság előtt a kollektíva véleménye alapján választanák ki a „kiváló dolgozó" kitüntetésre, vagy a

„szocialista brigád" címre érdemes egyéneket, kollektívákat. E tekintetben a szakszervezetek még sokat tehetnek a termelési tanácskozások színvonalának emeléséért.

Bármily eredményesek is a termelési tanácskozások, bármennyire felkeltik is a dolgozók érdeklődését a termelési problémák iránt, s bármennyire növelik a munkások súlyát a műhelyek, termelési egységek vezetésében, éppen mert kisebb egységekre korlátozottak, nem elégíthetik ki azt az igényt, hogy bevonják a munkásokat az egész üzem vezetésébe. Ezt a célt szolgálják az üzemi tanácsok, amelyek az üzem valamennyi dolgozója képviseletében vesznek részt a termelés irányításában és ellenőrzésében.

Az üzemi tanácsok alkalmasnak bizonyultak arra, hogy tudatosítsák a munkásokban azt az érzést, hogy ők az üzem gazdái és felelősek az üzem munkájáért. Hatáskörük messzemenő jogokat biztosít a munkásokat közvetlenül érintő szociális juttatások elosztásában, s meg kell mondani, hogy általában igazságosan, közmegelégedésre döntenek olyan évekig húzódó problémákban is, mint pl. a munkaruha ellátás. Joguk van a vezetés, a gazdálkodás különböző részletmunkáinak, a törvények, rendeletek végrehajtásának ellenőrzésére, szavukat hallathatják és intézkedéseket indítványozhatnak a dolgozókat foglalkoztató bármely kérdésben.

Számos példa van rá, hogy e jogok és kötelességek teljesítése közben hogyan fejlődtek, nevelődtek az üzemi tanácsok tagjai. Előfordul, hogy egy-egy üzemrész küldötte kezdetben még nem látott túl saját kis csoportja érdekein, s az üzemi tanács ülésein tanulja meg átfogóan, az egész üzemi kollektíva szempontjából megítélni a dolgokat. Sokan az üzemi tanács útján győződtek meg hogy elosztani csak azt lehet, amit megtermeltek, hogy az életszínvonal emelésének alapja a termelés, a termelékenység növelése. A mélyebb betekintés az üzem gazdálkodásába a társadalmi vagyon iránti fokozott gondra, takarékosságra nevel. Nőtt, gyarapodott a munkások tudása, hozzáértése, felelősségérzete.

Így van ez azokban az üzemekben, ahol felismerték az üzemi tanács jelentőségét és igénylik a vezetésben való tényleges részvételét. Ez azonban még nem általános gyakorlat. Egyes helyeken formális szerepre kárhoztatják az üzemi tanácsokat. Hónapokig nem hívják össze az üléseket, s ha mégis megteszik, kész tények elé állítják a tanács tagjait. Sokszor maga a tájékoztatás is formális, nem ismertetik alaposan a problémákat, a gondokat, a nehézségeket, arra hivatkozva, hogy ezek megértése olyan szakértelmet és felkészültséget igényel, amellyel az üzemi tanács tagjai nem rendelkeznek.

Az ilyesfajta jelenségeknek az az alapja, hogy a gazdasági vezetők egy része az üzemi tanácsok létében az egyszemélyi felelősség korlátozását, jogainak csorbítását látja. Sok szakszervezeti bizottság maga sem mentes ettől a szemlélettől, s akad köztük olyan is, amelyik a maga hatáskörét, munkáját is félti az üzemi tanácstól, ezért belenyugszik abba, hogy azt egyes gazdasági vezetők formális szerepre kárhoztatják.

Nyilvánvaló, hogy az üzemi tanáccsal kapcsolatos aggályok indokolatlanok. Az üzemi tanács nem csorbítja a személyes felelős-

séget, ellenkezőleg, teljesebbé teszi: a munkáskollektíva hivatott képviselőinek tapasztalata, a közvélemény erejével támasztja alá mind a gazdasági, mind a szakszervezeti vezetést.

Az eddigiekben főleg azokról a szakszervezeti eszközökről, módszerekről volt szó, amelyek közvetlenül nevelik az embereket az egyéni és társadalmi érdek összhangjának felismerésére. E nevelés eszköze elsősorban a meggyőzés, s hatása lemérhető a dolgozók túlnyomó többségének öntudatán. Éppen ez teszi lehetővé, hogy szükség esetén, a többségre támaszkodva a kényszer eszközeit is lehessen alkalmazni azokkal szemben, akiknél az előbbiekben említett módszerek nem értek el hatást.

Vannak, akik úgy vélik, hogy a kényszer nem fér össze a szakszervezeti munkával, az emberről való gondoskodással, a szakszervezetek érdekvédelmi szerepével. Akik így gondolkodnak, megfeledkeznek róla, hogy a szakszervezet hivatása mindenekelőtt a proletáriátus osztályérdekeinek, a dolgozó nép érdekeinek védelme és azok, akik nem tartják be a szocialista törvényeket, akik megkárosítják a szocialista tulajdont, a lógósok, a fegyelmezetlen munkások a proletariátus osztályérdekeivel, a nép érdekeivel kerülnek szembe. A szakszervezetnek tehát a közösség védelmében akkor is fel kell lépnie, ha a közösség ellen vétők történetesen tagjai a szakszervezetnek és személyes érdekeik védelmét várják tőle. S nyugodtan mondhatjuk, hogy csak vélt egyéni érdekeikről van szó, mert a közösség megkárosításával végső soron önmaguknak is ártanak.

A kényszerítő módszerek — és itt elsősorban a társadalmi bíróságokról van szó — a legtöbb esetben elérik azt a nevelő hatást, amelyre a meggyőzés nem volt képes. A társadalmi bíróság elé állított dolgozók között például a legritkább esetben akad visszaeső. E módszer hatása elsősorban abban van, hogy az egyén eltévelyedéseit a kollektíva kéri számon, s miközben ráébresztik őt a közösséggel szemben elkövetett hibára, egyben az egész kollektíva felelősségtudata is erősödik.

Vannak, akik idegenkednek a társadalmi bíróságtól, attól, hogy — mint mondják — kipellengérezzenek valakit. Hamis érvelés ez, aminek semmi köze sincs a humanitáshoz, a szolidaritáshoz. A társadalmi bíróság egész tevékenysége éppen azt a célt szolgálja, hogy mind a kollektíva, mind a bíróság elé állított egyén érdekében mutassa meg egy-egy vétség káros hatását és helyes magatartásra, munkára nevelje az embereket. Az igazi szolidaritás azt kívánja, hogy a kollektíva idejében és hatékonyan lépjen közbe, amikor még meg lehet előzni a hibák súlyosbodását, elharapózását.

A fentiekben említett néhány nevelési módszer és eszköz még korántsem meríti ki a szakszervezeti munka nevelési funkcióját.

Fontos része a szocialista munkaerkölcs elterjesztésére irányuló nevelő munkának az emberek látókörének tágítása, szakmai és általános műveltségének növelése is. A dolgozók érdeklődése a világpolitika eseményei, az irodalom, a művészet, a színvonalas szórakozások iránt az elmúlt évek során nagymértékben megnőtt, s a szakszervezetek rendelkeznek azokkal az eszközökkel,

amelyekkel ezt az érdeklődést kielégíthetik. Az ismeretterjesztés változatos formái, a munkásakadémiák, az üzemi általános iskolák, az üzemi könyvtárak, mozik hálózata, a közös színház, múzeumlátogatás szervezése mind ezt a célt szolgálja. A szocialista brigádmozgalom gyors fejlődése még nagyobb követelményeket állít e tekintetben is a szakszervezetek elé, s körültekintőbb felkészülést, messzebb tekintő szervezést igényel tőlük. A munkások, akik szocialista fejlődésük érdekében vállalják a tanulás, a művelődés fáradságát, megérdemlik és joggal várják el a szakszervezettől, hogy biztosítsa ehhez a feltételeket.

Végül arról is beszélni kell, hogy a szocialista munkaerkölcs kialakításának egyik legalkalmasabb eszköze a szakszervezeti életben való részvétel, a szakszervezeti tagsággal járó jogok és kötelességek gyakorlása, az az öntevékeny társadalmi munka, amelyet százezrek fáradhatatlanul végeznek dolgozó társaik, a közösség érdekében. Ma még csak a tagdíjat szedik be holnap már meglátogatják beteg dolgozótársukat, elbírálnak segélykérelmeket, az egyeztető bizottság tagjaként állást foglalnak munkaügyi vitákban, szervezik a munkaversenyt, döntenek az üdülési beutalók elosztásáról stb. S ahogy mind bonyolultabb és bonyolultabb feladatokat oldanak meg, úgy fejlődnek maguk is öntudatban, hozzáértésben és adják át másoknak tudásukat.

A magyar szakszervezetek mintegy háromszázezer önkéntes társadalmi munkást foglalkoztatnak. Ez a szám még nagyobb lehetne, ha szélesebb nyilvánosságot biztosítanánk a különböző területen dolgozó aktivisták munkájának. A szakszervezeti élet különböző fórumain, az üzemi sajtóban, az agitáció változatos eszközeivel el lehet és el kell érni, hogy a szakszervezet egész tevékenysége feltáruljon a dolgozók előtt. Így még többen kapcsolódnak majd be a szakszervezeti munkába, s közelebb érünk ahhoz a célhoz, amelyet Lenin állított a szakszervezet elé, hogy minden tagja végezzen valamilyen munkát a társadalom érdekében.

Sőtér Edit

NEMZETKÖZI SZEMLE

A szovjet mezőgazdaság fejlesztésének távlatai

A dolgozók anyagi jólétének állandó fokozása, a szocializmus, majd a kommunizmus anyagi, technikai bázisának megteremtésére való törekvés vezérfonala volt a szocialista társadalom több mint 40 éves történelmének. A szocialista társadalmi rendszer minden vonatkozásban azzal bizonyítja be fölényét a kapitalizmussal szemben, hogy gazdasági téren is, vagyis a termelés egy főre jutó mennyiségét illetően is túlszárnyalja a vezető kapitalista országokat.

Ennek gyakorlati megoldására mindaddig nem kerülhetett sor, amíg a hatalmas általános gazdasági fejlődésen belül nem számolták fel az egyes termelési ágak viszonylagos lemaradását, nem szüntették meg az aránytalanságokat. E hiányosságok kiküszöbölését tűzte ki célul a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának kiemelkedő fontosságú, 1953 szeptemberi plénuma, amely feltárta a mezőgazdasági termelésben és irányításban elkövetett súlyos hibákat és megmutatta kijavításuk útját.

Az 1953. évi plénum határozatai reális alapot teremtettek e történelmi feladat megoldásához. Az SZKP 1959. évi XXI. kongresszusa a 7 éves terv egyik célkitűzésévé tette az amerikai mezőgazdaság utolérését és, egyes területeken, túlszárnyalását. Azóta az SZKP KB-a rendszeresen megvizsgálta az elért eredményeket és megmutatta a még fokozottabb ütemű fejlődés lehetőségeit. Így került sor 1961-ben a mezőgazdaság fejlesztésével foglalkozó januári plénumra.

A plénumon elhangzott előadások és hozzászólások arról tanúskodnak, hogy az utóbbi években hatalmas fejlődés ment végbe a népgazdaság minden területén, így a mezőgazdaságban is. Hogy e fejlődésről világos képet alkothassunk, vizsgáljuk meg a mostani adatokat és hasonlítsuk össze az 1953. évi mutatószámokkal:

A FŐBB MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK TERMELÉSE

	1953	1960	1960-ban 1953-hoz viszonyítva: (1953 = 100)
Szemestermények (millió tonna)	81,5	132,4	161
Cukorrépa „ „	23,2	56,9	246
Cukor „ „	3,4	6,4	185
Napraforgómag „ „	2,6	3,8	146
Hús (vágósúly) „ „	5,8	8,7	150
Tej „ „	36,5	61,5	169
Vaj (ezer tonna)	497,0	848,6	171

Az adatok jól mutatják, hogy az elmúlt hét év folyamán olyan ütemű fejlődés ment végbe, amilyen ez ideig nem volt tapasztalható a mezőgazdaság fejlődésében.

A plénum elismeréssel nyugtázta az eredményeket, de fő feladatának mégis a mezőgazdasági fejlődés bírálatát tartotta. Mi tette ezt szükségessé?

Először is látnunk kell, hogy a jelenlegi bírálat más helyzetben hangzott el, mint az 1953. évi.

A jelenlegi fogyatékosságok bírálata olyan időre esik, amikor rohamosan fejlődik a szocialista gazdaság, nagy eredményeket érnek el a népgazdaság minden területén.

Ahogy lehetetlen a kommunizmus felépítése az ország teljes villamosítása és fejlett nehézipar nélkül, nem valósítható meg magas színvonalú mezőgazdasági termelés nélkül sem. Fontos feladat tehát, hogy a mezőgazdasági termelés állandóan a kereslet előtt járjon — hangsúlyozta előadói beszédében Hruscsov elvtárs.

Az elmúlt öt év alatt az ipari lakosság több mint 17 millióval növekedett. Ez alatt az öt év alatt évenként 24,2 milliárd új rubellel növekedett a dolgozók jövedelme, ami természetesen fokozta a mezőgazdasági termékek iránti keresletet. Csupán 1960-ban: hús és húskészítményekből 13 százalékkal; tej, vaj és tejtermékekből 8 százalékkal; cukorból 13 százalékkal, zöldségfélékből 8 százalékkal volt több a fogyasztás, mint 1959-ben. A szükségletek azonban továbbra is nagymértékben növekednek és biztosítani kell ezek állandó kielégítését.

A Szovjetunió célul tűzte ki, hogy a 7 éves terv végére utoléri és túlszárnyalja az Egyesült Államokat a főbb mezőgazdasági termékek egy főre eső termelése tekintetében. Jóllehet, különösen az utóbbi két évben a mezőgazdasági termelés jelentősen emelkedett, a növekedés mégsem kielégítő, mert nem fejlődött a terv teljesítéséhez megkívánt. a korábbi évekénél is gyorsabb ütemben, s mert nem fedezi teljesen a nép megnövekedett szükségleteit. Még nagyobb a különbség a túlteljesítést ígérő vállalások és az elért, sokszor még a tervet sem teljesítő eredmények között. Ezért a plénumon komoly bírálat

érte azokat, akik felelőtlenül, megalapozatlan vállalásokat tesznek.

Egyes termékek termelése jelentősen elmarad a hétéves terv feladatai mögött. Néhány köztársaságban például erősen csökkent a gabona-vetésterület, és nemcsak, hogy kevesebbet adnak el az államnak, hanem még saját szükségleteiket is egyre nagyobb mértékben a központi alapból fedezik. Nem eléggé használják ki a kukoricatermelés növelésének tartalékait, amellyel pedig lényegesen növelni lehetne a szemestermékek mennyiségét. Sok helyen még mindig elég alacsonyak a terméságlagok, viszont az élenjáró dolgozók például kukoricából hektáronként 100—150 q terméságlagokat érnek el. Minden lehetőség megvan arra, hogy országszerte elérjék az 50 q-ás terméságlagot.

Komoly lemaradások tapasztalhatók a hüvelyesek és a burgonyatermelés területén is. Ennek okai abban keresendők, hogy csökkent a hüvelyesek vetésterülete, a burgonyánál pedig még mindig alacsonyak a terméságlagok.

Hruscsov elvtárs beszédében felhívta a figyelmet az állattenyésztés lemaradására. Rámutatott arra, hogy a hétéves terv folyamán évenként, körülbelül 1,5 millió tonnával kellett volna növelni a hústermelést, ennél azonban mind a két évben jóval kevesebb volt a növekedés. Ennek okát természetesen nem az éghajlati viszonyokban kell keresni, hanem abban, hogy meggyengült a szervezőmunka, csökkent a figyelem az állattenyésztés iránt. A következő öt évben évenként legalább 3 millió darabbal kell növelni a tehénállományt, hogy 1965-re elérjék az 50 milliót.

Több köztársaságban nem eléggé használják ki a lehetőségeket, sőt előfordult, hogy több millió juh elpusztult, tehát még a meglevő állományra sem fordítottak megfelelő gondot, nem gondoskodtak elegendő mennyiségű takarmányról.

Az állatállomány továbbfejlesztésének elengedhetetlen feltétele a takarmánybázis megteremtése. Ennek érdekében szükséges az olyan takarmányok nagyobb mértékű termelése, mint a kukorica és a cukorrépa, amelyek területegységenként a legnagyobb mennyiségű takarmányegységet adják.

*

Az SZKP KB-nak januári plénuma megállapította, hogy a mezőgazdasági termelés minden egyes ágában kimeríthetetlen tartalekok rejlenek. Ilyen tartalék a hatalmas *szűzföld*-terulet. A szovjet állam a szűzföldek művelésbevonására 1953—60 között 44 milliárd rubelt fektetett be és ezzel a költséggel 41 millió hektár földet szántottak fel. Ennek eredményeként csupán az árugabonatermelés megnövekedéséből több, mint 76 milliárd rubel bruttó jövedelmet, vagyis 32 milliárd rubel tiszta jövedelmet kapott az állam. Továbbá még mintegy 35 milliárd rubel értékben növekedett a szovhozok és egyéb szervek termelési alapja.

A szűzföldeken termelt gabona teszi ki az országban begyűjtött gabonamennyiség 40 százalékát, tehat a szűzföldek az ország gabonaellátásának egyik alapvető forrásává váltak.

Az eddig elért eredmények

azonban még távolról sem merítették ki a szűzföldek lehetőségeit. A további fejlődés alapvető követelményét e területen lényegében abban lehetne meghatározni — állapította meg Hruscsov elvtárs —, „hogy biztosítsuk a megfelelő munkaerőt és kidolgozzuk az egyes vidékeken alkalmazandó gazdálkodási rendszereket".

A munkaerőellátás kérdésében az a legfontosabb, hogy a szovhozokat megfelelő vezetőkkel és szakemberekkel erősítsék meg. Szükség van arra, hogy a szűzföldeken állandó, helyi káderek legyenek. Emellett természetesen fontos az is, hogy ésszerűen használják fel az idénymunkásokat. Előnyös az olyan megoldás is, hogy e területeken idényüzemeket hoznak létre, amelyeket aratás idején leállítanak és a munkásokat kiküldik a szovhozokba és kolhozokba.

A munkaerő jobb kihasználásának egyik módja a betakarítás alkalmával jelentkező munkacsúcsok csökkentése. Ugyanis itt a búza a legfontosabb növény és így az aratási munkák lényegében ugyanarra az időre esnek. Ezért helyesebb lenne — mint egyes szovhozok javasolják is — a terület egy részén árpát, vagy a vidék jellegzetességének megfelelő különböző búzafajtákat termelni.

A hiányosságok felszámolása érdekében foglalkozni kell azzal, hogy a kolhozok megfelelően kihasználják-e adottságaikat. Meg kell szüntetni a gazdaság sablonos vezetését, hiszen elképzelhetetlen, hogy a szűzföldek egész területén egy és ugyanazon gazdálkodási rendszer feleljen meg. Különbözőek az adottságok, tehát különféle módszereket is kellene alkalmazni. Így például az új földek jelentős részén jól fejlődnek a pillangós és a kapás növények. Ezért célszerű lenne a fekete ugarokon ezeket a növényeket termelni, „ezzel egyrészt javítani lehet a talajok termőképességét, másrészt pótlólag nagy mennyiségű terméket nyerhetünk" — hangsúlyozta Hruscsov elvtárs.

A fejlődés nagyobb ütemű fokozása megköveteli, hogy *a betervezettnél nagyobb mérvű beruházásokat eszközöljenek a mezőgazdaságba.* Erre minden lehetőség megvan, mert az elmúlt két esztendő alatt elegendő mennyiségű eszköz halmozódott fel abból, hogy az ipar tervén felül 11,3 milliárd új rubel értékű terméket adott.

Az általános fejlődés meggyorsításához nemcsak az szükséges, hogy az ipar 85—90 millió tonna acélt termeljen, hanem az is, hogy a népgazdaság minden egyes termelési ága biztosítsa a szükséges termékek előállítását. Természetesen ez nem változtatja meg a nehézipar elsődleges fejlesztésének elvét, de helyes arányokat valósít meg a termelés egésze és az egyes népgazdasági ágak között.

A pótlólagos mezőgazdasági beruházásokra szükség van továbbá azért, hogy létrehozzák azokat a feltételeket, amelyek a mezőgazdasági termelést az időjárás viszontagságaitól függetlenítik, hogy minden körülmények között biztosíthassa a szükséges termékmennyiséget. Hogyan lehet ezt megvalósítani? Talajjavítás és öntözés útján.

Hruscsov elvtárs előadásában hangsúlyozta, hogy a talajjavítás és öntözés problémái közül most az *öntözés kiterjesztése a*

legfontosabb. Ugyanis az öntözés segítségével lehetővé válik: „hogy művelés alá vonjuk Dél gazdag földjeit, ahol sok a napsütés, de kevés a csapadék". A több millió hektárt kitevő hatalmas terület öntözési rendszerének a kiépítése természetesen hosszabb időt vesz igénybe, de már most hozzá kell fogni e széleskörű program kidolgozásához és gyakorlati megvalósításához.

Új földterület művelés alá vételével hatalmas területek válnak termőképessé, melyek pótlólag nagy mennyiségű szemesterményt biztosítanak az országnak. Csupán az öntözött földekről betakarított termékekből bármilyen időjárás mellett biztosítani lehet az ország szükségletének kb. 30—40 százalékát. E területeken rizs, gyapot stb. termeszthető, amelyeknek melléktermékei kitűnő takarmányul szolgálnak az állattenyésztés számára, tehát elősegítik ez utóbbi fejlődését is.

Amellett, hogy több területen — Dél-Ukrajna, Krim-félsziget stb. — az öntözésre igen kedvezőek a feltételek, mégis számos helyen hidrotechnikai létesítményt kell felépíteni az öntözési probléma megoldására. Célszerű az öntözést összekapcsolni vízierőművek létesítésével. E munkák során lehetővé válik, hogy megváltoztassák az északi folyók — Pecsora és Vicsegda — irányát és ezek vizét a Volgába irányítsák. Így megnövekedik a vízierőművek teljesítőképessége, emelkedik a Volgával kapcsolatos öntözőrendszerek vízbősége és ezzel a hajózás feltételei is javulnak.

Az öntözési program megvalósításával párhuzamosan tovább folynak a talajjavítási munkálatok is, mindenekelőtt ott, ahol azok nem igényelnek nagy ráfordításokat.

Az elmondottakon kívül természetesen szükséges, hogy növeljék a műtrágya és a növényvédőszerek, valamint a traktorok és egyéb mezőgazdasági gépek gyártását, amelyek a terméshozamok növelésének és az önköltség csökkentésének alapját képezik.

*

A januári plénumon, különösen Hruscsov elvtárs beszédében, sok szó esett arról, hogy a megváltozott körülmények között szükségszerűen *felvetődik a mezőgazdasági irányítás átszervezése és a tudomány szerepének fokozása az irányításban és a termelésben.*

A Mezőgazdasági Minisztérium korábban a mezőgazdaság fejlesztési terveinek kidolgozásával, a kolhozok gépekkel és egyéb anyagokkal való ellátásával foglalkozott. Ezeket a funkciókat azonban néhány évvel ezelőtt átvette a Szovjetunió Állami Tervbizottsága. Így a körülmények megváltoztak, de a minisztérium szerkezete maradt a régi, ezért sürgősen át kell szervezni a kialakult körülményeknek megfelelően.

Ma már a szocialista mezőgazdasági üzemek munkáját csak tudományos alapon lehet megszervezni. Viszont ennek nemcsak a szükségessége áll fenn, hanem minden lehetőség is megvan arra, hogy a Szovjetunióban széleskörűen alkalmazzák a tudomány eredményeit és az élenjáró tapasztalatokat. Tudományos alapokra kell helyezni a vezetést is, hiszen ez történik minden termelési ágban. A Mezőgazdasági Minisztérium feladata az

legyen, hogy irányítsa a tudományos intézmények munkáját, a tudomány továbbfejlesztését és segítse az élenjáró tapasztalatok széleskörű bevezetését, hogy minden kolhoz és szovhoz mielőbb elérje az élenjáró gazdaságok termelési szintjét.

Az élenjáró kolhoztagok sokszorosan túlteljesítik a jelenlegi termésátlagokat. A feladat az, hogy e tapasztalatokat a széles tömegek felhasználják. Ez annál is inkább szükséges, mert az élenjáró tapasztalat nem más, mint a tudomány eredményeinek konkrét gyakorlati megvalósulása.

A minisztérium feladatai közé kell tartoznia: a nemesítő munka megszervezésének; az állatfajták körzetesítésének; a tenyésztésnek; az állategészségügyi szolgálatnak; a mezőgazdasági szakirodalom kiadásának; a tudományos-technikai és egyéb népszerű filmek előállításának és terjesztésének.

A minisztériumnak ismernie kell valamennyi hozzátartozó tudományos intézet munkáját, és azt úgy kell irányítani, hogy azokat a feladatokat oldják meg, amelyek segítséget nyújtanak a termelés fokozásában. Meg kell szüntetni viszont az olyan meddő kutatásokat, amelyek nem szolgálják a gyakorlatot.

A megváltozott körülmények másik követelménye, hogy *új alapokra helyezzék a kolhozok és szovhozok technikai és anyagi ellátását is.* Célszerűnek látszik az az elképzelés — amelynek megvalósításán már dolgoznak is —, hogy az Állami Tervbizottság mellett létrehozzanak egy önálló elszámoláson alapuló összszövetségi egyesülést, amely gépekkel és anyagokkal látná el a kolhozokat és a szovhozokat. Ez az egyesülés közvetítő lenne az ipar és a kolhozok és a szovhozok között. A köztársaságokban és a területeken is ki kell építeni ezen egyesülés helyi szerveit, amelyekben helyet kapnak a kolhozok és a szovhozok képviselői is. Ezután majd az ő igényléseik alapján kell összeállítani a gépek, a mezőgazdasági felszerelések, a műtrágya stb. megrendelését. Az iparnak csak azokat a mezőgazdasági gépeket és felszereléseket kell gyártania, amelyeket a kolhozok és a szovhozok megrendelnek. Így nem fordulhat majd elő, hogy olyan gépeket küldenek az üzemeknek, amelyek számukra feleslegesek, vagy amelyekhez nincs meg a megfelelő számú munkagép.

Az említett ellátási rendszernek biztosítani kell azt is, hogy az új technika időben hatoljon be a mezőgazdasági termelésbe. E problémát úgy lehet megoldani, hogy egyrészt „fokozottabb méretekben rátérnek az univerzál gépek gyártására, másrészt növelik az eszközhordozók gyártását, hogy a különböző motorokat több munkafeleségnél lehessen használni", s így huzamosabb ideig működjenek a termelésben. Így azonos munkák elvégzéséhez kevesebb gép szükséges, előbb átviszik értéküket a termékre, következésképp rövidebb időn belül lehet vásárolni az eddiginél fejlettebb termelőeszközt.

Megoldásra vár még *a mezőgazdasági termékek állami felvásárlásának megjavítása, átszervezése is.* Ez annál inkább fontos, mert a jelenleg érvényben levő felvásárlási rendszernek komoly hiányosságai vannak. Hruscsov elvtárs véleménye szerint

helyes lenne: „állami begyűjtési bizottságot szervezni a szemestermények, az ipari növények, a hús- és más állati termékek begyűjtésének és felvásárlásának irányítására". Ezzel párhuzamosan kidolgozzák a szovhozokkal és kolhozokkal kötendő termelési szerződések rendszerét is, amely lehetőséget ad a felvásárlás teljes ellenőrzésére.

Viszont nem elegendő pusztán megállapítani, hogy adott időpontig mennyit vásároltak fel, hanem meg kell vizsgálni azt is, hogy eladásra mit és mennyit tud termelni a gazdaság a következő időszakban. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a felvásárló szervek beavatkozzanak a kolhozok és szovhozok ügyeibe, de megismerkedve az üzemekkel, hiányosságok esetén hívják fel azokra az illetékes szervek figyelmét, hogy azok időben megtehessék a megfelelő intézkedéseket.

Szigorúan meg kell határozni a begyűjtési helyeket minden egyes gazdaság számára, sőt az is célszerű lenne, ha a nagyobb kolhozoktól és szovhozoktól közvetlenül a begyűjtő szervek, vagy a feldolgozó üzemek vennék át a termékeket. Ez jelentősen megnövelné a vásárló szervek felelősségét és így kiküszöbölnék a meglevő hiányosságokat.

A felvásárlás rendszerének átszervezésével egyidőben szabályozni kell az átvevőhelyek tevékenységét is. Megengedhetetlen, hogy az átvevőhelyeken hamis méresekkel becsapják a kolhozokat és a szovhozokat. Tűrhetetlen állapot, hogy pl. a gabonabegyűjtés idején a nedvességmérők elromlanak, vagy a tejbegyűjtő helyeken a zsírtartalommérők általában használhatatlanok és így csak „szemmérték" után határozzák meg a gabona víz, vagy a tej zsírtartalmát.

*

A januári plénumon sokat foglalkoztak a vezetés hiányosságainak megszüntetésével, a vállalások teljesítésével és a kommunista embertípus kialakításával, a tömegeknek a kommunizmus szellemében való nevelésével. Hruscsov elvtárs is különös figyelmet fordított ezekre a kérdésekre.

A kommunizmus felépítése hatalmas feladatok megoldása elé állítja az egész társadalmat. Már eddig is szinte általános elvvé vált kommunista hagyomány, hogy: „ha vállalást tettél, teljesítsd". A dolgozók ehhez is tartják magukat és igyekeznek teljesíteni vállalt kötelezettségeiket. E munkában az élenjáró dolgozók ezrei tűntek ki, megmutatva kiváló képességeiket és az ügy iránti odaadásukat. Ennek érdekében munkájukat ésszerűen szervezik meg és ha a kitűzött feladatokat teljesítették, módszereik tökéletesítésén és még nagyobb eredmények elérésén gondolkodnak.

Sajnos azonban — hangsúlyozta Hruscsov elvtárs — még mindig előfordul, hogy egyes vezetők olyan vállalásokat tesznek, amelyeket nem eléggé alapoznak meg, nem támasztanak alá a szükséges szervező, politikai és egyéb tevékenységgel. Az ilyen vállalások már eleve arra vannak kárhoztatva, hogy nem teljesítik őket.

A plénum élesen elítélt minden felelőtlenséget és szószátyárkodást. Mélységesen elítélte azt a megengedhetetlen gyakorlatot, hogy például egyes helyeken meghamisították az adatokat olyképpen, hogy a terv teljesítéséhez

más gazdaságoktól vásárolták fel a terményeket, vagy az állatokat és ezt is a saját gazdaságuk eredményeként tüntették fel. A gazdálkodást tudományos alapokra és nem kupeckedésre kell építeni. Olyan személyeket kell a vezetéssel megbízni, akik arra megfelelőek, s élvezik a tömegek bizalmát és megbecsülését.

Hruscsov elvtárs élesen bírálta az említett hiányosságokat és felhívta a figyelmet az egyik legalapvetőbb feladatra, arra: „hogy megszervezzük az embereket, hogy állandó és alapos nevelőmunkát folytathassunk a tömegek között, a munkához való kommunista viszony szellemében, a szocialista együttélésre vonatkozó szabályok tiszteletben tartásának szellemében neveljék az embereket."

Az SZKP Központi Bizottságának januári plénumát a kommunista bíralat szelleme hatotta át. A plénum ismét megmutatta a kommunisták erejét és bátorságát a hibák feltárásában. Már magán a plénumon felszámoltak számos, a 7 éves terv teljesítését gátló hibát, míg az a hatás, amelyet a plénum munkája és határozatai kiváltottak a szovjet dolgozók körében a vezetés és a tömegek egységének bizonyítéka. Ez pedig a plénumon elfogadott határozatok maradéktalan megvalósításának záloga.

Nagy János

E SZÁM SZERZŐI:

ÓVÁRI MIKLÓS: az MSZMP K. B. Agit.-prop. osztályának alosztályvezetője, **KÁLMÁN ENDRE:** a Társadalmi Szemle szerkesztője, **TAMÁSSY ISTVÁN:** az F. M. Szakoktatási és Kísérletügyi Foigazgatóságának vezetője, **HALÁSZ PÁL:** egyetemi tanár, **Dr. CSÁGOLY FERENC:** közgazdász, az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt főosztályvezetője, **SŐTÉR EDIT:** újságíró, **NAGY JÁNOS:** az F. M. Mezőgazdasági Szervezési Intézetének tudományos munkatársa, **MÁTÉ GYÖRGY:** újságíró

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Fehér Lajos, Friss István, Háy László, Kállai Gyula (főszerkesztő), Kiss Károly, Komját Irén (felelős szerkesztő), Molnár Erik, Nemes Dezső, Németh Károly, Orbán László, Szigeti József, Szirmai István.

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Magyarság — emberség

Bölöni György válogatott cikkeiről és tanulmányairól

A Bölönit követő generáció is úgy volt valahogy ővele, mint a legenda szerint álruhában járó Mátyással a kortársai. Csak akkor ismerték fel, milyen nagy egyéniség és tanító járt közöttük, amikor már elment. Még akik közelebbről ismerték is felszabadulás utáni tevékenységét a sajtóban, a diplomáciai testületben, az Irodalmi Alapnál, irodalompolitikánkban, meglepődnek „Magyarság-emberség" címmel összegyűjtött cikkein és tanulmányain, mennyivel több volt ő, mint amennyit mi életének utolsó tizenöt évében felismertünk benne.

Igaz, működésének nagyobbik részét az itthon élt fiatalabb közönség nem is nagyon ismerhette. A magyar történelem tragikusan darabolta föl a századforduló után alkotni kezdők életművét. A kilencszázas évek elejének szellemi mozgalmait, Ady irodalmi csoportját, Szabó Ervin körét, a galileistákat, a szociáldemokrata baloldal haladó értelmiségi részét, szétzilálta az első világháború. Aztán jött az 1918-as polgári-demokratikus, az 1919-es proletárforradalom, a maga ugyancsak szűkre szabott időbeli korlátaival. Az ellenforradalom óriási erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy ami 1919-ben és annak előzményeképpen a haladásért nálunk történt, az új évjáratok már ne ismerhessék. A legértékesebb alkotók meghaltak a nagy földrengések során, elhallgattak, vagy — mint Bölöni — számkivetésbe kényszerültek. Ez utóbbiak művei természetesen azután külföldön láttak napvilágot. Itthon csak egy szűk kör kísérte figyelemmel ezt az emigrációs haladó szellemű életet. Mikor aztán ez a generáció hazajött, tisztelet fogadta az itthoniak részéről, de nem újjongás. Ez az érzés sem valami mélyen megalapozott tisztelet volt, mert nem a műveknek, inkább a sokat szenvedett és harcolt egyéneknek szólt. Nemcsak Bölöni, de kor- és harcostársainak egész tömege járt így, többé-kevésbé ismeretlenül tértek ők haza.

Akárcsak az ő írásait, a politikusok közül, Alpári Gyula, Kun Béla, Landler Jenő, Szamuely Tibor, az írók közül Gábor Andor, Karikás Frigyes, Zalka Máté, Komját Aladár, Kiss Lajos, Li-

geti Károly, és számos kortársuk művét, csak az utóbbi években ismerhette meg, — és még mindig csak töredékesen — szélesebb magyar közönség és könyvkiadásunknak még sok adóssága is van más kiváló volt emigráns alkotók megismertetésében.

Igaz, jobb későn, mint soha. A „Magyarság-emberség"-et forgatva, elszomorodva állapítja meg az ember, milyen kár, hogy Bölöni csak ilyen későn, életalkonyán tudott a széles magyar nyilvánossághoz szólni. Művei jórészt publicisztikai alkotások. Céljuk tehát nem időtlen, elsősorban a maguk korának szólnak. Akik az 1957-ben és azután írott kultúrpolitikai cikkeire emlékeznek, tudják, hogy írásai akkor is azonnali széles közvéleményformáló képességgel rendelkeztek. Mennyit adhatott volna magából valamennyiünknek ez a nagyszerű tanító, publicista és kritikus, ha mindig ilyen nagy nyilvánosság előtt fejthette volna ki véleményét!

Akik személyesen ismerték — nagyszámú barátai, és kisszámú, különösen az ellenforradalmak aktív résztvevői közül kikerülő ellenségei — sokszor megcsodálták mélyen gyökerező, természetes, magától értetődő szerénységét. Ez a tulajdonsága uralta irodalmi munkásságát is. Két főműve Táncsicsról és Adyról szól. De a „Magyarság-emberség"-ben közölt kisebb-nagyobb írások is szinte kivétel nélkül kortárs-írók, művészek munkásságát méltatják. Bölöni elsősorban őrajtuk és nem önmagán keresztül mutatja az életet és mondja el, ami a szívén fekszik. Nem gyávaságból, vagy megalkuvásból tette ezt. Ezek az egyébként elterjedt tulajdonságok fényévnyi távolságokra voltak tőle. Egyszerűen nem tudott önmagával foglalkozni és önmagáról beszélni, ezért szól mindig kiváló kortársaival. Mégis, amit róluk mond, abból alakul ki előttünk egy nagy kommunista-humanista embernek, harcosnak a képe.

Az ember, ha elolvassa ezt a testes kötetet és átitatódik képzeletben is azzal a sok szépséggel, amelyhez Bölöni bennünket közelít, érzi, milyen jó volna sok ilyen, minden igazán szépért, jóért és haladóért lelkesedni tudó ember a mi világunkban. Hogy tudott ő még öregkorában is verekedni azért, ami tetszett neki, hogy ki tudott állni egy általa jónak tartott, egyébként vitatott irodalmi vagy képzőművészeti mű mellett. Mennyire elfogulatlanul, minden hátsó gondolat nélkül tette ezt. Jó érzés volt, hogy közöttünk élt, hatott, alkotott; mert embersége és magyarsága nem tűnhetett el nyomtalanul távozása után sem. Biztos pont volt a felszabadulás utáni másfél évtizedben is Bölöni, akinek ítéletén, véleményén mindig gondolkozni kellett, még annak is, aki esetleg másképpen vélekedett. Ritkán születik ember, aki ennyire félre tudja tenni egyéni elfogultságát, mint ő tette és meg tudja látni egy-egy műben, művészben a valóságos értéket, ami nála egyet jelentett a dogozók, a haza és a haladás érdekében tevékenykedő ember értékeivel. Ritkán akadt még a magyar kultúrtörténetnek olyan alakja, aki egy hallatlanul bonyolult helyzetben talált újra annyira magára, mint ahogy ezt Bölöni tette, és vált ilyen viharban a kultúrális haladás kiváló képviselőjévé.

1956-ban szétesett az Írószövetség, az írók szétszéledtek. Egyesek elveszítették a lábuk alól a talajt, mások szilárd pontot kerestek, ahol megállhatnak és újra munkához kezdhetnek. Bölöni abban látta ekkor küldetését, hogy a maga határozott elvi álláspontjáról — amely azonos volt az MSZMP-évél és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányéval — bevonja a becsületes, a szocializmushoz hűséges írókat az élet újjászervezéséért folyó munkába és segítséget adjon azoknak, akik ingadoznak, vagy passzívak. Sokan igyekeztek őt is megingatni, de soha semmiféle elvi engedményre nem volt hajlandó. Akkor támadták, rágalmazták, de őt ez sem zavarta meg. Nem vitás, hogy az 1956 utáni irodalmi konszolidálásban, az Irodalmi Tanács létrehozásában, az Írószövetség újjászervezésében kiemelkedő szerepe volt Bölöni Györgynek. És ez már történelmi érdem, amely méltán áll az Adyért folytatott küzdelme, az emigrációs haladó magyarság összetartása mellett majd az irodalomtörténet és a magyar történelem lapjain.

Könyvét a Megvető kiadó szerkesztője Erdős László, még Bölöni György közreműködésével osztotta fejezetekre. Ezek közül talán legmegragadóbb az életének nagy élményéhez, Ady barátságához kapcsolódó fejezet. Bölöni nagyon nagyra becsülte az olyan embereket, akiket tehetségesnek tartott. Mint az Irodalmi Alap igazgatója is úgy végezte ezt az egyébként népszerűtlen feladatot, hogy mindenkinek el kellett ismernie, elsősorban a tehetséges, a néphez hűséges íróknak juttatja az Alap rendelkezésére álló összegeket és más anyagi segítséget. Hogy is ne ragadta volna meg fiatal korában egy olyan egyedülálló tehetségű költő közelsége, mint amilyen Ady Endrée volt.

Adyról mondott és írott műveiből csak igen kis részt mutat be ez a gyűjtemény. Annyi azonban ebből világosan látszik, hogy az Ady művészetéért folytatott harc Bölöninél nem elsődlegesen irodalompolitikai tett volt. Lelkesedett a költő Adyért is, de elsősorban az elégedetlen, harcos, forradalmi embert szerette benne. Megragadóan írja le például, hogyan siettek fel 1918 októberének forrongó napjaiban Adyval a Nemzeti Tanácshoz, hogy ott a már haldokló nagy költő kezet szoríthasson a forradalom vezetőivel. „Meg akarta magát mutatni, hogy él, hogy itt van, és a forradalomért van ő, Ady Endre" — írja. Ezt, a szabadságért hadra kelt nép képviselőihez siető Adyt csodálta Bölöni és ennek a költőnek sorait emelte lobogóként magasra élete egész munkássága során, a butaság és elnyomás ellen vívott harcában.

Ady rendkívül lenyűgöző egyéniség volt. Költészete egész generációk szemléletét formálta és repítette soha nem álmodott magasságok felé, de szinte ránehezedett író-kortársaira és kifejezőerejével a maga képére formálta az akkori irodalom zömét. Még az Adytól távol levő, még az ellene tíz körömmel küszködők sem vonhatták ki magukat hatása alól. Különös nyelvezete, szóalkotásai, képei, képletessége nálunk egyet jelentett akkoriban az újjal és az európaival. Mindenki, aki új és emberi akart lenni ebben a korban, valamiféle Ady-köntöst öltött magára és Ady-fegyverekből tüzelt a valóságos és a vélt ellenségre.

Furcsa és érdekes tünemény, hogy Bölöni György stílusára és gondolkodásmódjára aránylag kevéssé hatott a nagy kortárs-barát. Talán tudatos is az, hogy Bölöni lehetőleg kerülte az „Adys" szóképet, mondatfűzéseket. Még az Ady-vita leghevesebb korszakában is, amikor a mester stílusához való hasonulás is tettnek számított, Bölöni, a jóbarát megmaradt a maga látszólag hűvös, dísztelen és tárgyilagos stílusánál. Sokan mások nagy lélegzettel, gyakran mély meggyőződéssel is vallották, hogy Ady nyelvezete az egyetlen út, amelyen haladó irodalmunk azontúl járhat. Bölöni ekkor is harcos, a forradalmár Adyt védte, nem a nyelvújítót. És az idő őt igazolta. A „Csák Máté földjén", a „Proletár fiú verse", a „Vörös jelek a Hadak Útján" programját érintetlenül hagyta az idő, de az „adyzmus" az irodalomban, a publicisztikában irodalomtörténeti jelenséggé vált. És Bölöni stílusát, formakészségét nem bántotta az idő.

Kifejezésének formái irodalmi működésének több mint fél évszázada alatt alig változtak. Szép, közérthető, demokratikus magyar irodalmi nyelv ez, amely azonban nem szürke, de jellegzetesen Bölönié. Nem bizarrságával, hanem halkan, de határozottan közölt véleményével ragad meg.

Bölöni azonban nemcsak önálló kifejezési formájával, de egész életművével bizonyságot tesz, hogy az Ady oldalán vívott küzdelem nála elsősorban a haladás táborában való szilárd megállapodást jelenti. Nemcsak Ady Endréről, de Ady kiemelkedő kor- és harcostársairól, Kaffka Margitról, Török Gyuláról, Balázs Béláról, Révész Béláról is a fegyvertárs szenvedélyével ír. Különösen megragadó kis tanulmány az, amely Révész Béláról szól. Révészt érdemtelenül, ok nélkül hallgatta el a felszabadulás utáni irodalmi közvélemény. Egy évtized múlt el mártírhalála után, amikor Bölöni kezdeményezésére egy kis gyűjteményt válogattak összsze ennek a ragyogó tehetségű szocialista írónak és újságírónak legjobb novelláiból és cikkeiből. Ehhez a gyűjteményhez írt Bölöni előszót, amelyben a maga csendes, tapintatos, udvarias módján tesz szemrehányást, hogy forradalmi irodalmunknak ezt a nagy értékét miért hallgattuk el akkor, amikor eszméi már diadalra jutnak. Kár, hogy figyelmeztető szavát azóta se fogadta meg könyvkiadásunk.

Röviddel halála előtt különösen nagy öröm érte. Petőfi és József Attila művei után Ady költeményeinek első kötetét is lefordították oroszra. Azt hiszem, ha saját műveit éri ez a tisztesség, öröme akkor sem lehetett volna teljesebb. Hiszen életének értelme volt forradalmi, kommunista meggyőződése, a Szovjetunióhoz fűződő mély baráti érzése. Most megérte, hogy az a költő, akiért annyit küzdött, és akinek műveit mindig zászlóként lobogtatta, a Szovjetunió népei számára is hozzáférhetővé vált. Kívánhatott-e magának nagyobb sikert, nagyobb elégtételt a kiállott szenvedésekért, üldöztetésekért, támadásokért? De még ezzel a sok személyes vonatkozású diadalmas érzéssel is a most alkotó, a holnap fellépő magyar írókhoz fordult: „Mindezek az eredmények példák arra, hogy milyen formátumú legyen az a magyar író, aki virágozhat és illatozhat a világirodalom pompás kertjé-

ben. De példa arra is, hogy milyen legyen a most születő, az elérendő magyar irodalom, hogy fejet hajtsanak előtte Tolsztoj, Majakovszkij és Hviezdoslav vagy Eluard és Aragon nemzetének olvasói."

Fiatalkori politikai természetű írásaiban keserű szavakkal ostorozza a magyar dzsentri, az úri származású intelligencia, a polgári rétegek tudatlanságát, műveletlenségét, provincializmusát. 1918-ban még reméli, hogy a magyar polgárság majd nem adminisztrációs eszközökkel küzd az asszimilálódott zsidó polgárság szellemi fölénye ellen, de versenyre kel vele, ki tud többet tenni Magyarországért. Későbbi írásaiban azoban tapasztalatai nyomán mindinkább kiábrándul korábbi osztály-társaiból. A Párizsi Hírlapban 1932-ben írott cikkében mar felemeli intő szavát, mert látja, hogy a polgárság — és nála ez a fogalom széles, a dzsentri és a paraszti polgárt is jelenti — nálunk kutyaszorítóba került, amelyből ezen az úton, amelyen jár, soha nem fog kikerülni. Azonban múlnak az évek és Bölöni a fehér terror, az emigráció, a második világháború, a fasizmus véres próbatételeinek tanulságával ráeszmél, hogy falrahányt borsó náluk az intő szó. Hazatérése után, 1946-ban az új, a népi Magyarország harcos védőjeként emeli fegyverét azokra a demokráciáról jajgató áldemokrata polgárokra, akik valójában egyáltalán nem a szabadságjogokat kevesellik nálunk, hanem egykori előjogaikat áhították vissza. „Éltüntek a fórumról a nemzeti kérdés gonosz emlékei, de megmaradtak a polgári élet csúnya kinövései" — írja ekkor.

Ez a fél évszázadon át végbement lassú fejlődés az 1956-os ellenforradalom után nála újszerű szemléletet tolmácsol. Ova int attól, hogy sémák alapján ítéljünk meg embereket, szívesen fogad minden közeledést, eszmélést a megtévedtek részéről, de az egykori dzsentritől, a nagypolgártól már régen nem vár semmi jót. „Élet és Irodalom" címen összegyűjtött írásai nem a munkásosztállyal szövetséges haladó polgár Bölönit, nemcsak a kommunista párttagot, de a kommunista párt kultúrpolitikájának kiváló előharcosát mutatják be nekünk. Elhullottak mellőle sokan olyanok, akik korábban kitanították, fitymálták. Sokan ebből a szomorú társaságból eldobták, vagy elejtették a zászlót, amelyet Bölöni, épp oly csendesen és nyugodtan, ahogy korábbi harcait vívta, felemelt és magasra tartartott. Az Ady-nemzedéknek ez a tiszta lelkületű, nagy képzettségű harcosa 1958-ban már így ostorozza az ellenforradalom előtt elkövetett kultúrpolitikai hibákat: „Sohasem titkoltuk, hogy — sok minden más mellett — a régi irodalompolitika hibáját abban is látjuk, hogy nem bízott eléggé a szocialista írókban, és mialatt szocialista realizmust hirdetett, a polgári írókat, a már kialakult irodalmat, a művészileg fejlettebbnek tartott írásművészetet gépiesen elébe helyezte az alakuló újnak, a forrongó forradalmi irodalomnak, és behódolt annak a tévhitnek, hogy kommunista szemlélettel nem lehet művészi irodalmat csinálni." És örömmel üdvözli a kultúrforradalmunkat is ért súlyos ellenforradalmi csapások után új fellendülésnek indult magyar irodalomban jelentkező ifjú harcos-

társait: „Irodalmi szabadságharc jelenségeit figyelhetjük meg abban is, hogy a könyvespolcon megjelennek kevésbé ismert írók művei, olyan szocialista írások, amelyek nemcsak egyesek előretörését, hanem igazi sikerét és kis diadalait jelentik az irodalomnak, az ellenforradalmi sovinizmus és burkolt revizionizmus felett. A könyvhétnek egyenes meglepetése, hogy a mai témákkal foglalkozó írások száma megsokasodott, és az októberi élményanyagok bekerültek az írói témák közé. Nem annyira szemünk előtt, mint inkább láthatatlanul, írói műhelyekben, jó ideje folyik erre nézve készülődés, és most több ismeretlen új író is jelentkezik, akiket annak idején nem szállott volt meg október gonosz szelleme, és akiknek még önkritikát sem kellett gyakorolniuk, hogy tollat fogva kiálljanak hittel és meggyőződéssel az új világ ábrázolása mellett."

Ezek, a kötetben „Élet és Irodalom" gyűjtőcímmel megjelent, működésének utolsó és legharcosabb korszakában készült cikkei azonban nemcsak az irodalompolitikus Bölönit állítják elénk, nemcsak a harcostársak bátor írásaiért lelkesedő, az ingadozók kijózanodásában reménykedő, a nép ellen fordult íróknak hátat fordító és öklöt mutató kommunista alkotót látjuk itt. Örömmel írt tanulmányt Farkas Aladárnak az 1956-os ellenforradalom szereplőiről és jelenségeiről készített kisplasztikai sorozatáról is. Bölöninek ez a kiállása Farkas Aladár művészete mellett ugyancsak nem öncélú művészetkedvelői lelkesedésből táplálkozik. Amikor ez a művész kis szobrait elkészítette, a magyar értelmiség soraiban itt-ott még nem volt egészen tisztázott, mi is történt tulajdonképpen 1956 október—novemberében Magyarországon. Ezek a szobrok is segítettek a párt 1956 decemberi útmutatásának megértéséhez. Megmutatják, hogy itt — a résztvevők jó vagy rossz szándékától függetlenül — a népi rendszer megdöntésére irányuló ellenforradalom dúlt. Farkas Aladár nagy agitatív erővel elkészített szobrai ezt magyarázzák, ebben a törekvésében találkozott Bölöni szándékaival. Bölöninek a sorozatáról készült írása maga is agitációs irat. „Megszólal bennük az ellenforradalom gyalázatain való felháborodás — olvassuk a többi között —, míg másokban a forró részvét és meghatódó tisztelet a kommunizmus vértanúi iránt. A művészi beavatkozás gyors, egyenes, kötelességtudó rezonálása szól belőlük: nézzétek és ne feledjétek, ez és ilyen volt az októberi ellenforradalom!" Ugyanaz a Bölöni szól ezekből a sorokból, aki valaha Justh Gyula, Barta Lajos vagy Rippl-Rónai művészetéért harcolva hirdette a maga hangján a nép igazát, a haladás ügyét.

Az újabb generáció nem is igen tudott arról, hogy Bölöni személyében közöttünk élt az utóbbi időkig a magyar képzőművészeti kritika egyik nemzetközi méretekkel mérten is kiváló mestere. Nagy kár, hogy hazatérése után valamilyen okból alig írt művészetről és képzőművészeti alkotásokról. Hiszen képzőművészeti kritikánk, művészeink és közönségünk helyes irányú ösztönzésére nagyonis szükségünk van. És hogy tudott Bölöni György egy-egy művészeti élményről írni, hogy tudott lelkesedéséből másoknak is átadni egy

jókora karéjjal! Vedres Márk egyik szobra előtt például ezt magyarázza: „Kevés hangsúlyozott mozgással megszabni a test formáit, jellemző vonalakkal összefoglalni: ez mondja meg Vedres dolgain legjobban művészszándékát... Előttünk egy fésülködő leány. Nem szenzuális aszszonytest, nincs semmi köze az érzékiséghez, nyugodt és legegyszerűbb megmozdulása egy gömbölyded húsú női testnek. Karjai emelkednek hajához, melyből konty fog rakódni, s megjelenik hétköznapi voltában a hálószoba vagy az öltöző levegőjében. Nem istennő, nem nimfa, nem Venus, hanem egy kisleány, aki itt él ma közöttünk, egyszerű társa valakinek az életre, egy ma élő asszony. Amint dolgát végezve, egyik lába előretevődik, karjai megszegődnek, áll egyszerű mivoltában, és szobor a megmintázásánál fogva. Gömbölydeden hajolnak össze testének vonalai, pufók formájukkal kivágják helyüket, amint a térben megjelennek, egymásba fonódnak a profilok úgy, hogy kompakt, egységes szobrocska lett belőlük." Vagy megállít bennünket Hollósy Simon „Rákóczi-induló" című képe előtt, nehogy elsétáljunk mellette, és ezt mondja róla: „A föld alól felhörgő magyar Marseillaise — a Rákóczi-induló ez —, amelynek zúgására összecsapódott magyar emberek gomolyagja hömpölyög messziről a végtelenségbe... Szakadozva, deformált tagokkal, mintha kloákák szája okádná ki sanculotte-ok rongyos hadát. Megdöbbentő vízió, melyet előidob a lelkes mars, s ha lett volna magyar forradalom, kofák, pesti utcák csőcseléke gondtalan elszántságban, a tömegerő összeverődésével, így vonult volna egy magyar Versailles ellen. És Hollósy, bizony, soha nem hirdetett mást, mint amit a Rákoczi-indulón akar elkeseredetten, végső erőfeszítéssel harsonázni. Impresszionizmus, naturalizmus csak jelszavak, üresség ek. Formák megjelenése, beállítása a cél, a formákkal való birkózásból alakul a kép, az a művészet. A Rákóczi-indulón nem a kép a szép, hanem az, hogy mi minden akart megteremtődni a festményen. Amikor az emberek raja elrendeződött, az egyes emberek pozíciójára került a sor, hogyan, milyen ravaszsággal találják meg helyüket a térben. Nem az eredmények a fontosak, hanem a munka, a példaadás, a tisztességre való tanítás, hogy becsülettel kell a képet megpingálni." Még az olyan ember is, aki sosem kóstolt bele Hollósy művészetébe, kedvet kap az ilyen lelkes magyarázat után, hogy megismerje legalább ezt a képét.

Holott nincs nehezebb, mint a tökéletlen és felületes szavainkkal egy művészeti alkotás lényegét leírni. Roppant nehéz elmondani, miért szép egy szobor, egy épület, egy zenemű, mi volt vele az alkotó szándéka, hiszen a képzőművészet és a zene kifejezésmódja más, mint a beszédé és az irodalomé. Nagyon mélyen kell a művész szándékát felismerni ehhez, nagyon kell szeretni a célt és általában a művészetet ahhoz, hogy valaki ezt jól meg tudja oldani. Bölöninél mindezek az előfeltételek megvannak, ezért tudta leírni az itt idézett vonzó mondatokat és sok más hasonlót is.

A kötet képzőművészetről szóló fejezetében mindössze két, felszabadulás után írt képzőművé-

szeti tárgyú írását találjuk. Mindkettő Pór Bertalanról szól. És ez nem véletlen. Talán egyetlen festő alkotásai fölött sem csapott össze a felszabadulás óta a szeretetnek és gyűlöletnek olyan sok hulláma, mint Pór Bertalan képein. Pór Bertalan volt az, aki Bölönihez hasonlóan, a felszabadulás után Párizsból visszatérve, a legegyértelműbben állt mindjárt neves művészeink közül a párt és annak politikája mellé. Ha — Bölöni szavaival élve — „a süllyedő világ benne is harcolt a bomladozó társadalom problémáival, a forradalmi átalakulás művészi céljaival és feladataival s a művészember magatartásával... az itthon töltött tíz esztendő alkotásainak sora és a friss önarckép sorozata ma már a realista művész diadalát mutatják, amint műveiben lelkessége, a pártosság szenvedélye, a meggyőződés ereje újabb magas színtre emeli festészetét." A Pór Bertalan mellett való harcos kiállás szervesen illeszkedik Bölöni életművébe. Ahol a forradalmi művészet, a kultúra, a szó harcban állt, ott biztosan megtaláljuk Bölönit is teljes fegyverzetében, nagy erkölcsi erejével, súlyos érveinek buzogányával, hogy győzelemre vigye az újat, a kommunistát.

Bölöni útja az erdélyi dzsentribáztól a kommunista kultúrpolitikusig nem elszigetelt jelenség a világon. Engels Frigyestől Alekszej Tolsztojig korunk sok nagy polgári humanistája jutott el a kommunistává-érésig és adott a kommunista mozgalomnak nagyot, maradandót. Bölöni nagy francia barátja, Anatole France is megjárta ezt a rögös utat. Ady harcostársai közül sem Bölöni György az egyetlen, aki ezt a pályát befutotta. Mert ez a természetes útja korunkban minden becsületes humanistának, az igazi kultúra minden őszinte barátjának. Aki másutt keresi az előrejutást, óhatatlanul kétségbeejtő zsákutcába, vagy éppen a haladás és a kultúra ellenségeinek táborába jut. Bölöni sokáig azt hitte, hogy magával tudja ragadni a magyar haladó polgárság javát a párt mutatta úton. Életének nagy bánata volt, hogy ezt a célját a dzsentri és polgári származású magyar értelmiség csak néhány kiváló képviselőjénél érte el. Mégsem volt magányos ember, mert mindig maga mellett tudta Magyarország és a világ valóságos értelmiségének, a forradalmi, a haladó, a kommunista művészek és gondolkodók nagy táborának egészét.

Nem adatott meg neki, hogy ismétlőfegyverekkel, harcmezőn vívja ki eszméinek győzelmét. A szónoki emelvény sem volt kedvelt küzdőtere. Harcát az íróasztal mellől vívta, de kevés kortársa mondhatja el, hogy ilyen sikerrel küzdött volna onnan. A halál is ezen a harctéren érte, munka közben, töltőtollal a kezében. Történelmi sorsát az a bizakodó mondat jelzi, amelyet 1924-ben a Bécsi Magyar Ujság megszüntekor vetett papírra: „De erősebbek leszünk a halálnál!"

Máté György

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

PÉNTEK GYULA:

BESZÉLŐ KÖVEK *

Budapest munkásmozgalmi emlékeiből

„Sok feladat vár még a múlt megbecsülése, emlékeinek felkutatása terén ránk..., hogy minél többet megtudjunk, megörökítsünk házaink, utcáink, tereink, kerületeink múltjából." Helyes és elismerésre méltóan szerény szavak ezek a fiatal szerző tollából, aki munkája befejezésekor úgy látja, hogy csak a kezdő lépést tette meg és az ügyért való őszinte lelkesedésében szeretné, ha ez a lépése „új mozgalom elindítója" lenne.

Valóban sokat kell még tennünk azért, hogy ne menjünk el fővárosunk munkásmozgalmi nevezetességű házai mellett, egyébként jól ismert utcáin és terein, anélkül, hogy ne tudnánk „beszélő kövei"-nek emlékeiről. Az utcaelnevezések, emléktáblák, emlékművek és szobrok is persze arra valók, hogy fenntartsák a jelentős események és személyek emlékét, de önmagukban még nem elégendőek. Emlékezetes helyeink és eseményeink száma oly nagy, hogy megőrzésükre nem állíthatunk elégendő emléktáblát; a munkásmozgalom hősei közül is csak a legkiemelkedőbbekről nevezhetünk el utcát és közülük is csak kevesekről emelhetünk szobrot. Arra is törekednünk kell, hogy a házak, utcák, terek stb. színhelyein lefolyt nagyobb események megelevenedjenek az olvasók előtt és a munkásosztály harcainak alapos megismerése új erőt adó forrássá váljék. Régi párthelyiségek, szakszervezeti házak és munkásotthonok megszámlálhatatlan apró emléke megy különben feledésbe a letűnő nemzedék elmúlásával.

A „Beszélő kövek" c. könyv szerzője szerencsés kézzel fogott munkába, hogy elősegítse munkásmozgalmunk múltjának megismerését. Az adott keretek között persze csak kis töredékét tudta nyújtani a munkásmozgalom és párttörténet gazdag anyagának. Mondanivalóját főleg a munkásmozgalom hőseiről elnevezett utcákhoz fűzi. Az utca-elnevezések pedig inkább jelképesek, ritkán állnak valóságos kapcsolatban névadójukkal. A nagy események és színhelyük ismertetésére jóval kevesebb hely jut. A munkásmozgalom régebbi eseményeiről sokkal kevesebbet, inkább a két világháború közötti idő hőseiről szól, pedig éppen a munkásmozgalom sok évtizedes, meg nem szakadó folyamatosságát kellene ábrázolni, amikor csak erre alkalom adódik. A Köztársaság tér pl. nemcsak az 1956. október 30-i tragikus események színhelye, hanem ott volt az első pesti munkásgyűlés 1869. augusztus 22-én, a század elejétől az első világháborúig ott gyülekeztek a május elsejei felvonulók és november elsején Táncsics sírját koszorúzók, a tér mai nevét is az 1918 november elsejei, a köztársaság kikiáltását követelő tüntetésről kapta, épületei közül az Erkel Színház és 1945 első hónapjaiban a MKP székháza sok jelentős esemény színhelye volt.

Minden hasonló könyv szerzője számára nagy és el nem hárítható akadály, hogy mondanivalóját előre meghatározott rendszer szerint alig-

* A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség I. kongresszusa tiszteletére kiadja a KISZ Budapesti Bizottsága és Budapest Főváros Tanácsa. Budapest, 1960.

ha tudja előadni, nem követheti az időrendet és nem kerülheti el, hogy ne apró, töredékes, egybe nem illő mozaikokból álljon. Ezért is helyesebb, ha az események színhelyeihez fűzzük tárgyalásunkat és helyrajzi fekvésük szerint rendezzük el. Nyilván így sokkal konkrétabb, több élményt adó ábrázolást adhatunk és lehetőség van arra is, hogy az épület, utca, tér vagy kerület, olykor esetleg a város történetének egyéb vonatkozásait is figyelembe vehessük. Természetesen nem támaszthatjuk mindezeket a kívánalmakat az első bátor lépést megtevő szerzővel szemben. Inkább erényeit kell kiemelnünk, őszinte lelkesedéstől fűtött, de tartózkodóan szerény stílusát, közvetlen hangját, olvasmányosságát. A könyv le tudja kötni a fiatal olvasók figyelmét és felkelti a további érdeklődést. Idézeteit jól válogatta ki Ehrenburg, Darvas József, Illés Béla és mások írásaiból, régi röpcédulákból, a Népszava cikkéből, rendőrségi jelentésekből.

A könyv technikai kiállítása mintaszerű, szövege hibamentes, képei és rajzai a szép papiroson jól érvényesülnek. A Nyomdaipari Tanulóintézet ifjúmunkásainak műve — így a könyv a maga egészében az ifjúság alkotása. Örvendetes, hogy ifjúságunk a KISZ első kongresszusát a munkásmozgalom nagyszerű hagyományainak ébrentartására írott, jól sikerült könyvével is ünnepelte.

P. M.

NAGY PÉTER:

SZABÓ DEZSŐ AZ ELLENFORRADALOMBAN

Szépirodalmi Könyvkiadó

A szerző ebben a tanulmányában, amely a „Szabó Dezső indulása" című, 1958-ban napvilágot látott értékes dolgozat folytatása — 1919 és 1923 között vizsgálja, elemzi Szabó Dezső irodalmi publicisztikai, szónoki munkásságát, politikai és társadalmi szerepét. Ez a „sorsdöntő, nehéz és zajos négy esztendő" — ahogy a szerző nevezi —, *meghatározta Szabó Dezső egész további pályáját.* Ekkor alakult ki Szabó Dezső — főleg az értelmiségi ifjúságra ható — sajátos magyar fasizmusa, a ugyanakkor az a magatartása, hogy kritikával illette, a részletek nem egyszer igen találó rajzával, a hatalomra jutott ellenforradalom gyakorlatát. Szabó Dezső — a „szociális" mezbe öltöztetett nacionalizmus, a „modern" fajvédelem nem egyszer igen tetszetősen megfogalmazott jelmondataival — ideológiai és frazeológiai fegyvert adott az 1919—20-as fehérterrornak, de a szociális demagógiát ugyancsak nem nélkülöző bethleni konszolidáció időszakának, sőt az uralomra került Gömbös „reform-korszaká"-nak is. Ugyanakkor élesen támadta a Héjjasok, a Prónayak, az Ostenburgok „középkori brávóságá"-t, leleplezte Bethlen „vicinális macchiavellizmus"-át, s „a magyarságot germanizálni akaró" és „Hitler-lakáj" Gömbös Gyulát. Kétségtelen, hogy Szabó Dezsőben — torz illúziók, de tegyük hozzá, tudatos hatalomvágy mellett — haláláig volt bizonyos szociális lelkiismeret, s leküzdhetetlen kritikai érzék is.

Szabó Dezső portréját hitelesebbé teszi, hogy Nagy Péter nem feledkezik meg arról, ami pozitív volt — vagy legalábbis pozitív indítású — az író munkásságában. A tárgyilagos kritikának méltányolnia kell mindent, ami méltánylandó Szabó Dezső egyéniségében és művében. Ugyanakkor azonban a szerző nem mondja ki eléggé hangsúlyosan, hogy Szabó Dezső számos — s éppen 1919 és 1923 között kiformált, később már csak ismételt — nézete, elképzelése, jelmondata nemcsak a Horthy-korszakban, hanem — bizonyos fokig és áttételekkel — még a felszabadulás után is hatékony ellenszere volt a haladás gondolatának és gyakorlatának. Nem lehet hallgatni arról sem, hogy az a tény, hogy

Szabó Dezső — bár 1935-ben lelkesedő cikket írt Mussoliniről és „csodálatos rendszeré"-ről, — *szavakban* általában elhatárolta magát a fasizmustól és emberileg szembenállt az ellenforradalom uraival, bizonyos értelemben elősegítette, hogy fajvédő és más, töményen ellenforradalmi nézetei hatni tudtak még a felszabadulás után is.

Nagy Péter többször is sajnálkozik azon, hogy a — legalábbis 1919 és 1923 között — termékeny szépírót elsősorban publicisztikai munkássága alapján kell megítélni. Senki sem tehet róla, hogy Szabó Dezső szépírói műve — s nemcsak az említett négy esztendőben született termése, hanem egész életműve — kevés kivételtől eltekintve, publicisztikai működésének illusztrálása. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem volt figyelemre méltó szépíró. Szépírói tevékenységének értékelése ezért szorosan összefügg társadalmi, politikai nézeteinek megítélésével, s amíg az ellenforradalmi emigráció szellemi muníciónak használja — többek között — Szabó Dezső politikai és társadalmi nézeteit, szépírói munkája formai sajátosságainak elemzése semmiesetre sem lehet fontosabb feladatunk említett nézeteinek alapos és vonzó leleplezésénél.

A. G.

MAI OROSZ ELBESZÉLŐK

(Európa Könyvkiadó)

Antológiáknál a válogatás is döntően befolyásolja az olvasó élményét, azt, hogy milyen összkép marad meg benne, ha leteszi a kötetet. Még nehezebb a helyzet, ha olyan gazdag és sokrétű termésből kell válogatni, amilyen a Szovjetunió irodalma. A „Mai orosz elbeszélők" anyagának összeállítását, Wessely László munkáját — szerencsésnek mondhatjuk. Alig 32 elbeszélés fél évszázadnyi időt fog át, méghozzá eseményekben, harcokban, változásokban — irodalmi szóval: konfliktusokban — rendkívül bővelkedő öt évtizedet. A válogatás érdeme éppen az, hogy témában és hangvételben egyformán sokoldalú képet ad a korról, ugyanakkor a szovjet elbeszélés-irodalom fejlődését is tükrözi.

I. Ehrenburg (A kommünár pipája) a párizsi kommünnek, a nemzetközi munkásosztály harcának állít — immár széles körökben ismert — felejthetetlen emléket. *B. Lavrenyov:* Sürgős szállítmány, és *I. Babel:* Jézus bűne a kritikai realizmus erőteljes alkotásai. *K. Pausztovszkij:* A távirat, *B. Gorbatov:* Szatanan visszatérése, *A. Tolsztoj:* A vipera, *J. Nagibin:* A téli tölgy, *M. Solohov:* Emberi sors és más novellák a szocialista realizmus legszebb termékei közé sorolhatók: a Nagy Honvédő Háború epizódjait, vagy a kommunista jövő építésének hősi munkáját mutatják meg művészi erővel. *V. Katajev* műve: Miatyánk, az antifasizmus megrázó dokumentuma.

Nem hiányzik a derű és a humor sem. *M. Zoscsenko:* Arisztokrata hölgy, *Ilf—Petrov:* A szórakozó egyed és olyan lírai életképekben, vallomásokban, mint amilyen *J. Olesa:* A meggymag, *Ny. Tyihonov:* A varázscédula, *A. Tvardovszkij:* A kályhások című művei.

A témakörök és novellák szükségszerűen hézagos felsorolásából is érezhető az antológia gazdagsága; de talán az is, hogy a szovjet elbeszélő irodalom mesterei — mint Csehov és Gorkij nagy örökségének tudatos ápolói és folytatói — mindig hűen fejezik ki népük érzelem- és gondolatvilágát. Konfliktusokat mindig teremt az élet, s a néphez közel álló író fogékonysága, kifejező készsége mindig megtalálja a konfliktus irodalmi megoldását.

Külön méltatást érdemel a tizenhat fordító munkája, amely érezteti a teljes átélést és a komoly műgondot.

Héra Zoltán utószava elmélyült tanulmány a szovjet elbeszélés-irodalom fejlődéséről és a kötetben olvasható egyes művekről.

Gy. I.

VASZILJEV-GUSCSEV:

RIPORT A XXI. SZÁZADBÓL

„Könyv a jövőről" — ha ezt a kifejezést olvassuk, eszünkbe jut Verne Gyula, aki jó fél évszázaddal ezelőtt tudományos eredmények ismeretében álmodott a jövőről, s regények sorával felgyújtotta kora embereinek képzeletét. Ma már eljutottunk odáig, hogy nem kell feltétlenül regényes forma, egzakt tudományos tények maguk is képesek felgyújtani fantáziánkat.

Ezt a lehetőséget aknázza ki könyvében két szovjet újságíró, Vaszilјev és Guscsev. Nem kerekítettek történetet, nem szőttek mesefonalat — interjút készítettek 29 neves szovjet tudóssal. S a különböző tudományágak képviselői válaszoltak, hogyan élünk majd fél évszázad múlva? Elmondták véleményüket, szakszerűen és mégis izgalmasan, tudományos pontossággal, mégis a hetedhét ország képzeletvilágába röpítve az olvasót.

Megtudjuk egyebek között, hogyan robbantanak majd utat Szibéria és India között, áttörve a Himalája óriás gerinceit, beszélnek víz alatti szántóföldekről, hiszen a tenger sokkal bővebben ad táplálékot, mint a szárazföld. Olyan autóba ülnek, amelyet emberi hanggal lehet indítani, melynek motorja a betonút alól kap energiát. Elmondják, hogyan veszi majd át az ember az uralmat az élő szervezetek felett is, s lesz képes például testrészeket kicserélni. Leírják a mesterséges Napot Moszkva felett, a mozgójárdát a városok utcáin, üzemeket, amelyek közvetlenül a föld alól nyerik az energiát.

Íróembert nem köt annyi szabály és meggondolás, mint világhírű tudóst. Ez utóbbi csak arról beszélhet, csak azt jósolhatja, ami a mai eredményekből logikusan következik. Ennek a jövővel foglalkozó riportkönyvnek is éppen az a jellemzője, hogy a mából indul el, ebből vezeti le a jövőt; semmi olyat nem mond, amit a meglevő eredmények ne tennének valószínűvé. S érdekes, ez a tény nem szegi szárnyát a fantáziának: amit a tudósok ígérnek, az nem marad el az író képzelete mögött.

Milyen lesz az élet 2007-ben? A szocializmus nemcsak öt és tizenötéves tervekre nyújt lehetőséget, a társadalom sorsát nagyobb időszakra felvázolni — ennek is a szocialista rend ad realitást. Grandiózus tervek születnek, s valósulnak meg a Szovjetunióban. Új világrészt virágoztat fel Szibéria, folyók útját változtatják, sivatagokat alakítanak át. Érthető, hogy elsősorban itt foglalkoztatja tudósok elméjét átfogóan és konkréten a társadalom távolabbi jövője.

A könyvben megszólaltatott szakemberek a Szovjetunióról beszélnek, de korunkban a népek sorsa összefügg. Minden ország szeretné elérni azt a színvonalat, amelyet a tudomány lehetővé tesz. Első — természetesen nem egyetlen — feltétele ennek a béke. Megmondják ezt a könyvben is. De nemcsak mondják. Minden szavukkal, egész tudományos működésükkel, a jövőről alkotott elképzeléseikkel hitvallássá emelik ezt a tételt. A könyv nemcsak a szovjet tudomány legtöbb fontos ágáról ad népszerű rajzot, egy kicsit érzékelteti azt is, milyen emberek e tudományágak művelői.

Vaszilјev és Guscsev könyve — amelyet a Gondolat Kiadónak köszönhetünk, elevenen illusztrált kiadásban — rendkívül szórakoztató, tanulságos, s egyben szakmai hűséggel, a tudományok iránti nagy tisztelettel közvetíti a tudósok álmait a jövőről.

T. I.

СОДЕРЖАНИЕ

МИКЛОШ ОВАРИ: Новые условия и перспективы борьбы за мир — 1
ЭНДРЕ КАЛМАН: К 90-летию Парижской Коммуны — — — — 15
ИШТВАН ТАМАШИ: О философском содержании двух генетических направлений — — — — — — — — — — — — — — 30
ПАЛ ХАЛАС: Некоторые вопросы взаимоотношения социалистического права и социалистической морали — — — — — — — — 41
Московское Заявление и немецкий вопрос — — — — — — — 52

ДИСКУССИЯ

К вопросам формы распределения в производственных кооперативах (ЛАСЛО ТАМАШ, ЙОЖЕФ ХОДЕК) — — — — — — 63

ОБЗОР

Возрастающая роль нефти и нефтяного газа в нашем энергохозяйстве (ФЕРЕНЦ ЧАГОЙ) — — — — — — — — — — — 72
Роль профсоюзов в укреплении социалистических нравов труда (ЕДИТ ШЕТЕР) — — — — — — — — — — — — 82

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Перспективы развития советского сельского хозяйства (ЯНОШ НАДЬ) 91

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Дердь Белени — публицист (ДЕРДЬ МАТЕ) — — — — — — 99

ЗАМЕТКИ О КНИГАХ

INHALT

MIKLOS OVARI: Neue Bedingungen und neue Möglichkeiten des Friedenskampfes — — — — — — — — — — — — — 1
ENDRE KALMAN: Zum neunzigsten Jahrestag der Pariser Kommune 15
ISTVAN TAMASSY: Zwei Richtungen der Genetik und ihr weltanschaulicher Inhalt — — — — — — — — — — — — 30
PAL HALASZ: Uber das Verhältnis von Recht und Moral — — — 41
Die Moskauer Erklärung und die deutsche Frage — — — — — 52

MEINUNGSAUSTAUSCH

Zur Diskussion über die Entlohnung der Arbeit in den LPG — — 63

RUNDSCHAU

Die wachsende Bedeutung von Erdöl und Erdgas in unserer Energiewirtschaft (FERENC CSAGOLY) — — — — — — — — 72
Die Rolle der Gewerkschaften bei der Festigung der Arbeitsmoral (EDIT SÖTÉR) — — — — — — — — — — — — 82

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Entwicklungsperspektiven der Landwirtschaft in der Sowjetunion (JANOS NAGY) — — — — — — — — — — — — 91

BUCHBESPRECHUNGEN

György Bölöni — der Publizist (GYÖRGY MÁTÉ) — — — — — 99

ANMERKUNGEN ÜBER NEUERSCHEINUNGEN

SOMMAIRE

MIKLOS ÓVÁRI: Conditions nouvelles, possibilités nouvelles de la lutte pour la paix — — — — — — — — — — — — — — 1
ENDRE KÁLMÁN: Le 90-ième anniversaire de la Commune de Paris 15
ISTVÁN TAMÁSSY: Le contenu philosophique des deux tendences de la génétique — — — — — — — — — — — — — — 30
PÁL HALÁSZ: Questions des rapports entre droit et morale — — 41
La Déclaration de Moscou et le problème allemand — — — — 52

ECHANGE D'IDEES

A-propos de la rémuneration du travail à la cooperative de production agricole — — — — — — — — — — — — — 63

REVUES

Le rôle croissant de l'huil et du gaz comme source d'énergie dans notre économie (FERENC CSÁGOLY) — — — — — — — 72
Les syndicats pour le renforcement le l'attitude socialiste au travail (EDIT SÓTÉR) — — — — — — — — — — — — — — 82

REVUE INTERNATIONALE

Perspectives du développement de l'agriculture en URSS (JÁNOS NAGY) — — — — — — — — — — — — — — 91

COMPTS-RENDUS

György Bölöni, le publiciste (GYÖRGY MATÉ) — — — — — — 99

NOTES SUR QUELQUES LIVRES RÉCENTS

CONTENTS

MIKLOS ÓVÁRI: New conditions and possibilities in the struggle for peace — — — — — — — — — — — — — — — 1
ENDRE KÁLMÁN: Ninetieth anniversary of the Paris Commune — 15
ISTVÁN TAMÁSSY: Two trends in genetics and their ideological content — — — — — — — — — — — — — — — 30
PÁL HALÁSZ: On the interrelation of law and morality — — — 41
The Moscow Declaration and the German Question — — — — 52

EXCHANGE OF VIEWS

Discussion of the problem of remuneration on the cooperative farms 63

REVIEW

The growing importance of mineral oil and natural gas in our power economy (FERENC CSÁGOLY) — — — — — — — — — 72
Role of the trade unions in strengthening socialist working morale (EDIT SÓTÉR) — — — — — — — — — — — — — — 82

INTERNATIONAL REVIEW

Perspectives of agricultural progress in the Soviet Union (JÁNOS NAGY) — — — — — — — — — — — — — — 91

BOOK REVIEWS

György Bölöni — publicist (GYÖRGY MATÉ) — — — — — — 99

NOTES ON NEW BOOKS

Ara 3.– Ft